

MPAT

Часопис за књижевност, уметност и културу

година VIII књига VIII свеска XXIX март 2012

Траг - Часопис за књижевност, уметност и културу
Издаје 4 пута годишње

Издавач
Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача
Магдолна Увалин

Главни и одговорни уредник
Небојша Деветак

Уреднички тим
Бранислав Зубовић (оперативни уредник), Мирослав
Алексић, Благоје Баковић, Момчило Бакрач, Слободан
Елезовић, Емсура Хамзић, Никола Шанта, Павле Орбовић,
Светислав Шљукић (ликовни уредник)

Адреса
Народна библиотека „Данило Киш“
21460 Врбас, Маршала Тита 87
Тел/факс +381 (21) 707-566
www.biblvrbas.org.rs ; e-mail: casopistrag@sbb.rs

Штампа
Штампарија „Будућност“, Нови Сад

УДК 82(05)
YU ISSN 1451-9437

Тираж
350 примерака

*Часопис се финансира из буџета СО Врбас и
ПСОК АП Војводине.*

Рукописе слати у електронској форми.

Илустрације у овом броју:
Киро СТАНКОВСКИ

С А Д Р Ж А Ј

шра̌ ђ поезије

Ранко ПАВЛОВИЋ.....	5
Мирослав ТОДОРОВИЋ.....	8
Зоран М. МАНДИЋ.....	14
Слободанка ЖИВКОВИЋ.....	20
Дејан БОГОЈЕВИЋ.....	23
Петар ЖАРКОВ.....	25
Милушин Лујо ДАНОЈЛИЋ.....	28

шра̌ ђ прозе

Александра БУРИЧИЋ.....	31
Анђелко АНУШИЋ.....	38
Гордана ЗАЛАД.....	49
Милан ВОРКАПИЋ.....	54
Милош ЈОВОВИЋ.....	76

шра̌ ђ на шра̌ ђу

Ивана И. МИЉАК.....	84
Јелена МАРИЋЕВИЋ.....	99

шра̌ ђ гру̌ ђих

Хајнрих фон КЛАЈСТ.....	112
Ернест ХЕМИНГВЕЈ.....	115
Игор СИЧОВИК.....	117

шраг боје

Јелица РОЋЕНОВИЋ.....130

шраг целулоида

Александар ДЕВЕТАК.....132

шраг иичишавања

Милосав Буца МИРКОВИЋ.....139

Драгољуб СТОЈАДИНОВИЋ.....143

Ксенија КАТАНИЋ.....147

Душан СТОЈКОВИЋ.....154

Мирослав РАДОВАНОВИЋ.....159

Томислав МИЛОШЕВИЋ.....162

Сенахид НЕЗИРОВИЋ.....166

шраг наслеђа

Марија ОРБОВИЋ.....169

Ранко ПАВЛОВИЋ

ВИДЈЕХ КАКО ЈЕДАН ЧОВЈЕК

СПОМЕНИК

Сам у парку. О, како ми је сада
живот монотон! Тамо у кафани
моје друштво испија чашу за чашом
и понекад ме неко спомене, а ја
страхујем да ће и вечерас дама
с лисицом око врата извести
у шетњу свог псића и да ће он,
баш кад наиђе крај мог постамента,
задићи задњу ногу да урином
подгрије слова која свједоче
о мојој слави. О, како је тужна
ова ноћ пуна смрзнуте мјесечине!
Док моје друштво под земљом,
обасјано сјајем који не гасне,
игра преферанс, моје бронзано
срце пуца од самоће и студени.
7. 11. 2011.

МАМАЦ

Ти си само у себи Нешто,
о самоувјерено Ништа.
И заводљиво нас увлачиш
у празнину сваке своје поре,
нудећи да и ми будемо дјелић
суштаства твог ништавила,
у лукавство заодјенуто Ништа.
15-18. 12. 2011.

ВИДЈЕХ КАКО ЈЕДАН ЧОВЈЕК МИНУ СВИЈЕТОМ

Видјех како један човјек мину улицом,
мину свијетом. Спрти начас терет
у хотелској башти, испи гутљај вина,
па оде даље. Полако корача стазом
која се губи у даљини. Постаје обрис
на хоризонту, па сјенка која се расплињује.
Видјех како један човјек мину улицом,
мину свијетом, и, испијајући *продужену*
с млијеком, препознах у њему Р. Павловића.
8. 12. 2011.

ПОГЛЕД

Ако немаш шта друго, гледај себе у огледалу.
Видјећеш брда, стијене, непроходну прашуму.
Чуђење на Створитељевом лицу видјећеш можда.
Предачку тугу препознаћеш у погледу незнанца,
невјерицу у очима потомака, прикривен страх
у киселим осмијесима сапутника. Сјенку ноћи
на осунчаном небу у позадини тек ћеш окрзнути.
Обрати пажњу на плавкасту тачку сред твога чела;
можда је иза ње пролаз ка другим хоризонтима.
Ако немаш шта друго, гледај свој лик у огледалу.
Видјећеш чудо невиђено... Загонетног странца.
7. 11. 2011.

МОЈИ МРТВИ

Они чекају. Они стрпљиво чекају,
јер имају времена. Њихово вријеме
долази тек послјије оног што неуди
називамо крајем. У нијемом разговору
моји мртви неизговорене ријечи
мјере на кантару који је Господ
створио Прије Свега, да на њему
измјери оно што ће створити
тек послјије створене Ријечи.
Моји мртви чекају и питају се
шта ја толико дуго горе радим,
заборављајући да они стрпљиво
чекају рачуне да им положим.
28. 11. 2011.

РУПА

Чучи и чека. А миш не излази из рупе.
Миш годинама неће напустити своју рупу,
своју сигурност. Доље ће освијетлити
таму, градиће бљештаве градове,
подземну жељезницу, позориште и оперу.
Основаће симфонијски оркестар, да цијуком
заглуши свијет. А мачка чека. Чучи и чека.
На отвору рупе ухватила се паучина,
око ње израсла прашума, зарасле стазе,
унаоколо се згуснула тама која у таласима
куља из рупе, надире из памћења.
А мачка чека. Уосталом, шта јој друго
преостаје, јер у чекању је нашла смисао.
15-16. 12. 2011.

ДА И ЈА ЗАДРХТИМ

Гледам га промрзлог. Дрхти.
Дрхти гранчица под њим.
Дрхти и облак изнад њега;
из трбуха на врапчића
истреса смрзнуте сузе.
Жена ми приноси врео чај.
У соби топло, молим је
да одшкрине прозор.
Уђи, врапчићу, унеси
мало студени. Разгрни
неподношљиву учмалост
у безочноме свијету,
кљуном искључи телевизор.
Хоћу да поразговарамо,
мој побратиме по студени,
да и ја мало задрхрим.
17. 1. 2012.

СТИХ ИЛИ ЈА

Јесам ли оно ја, или мој стих
корача ка врху бријега, у маглу?
Знам – магла је оно што мене чека,
у њој ми је распремљена постеља.
А пред њим, пред мојим стихом,
искушења су и многе непознанице.
Лакше је мени него њему, мада
ни даље не знам јесам ли оно ја
или мој стих корача у маглу.
22. 1. 2012.

Мирослав ТОДОРОВИЋ

ПОСЛЕ СВЕГА

17.

ПОСЛЕ СВЕГА средити рукописе
Стихове исписане на листићима папира
Фрагменте из слућеног мозаика стиха
Камичак тек за васколикост песме

Оживе сећања и на летњи дан у манастиру Клисуре
Ено с књигом у руци
Светачки иде стазом монахиња
А напољу снежи мотрим кроз прозор
Црни се бубањска шума
Из стихова давних јошт ми светли
Онај прозор ка којем одлазећи идем
Позно истину свега спознајући
Како је све то негдар сјало песми се надало
Сада пожутели листови са дахом самоте
ПОСЛЕ СВЕГА

ПОСЛЕ СВЕГА
Про/читати поново стара писма
Поцепати потом Судба људског је прах
Оживе сећања на оне којих више нема
О колико снова и нада живот распрши
Коме и чему више све те речи
Пуне вере у сутра
То сутра давно прошло
Чујем глас Песника Љубише Мишића*
Песника који је живео поезију
(Беше један од дивних божјих људи
Што једва додириваху земљу)
Писао ми је из Никшића 22. 11. 1981.
О шромом језику у данашњем њоејском изразу
Заискри на трен живот и време заточено међ речима

Песник је редак ђосѿ на земљи
Цитира Мишић у писму од 26.06.1982. Фјодора Сологуба
Много је питања без одговора
И одговора за које нема питања
ПОСЛЕ СВЕГА

А снег провејава ваздух гусне
Смркава се само ја над овим списом светлим
А душа животних прича тек прамичак дима
У плавети на трен само варка
У писмима Животе Мишковића** роман
О животу пуном недаћа
Његов такси је био исповедаоница
Каквих се само драма није наслушао
Сада само неме реченице
У спокојству слова све се смирило
Да завирим у душу видео бих сав јаг овођ светиа
Сећања Успомене
Као горе у маглу замотане
Међ свим тим писмима известима
Ја видим светли ми онај прозор у ноћи
Ка којем преко брда ходим
Знам да ћу тамо себе крај огњишта наћи
Старца што у ватру листове ове прочитане баца
Док пуцкета ватра а сенке бивших
По зидовима титрају
Узаман се сећа
ПОСЛЕ СВЕГА

12. 02. 2006.

*Љубиша Мишић (1948 – 1997), ѿесник

**Живоѿа Мишковић, дуђођодишњи ѿеренац, кум, ѿрађично ѿреминуо 2002.

18.

У ЗИМСКОМ дану прегледам фасцикле
Међ листовима устајалог папира
Живота буре само светлуцаји живота
Бројке Записи О колико усхита беше
Међ избледелим словима сада
Само тишина и све даље сећање

Писмо из Никшића 14. 07. 1980.
Песника и Теренца Љубише Мишића
Лейоѿа ѿосѿоји само да би нам недосѿајала

Пише на почетку
Нема на овом свету одавно песника Љубише
Писао ми *Здраво Мирослављево јеванђеље*
Негде светле још оне звезде у дубини ноћи
Каталози сликара Романдића
Призову ми светлости ђердапске

Printed Mater. Only
From Mrs. Slater
Birmingham
Омот пошилјке из прошлог века
После је све замрло

Имена Имена Ко ли тај беше?
Моја прелиминарна молба за усељење у Аустралију
Од 28.09.1987. Слутио сам шта нас све чека.
Само лист који ћу данас исцепати и бацити међ
Листове за које негда мишљах да су драгоцени
Ха ха ха...
Грудве папира Решења стрепње ишчекивања

Мирољубово писмо из Танзаније
Све смо ми ово предвидели али куглу земаљску
Не можеш зауставити
Запис из 6. 12. 1994.
Милорад Ђурић гл. уредник СКЗ ме соколи

Збирка Земаљско и небеско биће штампана идуће године
Цепам и ову белешку 4. 02. 2003. у 19 х.
Уз вест да више нема Југославије
Добро вече Србијо и Црна Горо
Лаку ноћ илузије моје међу листовима силним заточене
Листовима које сам поцепао
Све те године живота мога догађања
Само папира хрпе само мук
ПОСЛЕ СВЕГА

19.

СРЕЋУЈЕМ рукописе
Из фасцикле похабане
После поновног читања
Одлепрша по неколико песама
Све их је из године у годину мање
Остаће на крају
Празни листови
Белина за поновно писање

Да л то песништво своди своје рачуне
Са мојим негдањим визијама
И стиховима над чијим пропланцима
Још тиња ватра минулих година
Жар животне песме
У сећању никад записаних од живота речи
Што су као одраз пејзажа
У води златиборског језера
Док мисао о метафизичкој постојаности
Лириком јесење светлости
Истине овоземаљске дописује
После свега

Све их је за књигу мање
Чујем ону светлост Видим љескање
После свега шта још рећи
Коме РЕЧ-и
Кад филозофија говора је ћутање
И ево у спису
Над књигом која све/т/ склапа
Видело дневно румен вечерња мути
Из мрака чују се сене
Стих о томе крила шум слуги
Чу се сад из некад
Давни пев незнанца преко брега
Што оста у слуху родних гора
ПОСЛЕ СВЕГА

9. 10. 2007.

20.

ПОСЛЕ СВЕГА
Живот с штапом У чуђењу
Над протраћеним годинама
Што од живота уморне
Магле се у сећању
Илузије о томе
Речи у ћутању
Ове

Чему сада
Сва та негда у жару писма
Ови листови пожутели
Позивнице Плакете Дипломе
Ево и
Програма међународних сусрета писаца

Из минулог миленијума 1997.
Групне фотографије Врбас Сомбор
Јапанац Алдо Мото Писци из Кине
Скупљамо у стихове помешане речи
О да ли ће се оне икада више сresti

Искрсну и писмо из Матице српске
Биће штампане песме и ја видим
Пре више десетлећа оног Мирослава
Како у небо лети
Зачуђен слушах ехо давних илузија
Оживе сећања
Све што је заборав
У окриљу своме за час овај опомену *сачувао*
Међу незаписаним стиховима
Ево за трачак песме освануло
Из прашине без даха из ничега
Као божја зајвест чији је *смисао несхваћив*
И који ти песма позно открива
ПОСЛЕ СВЕГА

29. 12. 2007.

21.

У СНУ хујање ветра из завичајних шума
Видим мој живот *После свега*
Под јабуком која је давно посечена
Пребира стихове које неће никада записати
Све што у погледу је остало
За стих

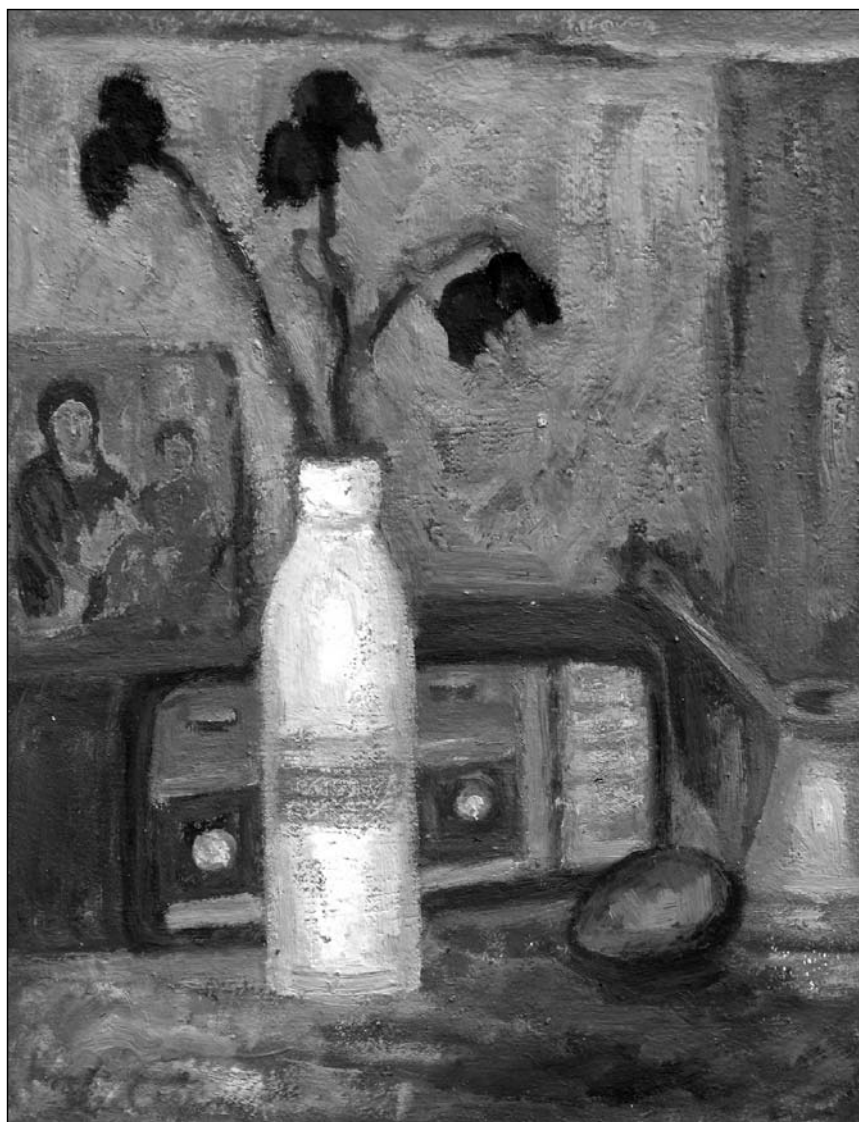
О животу
После свега

На начин јесени о томе мислим
Док лишће веје из крошања у пламену
Вечери која опомиње на време киша
И студ која ће стићи
С дахом планина
И у песму твоју Мирославе
За коју више не требају речи
После свега

Живот је ставио тачку
На стихове
О животу
Чујем неко пробрда одлазећи поје
Зарасле су стазе моје

А на путелџку планинском
Облачиће прашине ветар вија
Позно слутим иза тог призора
У плавети шта живот беше
Шта поезија
После свега

2008.

Штаг поезије - Мирослав ТОДОРОВИЋ

ЗОРАН М. МАНДИЋ

МАЛЕ УХОДЕ

Мале уходе лебде у ваздуху
Увлаче се дубоко унутра
Крију у сликама
Непозване
на дну мождане шкриње
седају за постављен сто
Хране се отпацима светлости
Нестају и враћају се
Тешко је памтити њихова
Лица
Не одаје их ни неухватљивост
премало добро постављених линија
Звук ваздуха не ремети мир у коме
дочекују једни друге
Нема сродства ни крвног међу њима
постоје
Нису им потребни дарови групе на крају
увек себе поједу
Олижу са лица намаза
затим са упалом језика савију
офуцали реп и нестану у сопственом
грлу
Оне имају довољно места за
име и презиме заведено у
посебним књигама које Бог води
пише и брише

МИСЛИШ ДА НЕ МОГУ

Мислиш да не могу
Творче
Истом улицом кроз густиш речи
захваћене болешћу језика
Оном старом липом са отисцима
Мајке
Пред свануће
Усред скромне вечере са
приспелим писмом из будућности
На ободу самоће
написан предговор за књигу
одлазака
опомиње у нечитком рукопису
Оног ко пише и Оног који
чита
Непрочитане књиге нису
Губитници
Постоје у свом чекању
Зар им добри Творче ниси дао
самопоуздање
Мирис старе липе с отисцима руку
Мајке
Аутопортрет самоће
Понављање вечере на тањиру
Садашњости

ВИШИ ПЛАН

Онај који не верује никада неће
сазнати
колико је тајна окована у
незнању
Ветар је пролазник а
Тишина последица његове пропале
тврдоглавости
Господар
једино Господар меша карте
чух у пролазу непознатог аутора
романа о крађи поезије

О (СА)ВРШЕНОМ

Иза Језика је његово несавршенство
у њему несавршена жртва
Талац конструкција
привида и скела које им подилазе
услед пропасти илузије о постојању
Стварност је увек сурови уговор
између уплашене прошлости и безвољне
Будућности
Да ли постоји неко од њих
Тесла се коцкао са Достојевским
после сваког његовог нередигованог
Романа
ЈА је тако пропадало у МИ
У преметачинама деклинација
Глаголи против падежа
Пометња именица на распутницама
набеђених придева
Христос је покушао
Исмејавали су га неважни чиновници
државне силе
Поема о крсту и зарђалим ексерима
насумице је нестала из лирског осећања
Мисли
Остао је свет
Још увек му се тело цеди кроз нити решетке
Непостојећег у постојећем
Песници се боје својих сенки
Духовити Шекспир у Сервантесовој ирронији
кашље
Борхес у умишљеном слепилу гута плувачку
Неналажљив је пут тек тако
преко интернета у интернатима
Метежа
Када се не зна
На једином универзитету незнања
Византијском
Христос се у ректорској одори на часовима
Медицине
Плашио Теслиних преноса несавршених поља
неухватљивог
На даљину
Један иза или испред другог окончали су
Крај историје
Сада мисао пориче себе
Усамљена у гори недохватљивог с којим седи
Песници гурају на улици

Нико им не верује
Луди трговци на сунцу похују новчанице од
сто долара
Да ли ће свет бити увек и некад на неком месту
Између зараћених бајки и басни
осрамоћена лирика не сведочи ни срцу
Ни очима
Ни уму
Постоји
Само по-стоји

2.

Наставци су измишљотине превазиђених
Аналитичара
Јадних трговаца коментара
Болесних менаџера речи
Стил је нестао у западњачким олујама
На дну океана смисла заујели кристали прошлости
одумиру у загрљају промукле музике воде
На самрти
Песници исписују последње оде
Писменост неба бодри њихов таленат
Љуте кише стрмоглављују се у љутину суше
Пустиња у
немим огледалима опозваних одраза
Поховане новчанице од сто долара
нико више не једе
Издашан крај на путу несретника
демонтира путоказе
Чудовиште је дотукло себе
Човека
О, болни роману о савршеном
Како је све несавршено

ПОСЛЕ

Одувек на путу ка вратима ПОСЛЕ
смежурано болесна сумња
штитила ме је више споља него изнутра
Нисмо одлазили по кафанама да би се
опијали непоузданим оптимизмом наде
ПОСЛЕ је измицало у ритуалном плесу сенки
Падале су са озеблним кишама пролазности
једна за другом као жртве у спорним ратовима
Болничари су имали само завоје и по који
кревет за најуморније мртваце

Њихов мир поседовао је достојанство
Тишине спаса
Ревизију за будност неверника
У сећању су све свеске
Нацрти поезије
Нетрпељивост лектора
Незадовољство преводаца
Незадовољство аутора

САМОЋА

Самоћа је извор заразе
бројања облака
проницања у распоред ритма
кишних капи
њиховог понирања у дубине
порекла воде коју човек узима
меша са кисеоником и
крије се испод мушких и женских
кишобрана
када утоне у сан
самотник обилази прошлост
улази у њен музеј
претвара се у снагатора
кокетира са травестијама
међу травкама
Не потписује уговоре
У кратком кревету
смишља нацрте за фабрике
прокустрових постеља
Понекад надничарски истовара у
безименим лукама
дрвене сандуке са приспелих бродова
До касно у ноћ
под принудном управом послодавца
не успева да чита Макиавелија и
Емерснона
Згрчен у сопственом сну сања
Великог посматрача
нагнутог над списковима прозивки
ликова склоних извлачењу
избегавању корачница и редоследа
Никада није сам
Будан одлази на извор заразе да се
Напије воде
Узима сат који му не верује
Јуче

Ни у заточеништву сна са бројањем
 травестија и вируса
 Неким бактеријама нуди брак
 хватајући се за услове становања у
 Зимским интервалима
 Кишни вируси настављају ратове са
 уличарима и бескућницима
 уништавају њихову имовину од
 картона и контејнера
 Тек када сопственом лицу принесе бритву
 Самотник препозна једног од себе
 Пожурује се да сустигне дан
 негде на кривини земље у кретању којом
 освештава ноћ
 Устаје из гроба са флашом јефтине
 Устајале нулте крви за продају
 Самоћа
 повезује најзамршеније чворове правих
 оштрих и тупих углова
 Сазвежђа ироније
 попут ракета окренутих према облацима са
 бројаницама најусамљенијих сањара
 Свет увек постоји после
 После тридесете Исус се одао себи
 Напустивши усамљене јахаче
 апокалиПСЕ

Слободанка ЖИВКОВИЋ

ТАКО, САД СМО САМИ

то смо што смо
и јесмо јер смо
чему бисмо себе надрастали

тако
сад смо сами

новине извештавају

мудраци муцају у мраку
лакрдијаши се таложе у песнике
онај што је Хомера читао
заљубљен је у своју сувишност
сумње су смешне
све је протумачено
у књиге прерађена апокалипса
ако ико још уме да зајаше коња
нек буде спреман на два кулука

сад видим
ништа није мрачније
од јасног говора

СРЕДЊИ ПУТ

И видим:
само још неколики
усамљени стубови
светлости
у овом свету
без светости
зраче
запретену тајну
могућег спаса.

И видим:
Оца и Творца
на пристојном одстојању
од вишка говора
од печуркастих визија
од ђаволових теразија.

И душе праведника
видим
како ишчекују
на коју ће страну да превагне.

Само
не видим више
испод окамењених наслага
нетрпељивости и мржње
средњи пут у пространство
неминљиве лепоте љубави.

НОВИ ВУДСТОК

Ако је Бог онај који прати
сопствену реч
и који на њу преноси
властиту светлост
и излива се са њом
у просторима које воли

И ако је Бог онај који учествује
у нашим животима
без обзира на даљину
и разлике које нас деле

Онда је сваки дан бисер
који расте у свим правцима
покретом љубави
и свака реч је кристал у свим бојама
света који није могао да уништи
оно што је Он штитио.

Само
узалуд нам стари сан
ако време понавља призоре крви
узалуд нам нови Вудсток!
ако генерација „цветног лета љубави” 60-их
запрепашћена својом краткотрајношћу
копни са огњем у рукама своје деце
и све је мање оних који знају
где да нађу уточиште својим сновима.

ДАН ЗА ПЕСМУ

Ружан
чађав
блатњав
од сванућа до сумрака
клизи кроз боровину
и опало лишће
вечера звезде и
пева
замахом мог језика.

ПОСЛЕДЊИ КРУГ

Ваздух је био пун лепљиве врућине. Готово пузећи у круг залазили смо у валовит крајолик. У царство јелена. Старо, недирнуто. И цвеће се одржало у своме миру и тишини. Не знам каква сам била у том тренутку, али сигурно нисам пружала лепу слику. Природа нас не дарује лепотом у том часу. Нисам знала шта он доживљава, али осећала сам његов поглед на себи као чисту радост. Можда је код њега све сасвим друкчије, иако нам је збир доживљеног на крају исти. Непокретно стадо јелена гледало је у нас. - Хтео бих да могу осећати као што ти осећаш, задрхтао је пре него што је сасвим утихнуо. Ћутали смо. Чинило се да речи не кажу ју оно битно. Стадо јелена је и даље мирно стајало. На тепиху мајке моје мајке лежали смо бок уз бок - мој црвени усисивач и ја. Обоје смо у души плакали, али се сузе нису виделе.

Дејан БОГОЈЕВИЋ

ПОПУТ ЈАВОРА, НАГА, ДРОБИЛИЦА

За добродошлицу дробилицу имам
Као ветробран пролазног воза

Пуштам косу и хитам у мотел
Крај мемљиве јаме што се уздигао

Знам да ме чекаш нага попут јавора

ХРАПАВА БЕЛИНА, РУКАВИЦА

Храпава хартија поприма акценте
Раскрављених путовања мировања духа

Успут преоштри набори књиге
Постају нечитки путеви белина

Ту реч жели у рукавицу

КОМПОЗИЦИЈА, РАНА ПОЕЗИЈЕ

Удаљавали су се ударци као јунаци
У роршавој прозној композицији

Незаштићено у пртљажнику је боравило
Вишегласје неопходно за ову песму

Дискретна шала у сезони поезије рана

КАШАСТИ ПРЕДЕЛИ, У МЕСУ

Ветар чини песак густим
 Кашасти предели уз пругу низ пут
 Још увек лежим у једином кадру
 Дохвативши властити реп мотор симфоније
 Пределу снимљени у месу у земљи дисања

АКЦЕНАТ, РАНА НА УСТИМА

Током дремежљиве паузе последњи човек
 На земљи дочека привиђење вечери
 Алкохолна испарења и сумрак
 Махнито читање поеме на непознатом акценту
 Недостаје рана на устима као пут

ШАПАТ, СТРЕЛА БЕЗ ОШТРИНЕ

Окренут ка себи гледа изнад црте
 Пред свануће стоји усправно као бор
 Као настрадали реторски шапат
 Више мање формално стрепи за стих
 Мاستило стрела без оштрине трне

ПРОФАНА УСПОМЕНА, РИТУАЛ, МИГРЕНА

Ноћ се понавља тиха и влажна
 Као изврнуто лице са бурном животном причом
 Однекуд се појавио стих без мигрене
 Који је пуним плућима завршавао ритуал
 Светлост неугодна профана успомена што мре

Петар ЖАРКОВ

ИЗА КИШНОГ ОБЛАКА

Хладно
Новембарско вече
Нигде никога
Само
Невидљив(и) месец
Оцртава се
Иза кишног облака

Из дубине улице
У ритму корака
Расуте мисли
Одлазе у неповрат
У загрљај заборава.

Крај зида
Паучина и тишина
И стварност постаде
У привиду нестварна.

КИШНИ СУТОН

Испод
Липове гране
А на каменој клупи
Као на воденом огледалу
Одсашњавши сан давнине

И тихо окупан
Спектром кише
У ток мисли
Што људску душу
У порочност тера

И у мени
Дубока и тешка
Претешка тишина
Одзвања у мисао и израз
Оглодане свакодневнице
У окамењену а тек
Рођену мокру реч.

СЕНКОВИТЕ ИГРЕ

Уз длан
И ухо ноћи
Саздан
Дубином сна
Мисао паралише
Метафору духа
Што одише
Равнодушношћу
Слике

Истрошена стварност
У мирису облака
Ороси лице
С небом у свануће

Међу дрвећем
Ранојутарња месечина
Открива од заборава
Сенковите игре.

ЧАМА И ТАМА

Ноћас у сну
Уз дланове
Маховинасте чежње
Шапат и покрет
У мрак и заборав

Голи зидови
Као пејзаж душе
До опојности мистике
А речи беже
Низ црне листове
У живот што кључа

И даље од себе
Зјапила је чама и тама
Само је месец
Нежно миловао
Гране јоргована.

ТРАГ У ВРЕМЕНУ

Крај распећа
Стамене ноћи
На домаку даљине
Исцртани облачић
Прелама се
У траг времена
У пропламсај
Кристалне капи росе

Глас без корена
У тишини на измаку
Из маште
У бруј живота
Што склизну низ
Сеновиту свакодневницу

И обаспе
Према хоризонту
Вечност
Светлости зоре
Негде у дну
Пуних снова.

Милутин Лујо ДАНОЈЛИЋ

КИЧЕВСКИ СОНЕТИ

I

Широм се капије отворе:
никога нема, нико не улази,
а ипак, чујем – негде говоре,
тихо неко по животу гази.

Ћутке се подижу звери,
ћутке, вода воду носи,
као *подмосковске вечери*
дах жена у мојој коси.

Заборав у звезди сагорео,
капије се широм отворе,
од лутања окорео

месец ми у глави изгоре.
Кушам смелост да сам будем
у том крају где невини луде.

II

У том крају где и пустош кисне,
мојим очима пропаст света гледа,
обешене о брда густе магле висе,
а под стрехама горе свеће леда.

Из церића пуца суви барут,
зелени сок по кори се гноји;
ветар откида велики прут
и вукове ударцима броји,

Брашно за птице сеје по бразди
и свраке вара старом пројом.
Устајала баруштина базди

на кукурек док спава спокојно
и кукњаву петлова не чује
ни срце моје које сандук кује.

III

Шапат жена успава предео
и сунце што се крај реке одмара.
У иконама моје душе је део,
уморне су од мојих кошмара.

Вода неће пустињу да вређа.
Довољно ми је и од сунца крви,
јер увек ме нападну с леђа
сећања, као ране, гладни црви.

Смирим се када узмиле,
нека, нека ме гризу,
једном су ме већ убиле

године које висе у низу
а које су ме осудиле
да смрти увек будем близу.

IV

Сваки пут у моје ноге узда се,
у очима диме се ливаде.
Мутне воде пролећа погасе
које цвеће из подземља ваде.

Знам да смрт још није јака
мада снегови преко гора јуре,
школе природе пуне су ђака,
нових биљака што ка плоду журе.

Мирис јоргована дрхтури у јари,
врели дани развили заставе,
сада су краљеви сви пољари

које на ливадама дочекују краве.
Старци се смеше и ратлуком нуде
пилиће и врапце, и уморне људе.

V

Врисне пред прагом бачени штап,
дрвена врата зину, па зажмуре,
и човек падне као задња кап
када се испразни старо буре.

Месец искочи, севне и пролије,
до зоре испури на жуте стазе.
Замирише погреб неке парохије,
ветар прескаче куће и богазе.

Македонијом црни биво пасе.
Звери се подижу, али не полазе,
последње лампе са југа се гасе,

лудаци се са паучином мазе.
Отворите врата, пуцаћу, убићу.
Дечије сузе у бело платно увићу.

Александра ЂУРИЧИЋ

НОЋ У ВЕНЕЦИЈИ

У Венецију је дошла бродом, сама. Естер је скупила храброст и новац за путовање када се Милан, њен син, коначно оженио. Из Сарајева је кренула аутобусом до Дубровника. А затим се отиснула на море. Сетила се хеленске изреке *Живети се не мора, њловити се мора*. Да ли је то важило за њу ? Живела је већ прилично дуго, а сада се први пут отиснула на море, ка хоризонту који јој се чинио и близу и далеко, као и крај њеног живота. А почетак ? Био је такође у магли, у нејасним сећањима девојчице рођене убрзо пошто су јој родитељи изашли из логора. Послератно немирно и преплашено Сарајево, и даље подељено на три вере, али тада измучено и од оних који су говорили да веру немају, заборавило је на своје Јевреје. Када би се неко усахло лице појавило у својој улици тражећи кућу и родбину, сви су га запрепашћено гледали, као да је устало из мртвих. Тако су се и Естерини родитељи вратили на згариште и првих неколико година имали само успомене и њу, не верујући ни сами себи да су преживели и да су после свега имали толико поверења у живот. Естерин живот почео је у сенци смрти, а детињство је обележила усамљеност која ће је пратити читавог живота. Јер, бивше комшије, рођаци, пријатељи, сви су били одведени, убијени или су успели да побегну у неки свет који је више обећавао.

Једном, пре много година, дошла је у Венецију копном, колима са Ароном. Било је то њихово свадбено путовање и Естер се сећала малог пансиона у коме су узели најскромнију собу и вожње вапоретом дуж канала Гранде јер за гондолу није било новца. Арон јој је обећао да ће видети Венецију и били су срећни тих десетак година док није закључио да га његова права домовина вуче, да може бити срећан само у Израелу. Над Естерин живот поново се надвила авет самоће и сиромаштва. Пожелела је да крикне и преклиње га да их не остави, али угушила је ту мисао у себи, кидајући је на јецаје који ће је годинама касније пратити. И никад није схватила како Арон није осећао своју домовину тамо где су били она и дете које су добили ? Завичај је тамо где те неко воли, хтела је да

каже своме мужу, али је он одабрао свој библијски завичај надајући се, ваљда, божијој љубави као сигурнијој од људске. Остали су пријатељи, понекад му телефонира када је расположена, или он њој пошаље разгледницу Јафе исписану нечитким рукописом.

Милан се оженио на брзину и скромно, на тај начин је спасавајући од могућности да поново види Арона. Али Венецију је желела поново да види, сама и ослобођена стега, страхова и обзира. Три дана ходања градом, без плана и без притиска да је нечија мајка, жена, ћерка... само Естер која поседује небо и сопствене мисли. Милан се чудио и противио томе да путује сама, инсистирајући да поведе неку пријатељицу са собом. Није могла јер је није имала, ни једну праву, само оне замишљене са којима је годинама разговарала читајући њихове књиге у комаду дана отетом за себе, од завршеног последњег кућног посла до звука синовљевог кључа у брави.

Киша је у Венецији спирала сву прљавштину туриста, голу-бова и наталоженог времена. Крупне капи правиле су концентричне кругове на сивој површини морске воде. Дошла је у Венецију да ослушне дамаре града, осети слободу, упије боје, не да тражи прошлост. Зато су поточићи кише разливени на стаклу бродске кабине будили у њој више емоција од сећања на ноћи са Ароном и зато се радовала да буде сама са градом који је на хоризонту лежао као слика на нежној кутији од лака, под копреном кише од које ју је пролазила пријатна језа. Слат меланхолије прожела је у потпуности са првим сумраком. Блага запара у хотелском холу натера је да поново изађе. Осети се повлашћеном у својој новостеченој слободи, толико да је чак помислила да телефонира Арону, али брзо одагна ту мисао. Педесет пет јој је година и данас почиње њен живот. Данас, када је коначно престала да се плаши самоће. Сваки камен фасада нагрижених влагом, свако дебло поривено у морску воду које је носило свој део терета ове лепоте око ње, сваки педаљ мутне улице који се отварао пред њом, правили су јој друштво.

А само неколико месеци раније, када јој је Милан рекао да планира са женом и дететом да се дефинитивно пресели у Беч, скоро да је умрла од туге. Иако је тамо бриљантно завршио студије музике и био позван одмах после дипломирања да остане асистент, ипак га је питала - зашто ићи у туђину, зашто осудити дете на живот без корена, без рођака, без завичаја. Милан се ломио, али јој брзо би јасно да његова жена жели и чини све да оде. Рекла јој је :

-Како не разумете, треба напустити ову жабокречину док још има могућности.

Естери је дрхтала брада од беса и прогутаних суза док је тражила снахи да је погледа у очи:

-Немој никад, НИКАД своју земљу да називаш жабокречином јер не знаш како изгледа немати земљу, бити свугде туђ и увек у страху за сопствени живот. Немој да говориш о ономе о чему не знаш ништа.

Речи су се одбиле као облаци бачени о камени зид.

-Тако говорите јер станујемо у вашем стану и панично се

плашите самоће. Хоћу да имам свој стан и своју слободу.

Болело је што је Милан ћутао. Није више био њен син, већ нечији муж и отац и, на неки начин, Естер је била поносна јер је осећао већу одговорност од Арона. То значи да је дужност мајке обавила како треба. И да је било време за неки нови живот.

Велике влажне мрље на фасадама засенченим сумраком претворише пријатну меланхолију у тугу, јер је помислила на време које је пред њом. Није била сасвим сигурна како треба да га испуни.

Када је Арон одлучио да оде, њени родитељи већ су били мртви. Године проведене у логору и тешка поратна немаштина извукли су из њих превише животне снаге да би могли да живе дуго. Наследила је од мајке љубав према књигама и велики дар за учење језика. Осим ладина, мајка их је знала још пет. Преводећи, Естер је издржавала сина и себе и уједно проналазила пријатеље у текстовима које је дешифровала. Понекад су јој аутори писали, захваљивали се на њеном труду, много чешће једина награда била је када ухвати и пренесе смисао реченице, осећање којим је написана. Естер је текст превода увек писала мастилом и једном јој се књига коју је преводила учинила толико блиском и утешитељском да је ауторки написала писмо. Сећала се сваке речи и стидела сопствене самоће која ју је натерала да пише, ни сама не зна зашто, тој замишљеној пријатељици, нижући слова као сићушне, грациозне паукове од црног сомота који су се спуштали на хартију :

„Волела бих, заправо замишљам, да смо нас две ренесансне госпе, ситуиране и у годинама када је младалачка страст, занос и тражење мужева већ иза нас, ослобођене материјалних и емотивних брига, вишка осећања и мањка памети, ослобођене обавеза да пишемо сентиментална писма и чекамо да нам се одговори врате, али још увек довољно младе да излазимо међу људе и не оплакујемо мртве по цео дан. Са довољно животне мудрости коју можемо да преточимо у оно што пишемо, већ прегореле тренутак када смо мастило замениле крвљу, а потом крв мастилом којим исписујемо странице. Без сујете, охолости и љубоморе читамо оно што је друга написала, а у разговору се тешимо да је свака од нас волела једном, довољно за цео живот, уз малу резерву тајанствености у којој се држи још по неки безазлени кавалер, обесхрабрен нашом решеношћу на самоћу. И у тој посвећености писању и разумевању живота које смо имале постајемо полако, али доживотно сестре по мастилу, помажући једна другој да издржимо горчину блаженства које нам писање даје.”

Није добила никакав одговор, и дуго, дуго се стидела своје слабости.

Вечерас, на пустим каналима са којих су се повукли и најупорнији гондолијери, видела је замишљену госпу, своју венецијанску пријатељицу како увијена у огртач од тамног плиша и са капуљачом пребаченом преко неговане фризуре, замиче иза неке фасаде док за њом ситним кораком и обореног погледа ходају

слушкиње једва чекајући да главу склоне под кров. Кад уђу, у њеним одајама већ је разгорена ватра, неко јој приноси загрејано вино које мирише на цимет и каранфилић, док слуга отреса капи са огртача и повлачи се, остављајући госпу да се одмори и да пише. Она је слободна и независна. Мисли сама и живи сама, не треба јој нико осим мастила и хартије јер зна да ће само тако њен живот имати дубину и смисао. Естер је хтела да јој исприча колико је болело док је закључавала стан који је још мирисао на бебу, на Хану, али се те вечери, умирена топлином и сигурношћу хотелске собе застиде својих осећања.

Њена пријатељица није много полагала на породицу и материнство, знајући да нит живота не може ни потрајати толико дуго да постане бака. Естер је, гледајући таваницу на којој су капи кише прожете светлошћу уличних лампи правиле чипку, плакала мало за Ханом, а затим заспала. Њена замишљена пријатељица остала је будна до дубоко у ноћ. Спаваће ујутру, а првог посетиоца примити касно после подне. За то време Венеција ће се пробудити ; слуге, рибари, продавци, праље и везиље, банкари и гондолијери радиће оно што једино умеју, јер њиховим венама тече крв. Само крв.

Током опсаде Сарајева, Естер је издржала глад и самоћу пишући и верујући да је њеним прецима било још страшније. Била је срећна знајући да су Милан и његова породица на сигурном, срећна што су отишли на време, што није успела да их одврати. Након године проведене у хладном стану и преживљавања од помоћи која јој је дотурана, Милан је успео да је изведе из града и доведе у Беч. Тек ту, на сигурном, схватила је колико је било тешко издржати глад, страх и неизвесност, јауке оних које су одводили усред ноћи као њене родитеље и рођаке некада, страх од самоће и страх од људи, вечери уз свећу и рафале који су се проламали са околних брда, гранате које су падале насумице на град, снајперску паљбу која је погађала људе у редовима за воду и храну. Размишљала је тада о својој венецијанској пријатељици, несрећи која је пре или касније морала ући и у њен живот, вероватно у облику куге која је обгрлила град на води, гушећи све у њему, затварајући капије и тајне излазе из града, убијајући све што би ноћу мрдало на морској површини. Можда је и њу неко извео из града, а можда се помирила са судбином, захвална за лепоту коју је проживела и дар који је имала, одабрана и свесна да је посебна, сакривши своје списе на место где ће их пронаћи и разумети они који дођу после ње.

Естер је одржало писање, али још више обећање дато Хани да ће је одвести у Венецију, на врх звоника базилике Светог Марка, место са кога се може дотаћи небо и вечност. А море је понекад као мастило - широко и дубоко као живот сам.

БРИГА

Волео сам одувек да се спуштам пешице Булеваром, од нашег стана до Ташмајданског парка, по сваком времену осим када би кошава задувала од Смедерева и провукла се као кроз тунел низ улицу, чистећи је од картонских тезги и лишћа платана. Највише сам их волео у пролеће када би нам, тек пропупели, закуцали на прозор. Трамвајем сам ишао до парка када су деца била мала, узимао сам њихове шачице у своје и садили смо сви троје на једно седиште, они на мојим коленима, радознано гледајући плочник и људе, понекад ручицом бришући замагљено стакло прозора кроз који би се брзо указао парк и стазе којима су трчкарали. Тада је парк био запуштен, а прошлог пролећа су га сасвим обновили, нисам стигао да видим. Тешко ми је било последњих неколико година, старост и болест притисли, све ређе сам пешачио, а искрено, нисам ни имао куда. Од када су Иван и Гога отишли, ја више нисам знао шта ћу ни куда ћу. Одлазио сам још понекад до школе у којој сам предавао, али тамо је било све више нових лица и онда сам се осећао постиђено, нисам знао шта да им кажем ни због чега сам дошао. Моја је жена увек била агилнија, активнија од мене, имала је планове за децу са којима се нисам баш слагао, али, опет, нисам могао ни да јој опонирам. Била је у праву када је инсистирала да оду из земље јер овде немају никакву перспективу. Док су били мали, имао сам наду, веровао да ће се ствари променити и да неће имати разлога за одлазак. Али године су се низале, они су кренули у гимназију, потом на факултет и ништа није било боље. Покушавао сам да им продужим студије, налазећи им преко пријатеља неке ситне хонорарне послове, али није то било то. Онда сам једног дана видео у сандучету коверат са златним жигом енглеске Краљевске академије за музику. И знао сам да то јесте то. Гога је успела. Сада сам чекао да и Иван добије такво писмо-позив и надао се да неће успети. Али јесте.

Она је отпутовала у Лондон следеће јесени, и мајка са њом, рекао сам - иди, буди тамо првих месец дана, мање ће патити, Иван и ја ћемо се снаћи. И отишле су, али се моја жена вратила после две недеље и рекла ми – нема проблема, снашла се. Тако су се брзо завршили наши бећарски дани када сам поново имао сина само за себе. Излазили смо свако за својим послом, ја на пијаци, он на Академију, поподне мало свирали заједно његов програм, отишли два пута на пецање и спремили један људи рибљи паприкаш за који ми је рекао да га нико не кува боље него ја. Опрали смо тањире и размишљали како сами да спремимо нешто од зимнице, кад, она се вратила. И рекла да је све у реду, а то је значило да чекамо нови коверат. Остала ми је нада да ће и друга земља бити близу. Али не, сувише сам тражио, коверат је био из Америке, и то из Њујорка, понуда за стипендију која се не одбија - то је улазница за велики свет - рекли су обоје, он је већ знао да тако треба и мора, а ја сам покушао да кажем како су ми лепо били студентски дани у

Београду, колико сам био срећан у хладним собама Академије када би ме професор похвалио, па први концерт на *Коларцу*...

-Јесте, тата, али тада је све било нормално, а не као данас, прекинуо ме је Иван и ја сам знао да никад, баш никад више нас двојица нећемо отићи на пецање.

Онда смо остали сами, моја жена и ја, она је још ишла на посао, а ја сам покушавао нечим да испуним пензионерске дане. Имали смо увек о чему да разговарамо, не могу да кажем, наш музички занат је један од оних којима се можеш бавити до смрти, ако имаш снаге. Ја више нисам имао, сваки поглед на собу са клавиrom и Иваново мало виолончело које сам му купио кад је кренуо у музичку школу, чак и сталак за ноте који више нисам расклапао, све ме је подсећало на њих. Моја агилна супруга набавила је компјутер са камерицом која нам је омогућавала да се видимо, али ја сам од ње бежао, бојећи се да ћу деци изгледати стар и пропао, или да ће ми се омаћи нека суза, а то би било сасвим непримерено. Требало је да се радујем, мало ко добије стипендије које су њих двоје освојили и то из првог покушаја.

Док су ме још ноге добро служиле, ходао сам Булеваром, све чешће без циља. Избегавао сам да поздравим познанике, да не морам да им причам где су и како су деца, с ким су склопили бракове, тамо, преко мора и океана где ја нисам могао да путујем. Бројао сам недеље и месеце до њихових долазака који су се са годинама проређивали. Жена је опет била храбрија и одлучнија, па је одлазила код њих и остајала све дуже. Био сам тада сам и прижељкивао да неког сретнем и испричам му колико ми је тешко, а пријатељи су климали главама - и нама је исто тако, данас је срећан онај коме је бар једно дете остало овде. Рођаци су ме критиковали - требало је оштрије да се поставиш, ако ниси желео да оду, морао си то да сечеш у корену, ваљда се и ти нешто питаш - онда сам престајао да причам и одлазио опет да се прошетам, од наше куће до Вуковог споменика. И тамо су преуредили парк, а неки нови студенти седели су на клупама и чекали да оду из земље. Једино нисам волео да скрећем у Рузвелтову, нисам тамо имао никаква посла, нисам познавао неког ко је тамо становао, а и сам сквер је одувек био ружан, док нису уредили ову станицу подземне железнице, доле нисам ни сишао, шта ћу тамо. Кад сам био дечак, та се улица звала Гробљанска, зна се зашто. Сада сам се коначно спустио њоме, ружна је као и увек што је била, па кроз капију Новог гробља, где нисам ни сањао да ће оволико људи доћи на мој погреб. Брат, родбина, жена и моја лепотица Гога стоје поред одра, ту су ми и кумови, не могу да верујем колико су им деца порасла, нисмо се баш виђали у последње време, нико није више имао времена и пара за посете, прославе и вечере, сви смо само покушавали да преживимо. Наравно, до одређеног тренутка који је, сад сви кажу, мени дошао изненада, али нису у праву, ја сам у ствари одавно био мртав, само то нису примећивали. Умро сам оног дана када је стигао коверат из Лондона са златним жигом у заглављу, после тога све је било само одлагање, као када немаш новца (то вам је стање познато, зар не)

па стално одлажеш да измириш рату. Али, једном дође за наплату. Пустили су тихо Сен Сансовог *Умирућеџ лабуга*, колико сам пута одсвирао ту композицију, некад лепо и надахнуто, а некад, нека ми уметност опрости, бивао сам уморан или нерасположен, па сам гледао само да завршим, одем кући и одморим се. Нежна, сентиментална музика чини да наша кума већ тихо јеца, видим како јој мантил дрхтури као птичје перје на грудима, одувек је била осетљива душица, измиче се кад упали свећу и стаје поред кума, вероватно мисли - још је ту, али и мене ово чека - доћи ће, свачији дан ће доћи.

Касна је јесен и моја лепотица је у неком предаху између два празника успела да добије карту и одмах долети из Лондона, чим јој је мајка јавила, али Иван, он никако није могао да се укрца у први авион, у Америци је стално празник и стално сви некуд путују, и сад познаници који приђу мојој породици питају - а када ће Иван доћи - и они кажу - за неки дан, није успео да добије карту. У капели је много хладно и видим хладне сузе које се сливају низ лица, жао ми је што су долазили по овом новембарском дану, а морам да кажем и колико се бринем. Време је магловито, авиони не слећу на Сурчин и Иван ће се много намучити у путу уколико буду морали да слете у Ниш или Подгорицу, не волим те мале аеродроме и бринем се да ли ће добро стићи. Као и увек, у данима када су били у авиону нисам могао ни о чему другом да размишљах осим о томе да срећно слете, чини ми се да нисам ни дисао док не добијем поруку на екранчићу мобилног телефона који су ми купили, само су се ретко јављали. Не знам зашто моја жена није рекла Ивану да не долази, чему? Све се одиграло тако брзо, сасвим прихватљиво за смрт која некад уме и да мрцвари, то је права несрећа, а ово са мном, шта да кажем, видећете и сами, није тако страшно као што читавог живота стрепимо. Сачекаћу још мало да видим хоће ли се магла разићи и да Иван слети у Београд, онда ћу бити миран. Коначно, сасвим миран.

Анђелко АНУШИЋ

ПАТЊА И СТРАДАЊЕ ВИДА ТАРБУКА КАРАИЦЕ

Узалуд се трудио свим својим духовним и телесним умећима и вештинама, бујичавим речима бившег гимназијског професора језика и књижевности, сликовитим гримасама и крупним гестама, да разувери своје нападаче који су се из дана у дан ројили као муве над опаком раном. Узаман је говорио, силујући властите уши, чува-рице језика, како је негде прочитао, да то није никаква његова пако-сна измишљотина, израз накнадне освете и мрзани, како су га отпуживали, већ да је реч о простој и неумољивој историјској чиње-ници старој више од три века. Да је та реченица из главе знаменитог Немца, наводио му је и име, а не из његове. Бадава је посезао за обе-скориченом, малом „Просветином“ Популарном енциклопедијом, купљеној на земунском бувљаку за ситну пару од неког осиротелог песника избеглог из Сплита, зна му и име, упирао прстом и подвлачио ретке у којим се говори о Тридесетогодишњем рату (1618-1648) кад је изрека и настала.

Ништа није помагало. А у почетку је био тапшан по рамену, подржаван и хваљен, на сва уста, од комшија и познаника, међу њима и својих земљака, „за храбро и достојно дело“. Био је нацио-нални херој међу својим утуљеним братственицима, у губитничком миру који им је силом наметнут, како су га доживљавали. Последња тврђава отпора и поноса, непокора и немирења са понижењем, после прогнаничке калварије и општег полома. А онда је од тих истих, кад су једне београдске новине, са гнушањем и осудом, обја-виле цео случај, а трагом тога локална телевизија снимила прилог, био подозреван и опадан, што га је дубоко заболело, да би убрзо био и осумњичен за крупну друштвену неподопштину „коју су сви превидели“. И на крају јавно оптужен за „национализам, расну и верску нетрпељивост, шовинизам и ратнохушкаштво“. И још му је штошта дописано на тужбену листину, што се у оваквим случајевима и људима сличне судбине, редовно ставља у грех.

А у почетку је све изгледало једноставно и безазлено, и ништа није слутило, ни у најсмелијим предвиђањима, да би ствари могле задобити овакав ток. Штавише, све је зрачило неком нејасном

вером и надом да, ипак, није најгоре кад је најгоре, ако се то најгоре може макар изречити на било који начин. Да пропаст није кад се чини да је све нестало и ишчупано из свога корена. Да се судбини, ако је то судбина, може супротставити и на овај начин. Немо, исписаним речима на вратима свога новог, измештеног дома. У земљи својих предака и материњег млека што се језиком кваса и гласа, како је мислио.

Након многих покушаја, а после *Олује* готово десет година, оронулу родну кућу и пространу окућницу закоровљену чкаљем и зашумљену дивљаком, тамо у Великом Градцу код Глине, морао је да испод сваке цене једноставно поклони ловцима из Керестинца који су ту таманили дивље свиње. Накот што је свој генетски материјал асимилацијски, како је писао локални лист „Обзор“, помешао са домаћом пасмином преосталом иза бегунаца, намножио се и преплавио бивша станишта *Олујаша*, приспео је сад за требљење резервном сачмом из минулог рата. Смањење његовог прираштаја на подношљиву меру. На проценат од три посто, максимално на пет, у односу на остало звериње.

Пред нама је велики ђосао ойћеџ чишћења и дезинсекције шерена, ђойово сличан ономе из свибња и коловоза 1995. године, говорио је пуних уста, с поносом, Јадранко Худолин, вођа керестиначке ловачке дружине. Мршав, висок човек, с главом и брчићима Анте Трумбића, с карабином о левом и сачмарицом о десном рамену. А власник бившег имања, негдашњи поседник завичајне тапије цара Фердинанда II из 1630. године, ћутао је погнуте главе, гутајући невидљиве дивљаке из своје поткућнице, губаве јабучице и црвљиве шљиве. Анте Трумбић, с трупином домовинског борца у ловачкој одори, верглао је Виду Тарбуку Караици, као да подноси извештај вишој команди, о томе која су све ловачка удружења задужена за олујашка села, „од книнске тврђаве, преко Лике и Крбаве, до Бановине“. Велебит, Динару и бивша поддинарска насеља надомак Скрадина, Карина и Задра, чистиће чак три ловачке скупштине из Загреба: „Бан Јелачић“, „Еуген Дидо Кватерник“ и „Звонимир Шубић Зрински“. Горски котар и Лику требиће „Јурај Францетић“ из Сиска и „Иван Мерц“ из Осијека. Петрову и Зринску гору, са кордунашком олујашницом подно Пролома, а све тамо до агарјанских бедема Бужима, Цазина и Цетинграда, биштаће „Петар Свачић“ из Карловца, „Божидар Церовски“ из Топуског и „Анте Старчевић“ из Вуковара. Папук, Крндију и Псуњ са пустопољем које је спржио ненебесни блесак маја 1995. године, све до Градишке на левој обали Саве, таманиће од прекомерног накота „Јосип Броз“ из Кумровца, „Људевит Посавски“ из Петриње и „Стево Крајачић“ из Самобора. Шамарицу, са банијским селима Миочиновићи, Мачково село, Додоши, Бански Грабовац, Бачуга, Млинога, Јабуковац... у ловачки рог сатериваће „Влатко Мачек“ из Бјеловара и „Андрија Артуковић“ из Окучана. Глину са њеним олујиштем, све до Малог и Великог Градца, те Бузете, Шибина, Старог села и Обљаја са планином Шашавом на босанској страни, под сачмом и лавезом љутих хртова држе ловачке скупине „Јуре-Јуцо Рукавина“ из

Јастребарског и „Бајро Авдић“ из Керестинца којом руководи Худолин. Планину Дјед и Двор на Уни са погорелачком околином, браниће од непланираног прираштајног процента дивљег папка „Марко Дошен“ и „Јурица Фрковић“ из Госпића, те „Хивзија Цвијетић“ из Вргинмоста.

Сва ова места и историјске личности Виду Тарбуку Караици била су добро позната, и сад су му само позлеђивала горку спознају. Можда му је Худолин баш због тога овако исцрпно и детаљисао, и његове речи беху сунђер са сирћетом и жучи на Караичиној незацељеној рани. О људима чија имена носе ловачка удружења, читао је прилежније кад се о њима стало слободно говорити на све стране, с горчином и једом у устима, а након сецесије и растура заједничке државе. Њихови ликови и дела беху замућено огледало времена у континууму, његова повесница у непрекинутом току, у којој су рашчитавани тамни знаци и страшна знамења прећутане прошлости, а сад повезивана и гонетана са захукталим, свакодневним догађајима. Ишчашени зглоб болно се уклебио у своје лежиште.

Ситним парама добијеним за завичајни иметак, у Лацмановићима код Дапца купио је запуштену кућицу са подланицом зиратне земље, и малим воћњаком оронулих стабала која је већ прве године исекао у огрев. После три сабирна центра, у Приштини, Краљеву и Смедереву, у којима је олујашки сабирао сећање и несећање на дане прошле, и четири подстанарчења у Ћуприји, где умало није страдао од НАТО бомби 1999. године, те у Панчеву и Земуну, сад је ово постала његова прва, стална адреса. Кад је свој нови дом и окућиште поспремио и искрчио, бојом од ускршњих јаја ћирилисао је на дасци „Сачувај ме, Боже, глади, куге и Хрвата!“, и афишу укуцао изнад улазних врата. Они који су му тих дана долазили у комшијску посету, гледали су, свако својим очима и моралним завежљајем, овај натпис. Једни ћутке, у чуђењу и са притуљеним смешком; други са живим занимањем о пореклу ове изреке; трећи немо, готово не примећујући је; четврти са истинским запрепаштењем које нису јавно показивали, јер то тада није било упутно и безазлено. А било је и оних који су га хвалили преко сваке мере и ликовали као да је реч о заједничком подухвату, затомљујући притом сопствену недовитљивост, кукавичлук и нехраброст у стварима националног бунта и историјског памћења које се наједном тражило и било у моди. А ови су били његови земљаци, из ужег и ширег завичаја, са којима је делио ледени простор сабирних двора на. Неки од њих живели су у Шапцу, Руми и Сремској Митровици.

Алал ти вјера, куражни човјече!

Како си се само сјетио да ово напишеш!

Погадио си мисао и осјећање свих!

И ја сам о овоме сањао, да треба овако нешто учинити, само....

Нека коначно сав свијет види какви су!

Лако би ми од сада с њима, да нама није наших! Губе на властитој кожи!!

Ово свако од нас треба да ујамти, и дјеци својој и унучадима казује!

Шта ујамти?! Треба да истакне изнад свога прага! Умјесто крајинске пробацице!

На колијевци истине, и жробу своме у камену да уклеше!

Нек сам и ово видио властитим очима, па да ме сујера нема!

Сад је мање бруке и срамоте на нама!

Крила си ми на жрбину усадио, видик разбистрио!

До јуче ми је глава била висабаба – од данас облаке носом парам!

Пљуштале су похвале, из дана у дан. Вид их је мирно при-
мао, а својом душом и телом био је далеко од уста која су их изго-
варала. Знајући добро историју старог краја и карактер и душу сво-
јих земљака, није му било до уздизања и ликовања. У миру, тај
карактер његових оджаковића највидније ницао је на њиви, клијао
и бујао на пијаци, бубрио у свакодневним одношајима, цветао и
покаткад венуо на родитељским састанцима у школи, и ненадано се
закоровио у рату, као што од памтивека бива, на траншеји и у рову,
и давао плодове оку саблажњиве, а осталим чулима горке, оско-
рушасте. Поготово после свега што му се десило, личних губитака у
породици на првом месту, није било разлога за радовање. Ону
афишу је држао својом властитом стварју. Својим барјаком на пола
копља. Обрачун са самим собом. Помен, заправо, себи бившем,
прошлом, палом тамо у завичају од властитог немара и нехаја, своје
слепости и глупости, и још понечијих, из давних векова. Опомена
садашњем Виду Тарбуку Караци, мучно ишчахуреном из столет-
ног свлака самозаборава, који је раскинуо окове са оним
негдашњим Видом, наивним и лаковерним, утуљеним и самопорек-
нутим. Онај натпис као да је поравнао поремећене тасове у њему, и
деломице повратио изгубљени мир.

И мислио је да ће тако и остати засвагда, док му једног дана
у посету није бануо Лабуд Каламбура, истоселац, коме се истински
обрадовао, са којим је трули патос спортске дворане „Боро и
Рамиз“ у Приштини леђима глачао. Пре Олује, Лабуд је био возач у
„Славијатрансу“ у Петрињи. Причало се, и то није била никаква
тајна, да је у време док се Република Српска Крајина крајинила и
тићила под плавим шлемом, препродавао нафту украденом цистер-
ном. Стизао је и до Суботице, Ниша и Приштине, Подгорице и
Будве, у време санкција Србији, друмом виа Бањалука – Рача –
Каракај – Павловића ћуприја. Лабуд се није дуго задржао у том
колективном центру. Први се, међу малобројнима, на нејасан начин
докопао Београда, где је избеглицама у то време било теже доћи
него донети камен са Месеца. Учланио се ускоро у водећу опозицио-
ну партију. Старији син, са гимназијским знањем информатике,
енглеског и немачког језика, нашао је запослење у канцеларији
ОЕБС-а. Вид се радовао овом успеху, и постигнућу сваког братстве-
ника, поготово ако га још и познаје.

Имаш, братице, велика м...! Нико од нас, отикуда, нема већа,
рекао је Лабуд, већ на улазним вратима, пре поздрава и руковања,

које је и изостало. Заличило је као да су се јуче растали, а не пре готово десет година. Није се дуго задржао. Одбио је да седне; очима окрзнуо сиромашно покућство, и у погледу, задовољан, однео неколико рапчијаних иверака. Измерио, нервозним корацима, узану поткућницу и подмлађени воћњак, и отишао.

То ја ђоради себе, лично, о своме круху и руху, и.... на свој рабош, једва је стигао да добаци земљаку који је већ седао у скупочени аутомобил.

Недугу потом, на Видова врата бојажљиво је покуцао новинар *Ејохе* Динко Лабус, родом из Горње попине у Лици, оснивач и власник „Радиа Лике и Крбаве“ из ратног периода. Из тихог, туђавог журналисте у собу се ушуњао, лисичијим прикрадом, превејани иследник. Нјушку и репину скривао је у искрзаном шарпељу, пореклом из војне касарне „Радомир Путник“ у Книну. Безобзиран, циничан, подозрив, цепидлачан, са сугестивним питањима пуним двосмилица и провидних алузија. Наводио је Видову шкрту исповест на своју воденицу која је мрела светске послове са њихове сензационалне стране. У мустру коју је донео из редакције, морала је пошто-пото да стане засољена и запапрена прича Србина из Хрватске. Крајишника подбуњеног из Београда, на превару. Није се Вид изненадио кад се у томе листу, већ наредне седмице, с фотосом његове куће на коме беше истакнут онај натпис, забелоданио текст под насловом „Афиша нетрпељивости и мржње“. Лабусовим стопама ускоро су дошли, потписавши се својом обућом на његовом прагу, свако са своје стране света и са карактерном прасликом уподобљене звери у изгледу и ходу, новинари Времена, Нове Борбе, Блица, Дуге, НИН-а и Аргумента. Трудио се да свима исприча истоветно, као извештачу Епохе, али сви нису били тиме задовољни. По налогу својих уредника, тражили су више и другачије; резбарили ратне детаље до бизарности и гротеске; чепркали по скорошњој прошлости за жестоким, несвакидашњим призорима и догађајима. Дубали, зубима пуха и длетом детлића, Караичино родословно стабло. Није знао да каже када су и где давни ратни сметови завејали прадедов гроб, што је новинара Нове Борбе зачудило и скоро озлоједило. Да ли северац са Алпа и Пиринеја, кошава са Дунава и Тисе, или са Босфора, испитаник није могао са поузданошћу да каже

Немац и Данац знају своје ђрејке, ђо имену и ђробослову, све до деветђођ колена, рекао је.

Па ни мој ђјед ни ођац нису сахрањени ђамо ђдје су се родили, узвратио је Вид.

Испричао је и оно што није намеравао да каже. О чему је невољко говорио, поготово што је слутио, поучен искуством са новинаром Епохе, да то неће бити верно пренесено. Али сада је био изазван. Није се бранио ни правдао због онога натписа, спирајући невидљиву кривицу са себе како су насртљиви испитивачи касније протумачили, већ је једноставно хтео да повесну листину која бејаше у прашњавој туби, у полувековном смотуљку, распросте као географску мапу. За оне који су били слепи код очију. Из своје мале библиотеке коју је изнова почео окњижавати после изгуба оне у

завичају, извадио је *Зборник о Глини – глиински крај кроз стољећа*, који му је на дар и неку врсту награде „за грађанску храброст и крајишко достојанство“, поклонио Момир Лацман, председник Српског културног друштва „Сава Мркаљ“ из Топуског, сада у расејању и подстанарству у Новом Саду. Растворио је страницу са текстом Ђуре Роксандића „Покољ у глиинској православној цркви јула и августа 1941. године“, и казао да су ту страдала и његова два стрица, Тривун и Илија, деда по оцу, Давид, и бака по мајци, Драгиња. И још осамнаест сељана из Малог и Великог Градца, „отргнутих од српа и пшеничног снопа“.

- *А не смију се заборавити ни они који су у икрџућу зуба са душом се растали у Јадовну и Јасеновцу, њих тридесет деветоро*, додао је. И за сведоке позвао прадавне старине, Ђирила и Методија. Књиге у којима се о томе може прочитати, више и шире. Црним по белом. „Словним мравцима по папиру, да језа и незаборав никад не мину“, молио је да ову његову реченицу пренесу буквално. Књиге које су написали Милан Булајић, Милорад Екмечић, Душан Берић, Василије Крестић, Антун Милетић, Богдан Кризман, Вељко Мишина Ђурић, Ђуро Затезало.. Књиге које је некада имао, тамо у Глини, и ко зна како су скончале. Можда као многи Глињани. На ђубришту, у воду, под земљом, у пепелу и диму, у ваздуху где су се вечно населиле њихове неуништиве честице.

Тек је понешто од онога што је рекао објављено, али у искривљеној интерпретацији. Новинари су записали онако како су они чули и доживели, као да су слушали робота, а не њега, Вида Тарбука Караицу који је пронео главу на два разбојишта. Или је тако упакovala редакција, помишљао је. Није се изненадио, а ни љутио. Једино су новинари Аргумента и Дуге дословно забележили његову причу о злоделу у глиинској богомољи, о чему се пре потоњег рата није говорило и писало.

Онда су се на његову кућицу у дну големог села, на крају слепог макадамског путељка оивиченог репом и рапортом сунцокретових војака с десне стране, навадиле телевизијске екипе. У почетку их је учтиво одбијао, правдајући се некоректношћу њихових колега из еснафа, па онда и осорно терао, јер су и без његове дозволе из даљине зумирали онај натпис понад улазних врата. Није имао куда, него да стане пред киклопско камерино око локалних телевизија из Шапца и Бачке Паланке. Па онда ТВ Б92, па на крају пред камерама из Илока и Осијека. Као испред стрељачког строја да је иступио, коме је једном избегао, у униформи припадника Седмог корпуса Војске Републике Српске Крајине у Вргинмосту, кад су их, после издаје унутар властних редова, уверен је, сколиле хрватске формације, и кад је пао у петнаестодневно ропство. Не жели ни да се сећа, а камоли да коме казује, шта је све тада истрпео и какве муке и понижења покусао. Спасио их је УНПРОФОР од заминућа у НН гробници. Али коме није избегао његов син јединац, Милорад, на путу Жировац-Двор на Уни-Босански Нови. Кад су их у бескрајној избегличкој колони, негде надомак Двора, на пола конака од спасоносне Уне, из шуме, са босанске стране, као припадника крајишке

војске, голобрадог, тек што је одслужио војни рок, на препад заскочили војаци Петог корпуса армије БИХ-е чији је командант, како је писао „Босански аваз“, своје саборце шопао тиквањом са властигог усева:

„Кољите, давите жицом, палите! Кољите зубима, само да се непријатељ порази!“ Седамнаесторици цивила и бораца, међу њима и његовом сину, засметео се тада сваки траг, као у снеговним шумама банијске Шамарице. Посећивао је логоре и сабирне центре по Хрватској и Босни; присуствовао размени заробљеника и откопавању масовних гробница; три пута давао крв на ДНК анализу, надајући се да ће му међу НН усмрћеним лицима наћи кости свога детета; једном умало да није насрнуо на копача који је кости избацавао из јамуше као камење да су; обилазио канцеларије Црвеног крста и разних светских организација, молио и писао, преклињао и претио. И ништа. Његова супруга, прерано оседела и згрбљена Милева, исплакала је очи, бројећи дане, месеце и године као зрневље, све се надајући и стрепњиво чекајући. *Као што су Срби чинили њеј вјекова под турским камишом, пребивући мјесеце и године као зрневље*, како је написао Видов земљак, прото Никола Беговић, кога се понекад присећао у избеглиштву. Већ у сабирном центру у Приштини, почела је озбиљно боловати; високи крвни притисак и неуротске срчане аритмије које су се тешко смиривале, покосиле би је у постељу по неколико дана, кад год би се муж вратио из јалове истраге, смрачен и сможден, и без гласа о сину. Онда би се придизала, па опет падала.

Ја ћу ти ускоро умријети, Вицо, ја ово нећу предурати, знам то; ти гледај да не живиш сам, има жена, наће се и за тебе каква добра душа, дјецу још..., и ту би застала, загрцнла се сузно. Свакога дана ово је говорила супругу који је посезао за последњим мелемима у истањену ризницу утехе. Тешила ју је и свекрва која је патила за унуком неизмерно, нижући пресахле сузе на ноћну бројаницу, безгласно. И свекар коме се језик одузео, речи погубиле као танушне жице бунарске воде у време суше. Али је за снаху увек налазио покоју реч са усахлог данца. Мало је говорио, и све мање јео и спавао. Уместо мршаве хране, скочањеног грашка и дрвенасте говедине у конзервама из америчког контингента војне резерве којој је истекао санитарни рок, гутао је тугу, тмасту и крајишки ужеглу, за родним крајем и унуком. Пресвиснуо је у Краљеву, напрасно, у седамдесет и првој години, од прснућа жучи, у тамошњој болници где нису на време препознали кобне симптоме. Ено му нахерене дрвене крстаче на градском гробљу, у дну, крај саме ограде, на северној страни, као да је божја олуја преко ње прешла, купљене, са гробним местом и сандуком, парама немачке хуманитарне организације за повратак и ресоцијализацију прогнанника. За њим се угасила и његова супруга, Видова мајка Василија, тихо, у сну, као лампа кад остане без свога уља у кући домаћина кога је сан преварно кушао. Таман што су из Краљева били прешли у колективни центар у Смедереву. Ни Милева није издржала, оставши без утешења оно двоје драгих старчади. Изгубила је последњу битку у Ћуприји,

након два заредна срчана удара.

Све је ово Вид испричао новинарки телевизије из Бачке Паланке, у даху, ужагренних чула, у бунилу речи и слика, и сам се чудећи како је за то има снаге и воље. На једино питање које му је поставила о томе како је све то издржао, рекао је:

Нико не може сићи са свога крста.

После телевизиског прилога, лако су га препознавали где је год макао. Постајали су му познаници и они које никад није видео, а издавали се пријатељима они са којима честито није ни поразговарао. Али и заћутали су неки од њега, окренули главу, прелазећи журно на другу страну улице као да им је црна мачка, сујеверцима, пут замађијала. Једном кад је отишао на шабачку чивијаду не би ли нашао макар мало разгађења души у оним лагодним испарењима масних, безазлених лажарија и боцкавих језичарења, заскочио га је неки висок, крупан и грлат човек, тапшући га снажно шакердом по рамену, да умало није посрнуо на нос и заорао црну мачванску земљу.

Добро си оно смислио, јеба' те зец, ха, ха, ха, церекао се власник лопатасте руке..

А знаш ли ти ко сам ја и оклен сам, а?

?!

Дане Узелац, познатији по надимку Шћуцко, Шћуц, из Мале ђошине. Ха, ха, ха!

И опет се онај будак од пести сручио на Видово десно раме, и опет је поклекнуо, што од ударца а што од назива места. Присетио се новинара Динка Лабуса, и пред очима му се смутило. А Шћуцко се наизменце рвао са грленим смехом и речима:

Затамти моје име и лик !Ову шћуцину! Могу ти каџод ваљати! Ха, ха, ха! Код мене је Рашковић шири ђућа руча' и једном занотио! А свраћали су и Мартић и онај зубар, Бабић... Ха, ха, ха!

И одвукао га је, силом, под шатор весељака где се жустро језичало, заправо чивијало, и песмовно грленисало, а рскави сугласници и месопутни самогласници подмазивали крметином и јагњетином, и расхлађивали силесијом пића. Затекла су се ту и двојица свештеника, старији и млађи човек. Зачудио се откуда ту ове Божје слуге, на урнебесном попришту засмевача и угађивача стомаку.

Оно што си ти урадио, требао би сваки Србин, рекао је старији попа.

Је ли ти мислиш да ћеш тиме нешто постићи? Ништа! Ја ти то тврдим! Само ћеш навући на главу, ако већ ниси, све але и вране овог свијета, умешао се човек који је седео наспрам Вида. Био је у изанђалој маскирној униформи, празног десног рукава који му је аветно почивао на столу, поред брдашца костију и пивских боца. Зарастао у проседу браду, кесастих подочњака.

Остави ти ову људину на миру, јеба' те зец! Х, ха, ха! Оно што је он свјештио, нико од нас ни у сну не смије, јеба' нас зец! Ха, ха, ха, обрецнуо се Дане.

Сами смо ми криви за све што нам се десило. Београд нас је ђустио низ Саву... Срећом, доста нас је живих доћлутало, за разли-

ку од четирес' прве... Буди срећан да те и ови одавде не протјерају... Само не знам где ћеш сад и куда, није се дао омести онај човек.

У ваздуху наелектрисаном сваковрсним муњама, запалацали су језиво језици и језуљци; пале су тешке речи, као што је крупан град те године пао по земљи Србији и усева побрао пре времена. Ускомешали се најдоњи инстинкти и хормони, стискале шаке, цупкало ногама, презнојавало, шкрипало зубима, нишанило очима. Једни су подржавали и бранили Вида, други су га нападали, па и исмевали. Чуло се на његов рачун и неколико припростих речи и папрених вицева. И ко зна како би се ово разрешило да није одлучно устао млади свештеник, и као громовник Илија пресекао гомилање тмастих облака:

Браћо! Срби! Православци! Ђаволи! Сојоне! Хришћанска Господо, уразумиће се већ једном! Ујасниће ум и језике! Враг наши који је будан, радује се сад овоме што чује из ваших задриглих уста!

Разговор са новинаром из Осијека био је на граници пристојног. Тешко би се и могао назвати разговором двоје равноправних људи, јер се човек са телевизије претворио, попут Динка Лабуса, у иследника који је и оптуживао и пресуђивао. Провоцирао је, сумњичио и вређао, подметао, да би изазвао саговорников гнев и јарост, и склопио претпостављену слику нетрпељивог и мрзилачки настројеног човека. Вид је трпео и суздржавао се, био шкртац у речима, монашки ушушкан у себи, без пострига и бројанице. Па ипак, није могао да не каже оно што је заверенички чувао као своју последњу одбрану, дужност и обавезу, у крајњој нужди, према себи и другима. Рекао је јасно и одрешито:

Господине, ја сам давно умро, тамо у Великом Градцу, на Банији, кад се умирало на ногама, без поја и Бога; масимице. А ова кућа у којој се налазимо, то није дом ко што су дружи – то је мој гроб. Хумка. Ја овдје сједим у својој смрти. А оно што тише изнад улазних врата, и што вас и друге узнемирава и тишати, то је најтише на моме сјоменику, последњи поздрав. Јер другог биљега нећу ни имати.

Али то камера иностране телевизије није забележила.

А онда се село располутило на две половине своје раздорјабуке. А свако наше село отпало је од ове воћке. На Видову и ону супротну, Невидову кришку. Једни су му долазили и подржавали га, нудећи му заштиту и помоћ. Други су га мргодно, непријатељски сретали и грдили и псовали, не бирајући речи.

На зао глас си дижао Лацмановиће!

Примили смо те овде као некога свога, а ти исцосвађа и исцодели скоро сваку кућу и фамилију!

По теби исцаде да мрзимо друге народе!

Лешинару један, није ти било доста стирвинарења тамо одакле су те истерали, нешто би и овде да ти чиниш! Е, нећеш, зајамити! Ја ћу ти ситати на пуш, ако неће они који су ти дужни по закону!

И једног јутра освануо је разбијен прозор на његовој кући. Другог дана Лацмановићеви сокаци, дворишне тарабе, стабла и бандере, нахерене надстрешнице аутобуских стајалишта, зајесенили

су се, усред јула, латиничним плакатима са којих је позивано да се Вид Тарбук Караица „избегава и бојкотује, да му се ни у чему не помаже, и да би га требало протерати“. И као у каквој предизборној кампањи, подземном рату присталица супротних табора, плакати би заноћили али не би осванули. У стопе оних који су их лепили, стајале су Видове присташе и цепале их.

А другу кришку оне јабуке на коју се село раселило, присмочиће, ускоро, у својој здели, и они који су подале од Лацмановића. Прашину са своје обуће истресали су пред Видовим прагом, из дана у дан, први људи разних организација које се старају о уроченим правима људи и животиња. „Удружење за мир, помирење, толеранцију и суживот“. „Центар за дебалванизацију и деконтаминацију побуњеника и избеглица“. „Покрет за општу лустрацију“. „Строј против десничара“. „Удружење грађана Вуковарска голубица“. „Жене у зеленом“. „Мушкарци са маслиновом гранчицом“. „Мајке без граница“.

Свима њима, језик се уплео у бич. Осуђивали су Вида и згражавали се због његовог натписа. Тражили су да га уклони, и у супротном претили пријавом властима. Једни су, на лицу места, изговарали, као какву бајалицу, посланицу њихове организације „о ослобађању од сила прошлости, трпељивом и мирном суживоту са другима и друкчијима“. Други су покушали да га увуку у своју скупштину, у своје редове, примамљивим обећањима. Нудили су му посао и повољан кредит од инвестиционе банке у Шапцу, за унапређење домаћинства. Истрпео је и једне и друге, и остао тврдоглаво под својим барјаком.

А онда су дошла двојица полицајаца, сачинили записник, и наредили „да се увредљиви садржај уништи одмах“. Вид је одбио.

И сад је, ево, пред судијом, на чијем су столу исечци из новина са оптужениковом фотографијом и његовим изјавама. Ту су биле и касете са снимљеним прилозима телевизијских станица.

Моја одбрана већ се налази пред вама, и друже немам, мирно је казао оптужени. Као сведоке, „очевите натписа увредљиве садржине“, суд је позвао и тројицу сељана, међу којима је био и Видов земљак, човек из суседног села на Банији. Међусобно су се посећивали и испомагали у пољским и другим радовима, и тамо у завичају, и сада овде. Вид је заслужан што је овај у Лацмановићима, јер га је управо он обавестио о повољној цени лепог имања и позвао да дође, где сада живи Столе Вујат са седмочланом породицом. До тада је подстанарчио у сремачком Лаћарку, у недовршеној кући под горњом плочом, у влажним и мемљивим собичцима. Већ је био огулао на све што му је судбина наменила, и није роптао, али Вујатово присуство Вида је збунило и растужило.

Јесће, видио сам својим очима, и то више ћућа, жосџо...ђи.. жосџо...ђо судинице то, ону даичурину са натписом, тоу бруку нашу, казао је Столе са неким поносом у гласу и свечаним држањем.

„Због изазивања националне и верске нетрпељивости исписивањем увредљивог садржаја на pročелу своје куће у Лацмановићима, улица Ивана Мажуранића 112 А, осуђујете се на новчану

казну од...или у противном на казну затора од петнаест дана“.

Пресуду су објавиле „Подрињске новине“, а пренели су се је, на ударним местима, и неки од листова који су писали о случају Вида Тарбука Караице. И ствар се преко ноћи стишала. Она распо-лућена кришка која бејаше пала на Видову страну, покајнички се приљубила својој сестрици, и мамљива, раздор-јабука са Лацмановићевог стабла била је опет тамо где је одувек била. Кућица на крају села ненадано је запустела, засутонила се усред дана, јер над њом више нису палацале муње телевизијских камера и фотоапарата. Није више светлела и збуњивала ненавикле на вишак светила. А једне тмурне новембарске ноћи, некако уочи Светог архангела Михаила, један човек је, као пушком, нишанио батериј-ском лампом ону таблу са натписом на тој кући. Сат времена доц-није, нишанција је виђен како с даском под мишком улази у двориште куће, у улици Милутина Миланковића бб. Рано ујутро, на истом месту, заватрен је ракијски котао, потпалом од оне даске. А те године шљива је родила у Мачви као ниједне дотад.

Човек који је весело пословао око веселе машине био је Столе Вујат. Мало потом, послоноша је на пола гласа запевашио своју омиљену песмицу: *Нема раја без роднога краја*. У подне, и све до касно у ноћ, више неуједначених, расперених гласова понављало је и развлачило ову арију унедоглед. Изгледало је као да се труде сетити, у целости, свога негдашњег весеља, своје затурене радости.

х

(Некако у исто време, или је то можда било у рано пролеће наредне године, с обзиром на то да тамо где је то прочитано недо-стаје датум, локалне новине у Сиску објавиле су: „*Комунални рад-ници Т. Ш. и М. Н. пронашли су јуче у коритиу ријеке Глине, под најлавином муља и грања, леш непознатог мушкарца. Гласноговорница полицијског стожера Јелена Караица Бродарац изјавила је да код НН особе, која је старости између шездесет и шездесет и пет година, нису пронађени никакви идентификациони папири, те да тек треба да буду утврђене све околности овог случаја.*“)

Гордана ЗАЛАД

КОД ИСЛЕДНИКА

Страх просто лебди у ваздуху на Голем отоку. Одмах изнад наших глава у слободном простору настанио се као они готово црни кишни облаци који се наднесу толико ниско да човек има утисак како може да их ухвати. Али не може. Они су неухватљиви за разлику од овог обузимајућег страха који је густо сабијен у невидљиви облак застирући небо и не мисли да оде, да нас напусти и да нам да мало одахнемо. Страх је наш стални пратилац и зато нам је још тежи и чини да нам се главе све више и више повијају под његовим теретом – тежим од сваког камена. Камен је ту, свеприсутан. Он је наш; део свих наших дана. Теглимо га до бесвести, а он само ћути и трпи. Да, трпи као што и ми трпимо. Нама је страх свезао језик и сабио мисли у најдаљи предео мозга тако да су на сигурном – чекају боља времена да избију на површину, ако икад. Познато је да се увек више плашимо оног што нам није доступно и видљиво.

Страх нас паралише и већ дуго ништа не осећамо; никакав бол не може да га надјача. Он је супериорни владар коме смо подређене као беднице без имало ја у нама. Он брише разлике и све нас стрпава у густе црни глиб једнообразне масе. Не познаје он ни време ни место – а и не мора. Нити га зовемо нити терамо: ништа му не можемо. Он је моћни господар нашег ја и по његовом такту играмо свој зачарани плес; и само уколико он попусти своје узенгије можемо да дишемо и да се поново саберемо, да скупимо парампарчад нашег ја у какво-такво биће. То је наш страх, наш најмоћнији господар.

„Свилена код иследника!“, подругљиво ме прозива саркастична *собна* чим смо почеле да се постројавамо за одлазак на важан а бесмислени рад. Излазим из строја и полако и безнадежно ходам ка Управној згради. Ко зна шта ме чека? Последњи пут се нешто дешавало у мени што никако нисам могла да објасним. Откуд ми храброст да се онако побуним? Ја која никад ником нисам противречила, па још онаквим уплахиреним и грозничавим гласом да ни иследник није могао да се снађе. Очекивала сам велику казну, али ономад ништа није уследило после мог храброг испада. Као да ме

све време искушавао, дајући ми простор да размислим и *ревидирам* *став*. Али, ја и даље немам никакав став, па како да га онда изменим. Шта би тај став требало да значи?

Сва запетљана у лавиринт мисли стижем до Управне зграде и стражар ме спроводи до мени сад добро познате собе у којој ме чека иследник Станко. Седи удубљен у списе мог досијеа и пажљиво чита не обраћајући пажњу на мене. Ја само стојим осећајући се беспомоћно, не знајући шта да радим. Довољно да бих скренула мисли на свој јадни положај. Руке су ми одједном тешке, као да носим невидљив *ћираџ*. Ноге су ми некако укопане у камени под, тело већ готово и не осећам, толико сам лака, невероватно мршава и танана. Пре да личим на страшило, само што немам кога да плашим јер нас на Голом има неколико хиљада страшила. Можда зато ни галебови не слећу код нас. Када нас погледају из своје бескрајне висине, смучимо им се на први поглед, па у луку заобилазе наше тужно острво. Осим тога, нема ни трагова од било какве хране које би могли да покљуцају – чини ми се да поједемо и најситније мрвице од хлеба. Волела бих да та дивна бела бића крештавих гласова слете понекад и улепшају нашу ружноћу која свакога дана тоне у све дубљи глиб и прети да нас угуши. Како се одупрети ружноћи?

Како јој пркосити и победити је? Заокупљена сам тим питањем већ неко време и покушавам да нађем решења да се одупрем глибу у који сам почела да тонем са осталим логорашицама. Али, како? Како се надвисити над овим бесмисленим постојањем и пребацити се на неки нови колосек који води из овог најцрњег бесмисла и најнекориснијег животарења које се састоји из збира секунди, минута, сати, дана, месеци и сада већ друге године мог логоровања. Мог затвора у свом сопству, у свом ја, које не знам где припада, чије је, ко му је власник, а који може да га једним потезом збрише и пребаци на онај свет. А можда тај свет тамо горе и није толико рђав и страдалнички као овај овоземаљски и људски Хад (људски а стравично нечовечан у исто време). Можда бих била ослобођена, можда би мој мозак могао да се одмори, да ревидира коначно, али моји мучитељи не би отишли тамо са мном па не би ни сазнали да их је мој мозак коначно послушао и променио тај проклети став, предао се и коначно ревидирао. А моја душа, напослетку награђена спокојем и разрешењем свих мука и брига, може да одахне у својој блаженој вечности, у срећи и безграничној лепоти. Лепота је одговор на све, она једина може да победи ружноћу јер је њена супротност.

„Седи, другарице Наталија!“, поче иследник Станко, претходно се накашљавајући и строго ме погледавајући.

„Хвала, друже иследниче“, одговарам и седам на једину столицу која је наред себе и довољно удаљена од њега да и на тај начин укаже какви смо мали робови, небитна бића с ове стране великог црног стола који њему даје неопходну надмоћ и власт.

„Почни веч једном, чекам! Овај пут се нећеш извући, само да знаш“, упозорава ме иследник гласом који прети да прерасте у дреку.

Ћутим, седим скупљених бутина које се и не додирују услед претеране мршавости, руке су ми положене на колена и осећам да се полако влаже као и чело које орошава веома танки слој зноја. Увек кад предосетим страх почињем да се знојим, што је јаче од мене, не могу да утичем на своје тело које се костреши као бесни петао који се кочопери кад се бори против другог певца, док руља која се класкала на њих урла и навија за свог одабраника. Или као кад животиња осети да наилази бура или земљотрес па постаје немирна и неукротива. Ја сам наизглед мирна као статуа извајана мајсторским Микеланђеловим рукама нестварним белим мермером из Караре.

Ћутим, седим и знојим се. Ћутим јер ми је језик свезан као клупко глиста које најпре лудују у цревима човека а онда крену да се гомилају стварајући све веће клупко.

Седим и ћутим.

Ћутим и седим.

Тишина се згушњава све више у пријатној хладноћи ове велике собе, постаје све гушћа и тежа и прети да ме усиса у себе као змија у *Малом Принцу* кадра све да прогута. И даље ћутим и седим. Сву ме обузела тишина, обавила ме целу. Језа ме подилази. Пење се од хладног патоса а зној је у супротности са студени јер је топао.

Ћутим.

Седим и ћутим.

Ћутим и седим.

Ћутим као и да не постојим. Дисање ми је нечујно, једино ја осећам како ми се зној полако слива од корена косе ка обрвама. Тишина постаје прегуста, прети да експлодира.

Цело Наталијино тело је и даље било непомично као Микеланђелова статуа. Мирно и право држање девојке која цео живот свира клавир. Само њене очи су лутале по његовом лицу и на моменте гледају у његове. А он је њено држање тумачио пркосом и нервирало га је све више јер јој је давало аристократску узвишеност.

„Проговори више, ђубре господско!“, проби тишину урлајући глас иследника Станка.

Све брже је губио стрпљење.

Ова мала господска кучка га опет излуђује и прети да га избаци из такта, али неће овог пута, сада ће Станко њој да покаже свога бога. Нема више циле-миле, допустио сам једном да ме превари њена лепота, али нема више. Станко мора да мисли на свој положај. Нећу да зглајзам због ње, није она моја ни девојка ни сестра. И није моје да изигравам милосрдника када морам да ишчупам милом или силом признање. Дао сам јој довољно времена да се среди и размисли како себи да помогне уколико је паметна и проговори. Ако није... видећемо већ шта ћемо онда. Не гине јој *бој-кош*. Она и даље мени пркоси, ћути и гледа ме. Шта јој је, да ли је полудела? Не схвата да је готова уколико је препустим Вукоју. Може још да се извуче, али никако ако из било ког разлога кажем Вукоју да је преузме. Ма сломићу ја њу још колико данас. Али да је мало пустим нека се мучи и изједа, можда је то научи памети. Чекаћу, имам времена, напретек. У овом логору има једино сунца,

мора и ружноће репродуковане у хиљаде примерака ходајућих костура. А види се да је она била најлепши бисер у гомили жена које су изгубиле готово све атрибуте женствености. Без обзира на све она ме привлачи и доводи до лудила тим својим дечачким изгледом: подшишане и неуредне тршаве косе, ноге су јој танке као у десетогодишње девојчице, руке као да немају обрине толико су мршаве, а прсти су јој натечени и огрубели као радницима на градилишту. Сигурно јој је тело још бело као алабастер јер није излагано сунцу испод тих рита које носи. А ипак је лепа! Колико год да је поружнила, она је лепа у свој тој ружноћи. Она је као трачак светлости у најмрачнијем тунелу.

Шта ти је човече, среди се више? Тешко да ћу моћи јер ме много привлачи. Колико год да сам одуговлачио данашње ислеђивање, све више сам ноћу мислио на њу. Мала господска кучка! Толико сам се изгубио прошли пут да сам је поредио са својом сестром Миланком. Иако је Миланка млађа од ње. Наталија (и име јој је буржујско а притом и руско) и у овим ритама делује млађе од ње.

Иследника Станка је нарочито љутило што Наталија није показивала никакве емоције, већ је из ње избијала мирноћа особе која не зна шта је чека и која је просто незаинтересована за збивања око себе – као да седи у препуној кафани где се сви смеју, ћућоре, говоре веома гласно, а она је ту само физички присутна, па ништа не чује и не мари, а сав жагор и живот око ње уопште је се не дотичу јер је духом на неком другом месту. Такав је утисак стекао Станко на данашњем ислеђивању.

Ћутим и седим.

Седим и ћутим.

Оно клупко ми је заузело целу уробу, напунило ми уста и слепило их, па и да хоћу не могу да проговорим. Шта буде нека буде, овог пута ми нема приче.

Њих двоје се гледају као две нарогушене звери ишчекивању сукоба и само је потребно да се једна неким знаком помери, и она друга већ напада.

Иследник Станко стрпљиво чека, пали цигарету и пажљиво посматра Наталију. Не жури му се више, има времена, па и где би, чекаће да види докле ће она тако.

„Перо!“, дрекну иследник према вратима која се одмах отворише и показа се стражар.

„Извол’те, друже Станко.“

„Донеси ми кафу и воду.“

Стражар одмах несташе и затвори врата за собом.

Чекање се наставља, обострано.

Лебди у ваздуху између њих и растеже се као тесто за питу на великом кухињском столу у рукама његове мајке Радојке. Тишину ремети стражар доносећи воду и кафу, ставља их бучно на сто, а онда тешким кораком излази. Диван мирис кафе разлеже се по соби и штипа Наталијине ноздрве.

Боже какав диван мирис. Удише га пуним плућима, али

нечујно да иследник не примети колико се радује том малом и неочекиваном луксузу. Осетити мирис, било какав мирис, нешто лепо и раскошно у овом јаду и смраду. Какав опојни мирис за чула која су оуглала. Мислила сам да нећу моћи да разлучим мирис од смрада јер су ми дуго запретана сва чула и приучена само на одвратне воњеве, не рачунајући мирис сланог мора. Мирис кафе, просто ме осваја и обавија као најлепши парфем. Могу да уживам у њему а иследник не може ни да замисли какво ми је задовољство несвесно приуштио.

Не знам шта ме сада чека, али не могу да одвежем оно клупко, па настављам и даље да ћутим.

Ћутање је моја одбрана, морам да се браним, а не знам шта треба да браним. Па како онда да говорим? Зато ме клупко сасвим обузело и не да ми да проговорим. Мучно је ово ћутање. Не знам колико је времена прошло, али сигурно доста јер ме седалне кости на тврдој столици убадају и вапе да се промешкољим и променим положај, али ја упорно седим мирно не померајући се. Оно је јадно и уморно и не буди се све док може да мирује. Питање је докле ће иследник трпети моје ћутање.

Наталија је седела прикована за столицу као омађијана.

Платићеш ми за ово, кучко једна! Убрзо ћеш видети шта значи кад ти Станко да шансу: једину шансу коју ти је ико пружио у овом логору. Мало ми је жао што није прихватила да јој помогнем. Видеће сада колико то скупо кошта. Нема више попуштања. Одсад се третира као и све остале.

„Последњи пут те питам, имаш ли шта да кажеш?“, упита Станко строго.

Не померам се и даље. Ћутим и стрпљиво гледам у иследника. Он сачека још који тренутак и онда се продра:

„Марш напоље!“

Врата се одмах отворише а у довратку стражар који их затвори за Наталијом.

На путу до бараке Наталија размишља о смрти, о очигледној и неизбежној смрти која је само одлагана да би њено мучење задовољило мучитеље и оправдало њено бивствовање на голом и безнадежном острву.

Милан ВОРКАПИЋ

ЗОВИ, САМО ЗОВИ

Л И Ц А: Водитељка – Лепа Паликућа
Поп – Божидар Пецикоза
Милиционер – Мирољуб Батинић
Приватник – Србољуб Дерикрава
Студент – Светолик Бежановић

(Полузапамњени ТВ студио са четири црвене фошеле. У једној седи човек, крајње неукусно обучен и праћи припреме техничког особља. Улази водитељка, висока плавуша веома елегантно обучена, крајка хаљина, деколше, штикле, накит ...)

ЛЕПА: Светло, молим! /*помало се изненади видевиши да неко већ седи у фошељу*/ Добро вече ... Ви сте ?

БАТИНИЋ: Мирољуб Батинић, милиционер у пензији, грађанин овдашњи Мале Паланке.

ЛЕПА: /*Гледа сисак*/ Да ... да ... ту сте. Драго ми је, ја сам водитељка емисије „Зови, само зови”, госпођица Лепа Паликућа. Ви сте господине Батинићу мало поранили, емисија креће за петнаест минута.

БАТИНИЋ: Прво, милиција никад не стиже прерано /*самоод-опадљиво се смеје својој духовитости*/, а друго, требате знати, док сам био у Служби, сат су по мени равнали. И молим вас, то кашњење од 15 минута зову академским, а ја то зовем Балканским, а не академским ... Академски је доћи 15 минута раније, друже мој.

ЛЕПА: Значи, имамо госта с академским манирима?

БАТИНИЋ: Да, управо тако, али морам признати ... ја немам академију. Знадете, госпођице Лепа, ја сам она златна генерација милиције која је ишла на течај, а не на академије.

ЛЕПА: Златна?

БАТИНИЋ: Наравно. Кад сам приман, није била важна школа. Уствари, морао си знати читати и евентуално писати, а најважнија је била морално-политичка подобност, друже мој. Тада

ЛЕПА: */ћомало збуњено/* Добро вече и вама. Не треба ни да питам, по оделу видим да сте Ви наш вечерашњи четврти гост. Добро дошли, заузмите своје место поред господина Дерикраве.

ПЕЦИКОЗА: Хвала, извините што касним ... Ето, службени пут ...

БАТИНИЋ: Како рече један филозоф: „Отац на службеном путу”...

ЛЕПА: Па, да кренемо! Дакле, и овога четвртка, четири госта у четири сата најгледаније емисије */ћодиже руку – цинџл „зови, само зови”/*. Пре него што вам представим наше вечерашње госте, дозволите ми да вам саопштим резултате истраживања које је провела независна агенција „Ко да више”. Дакле, према њиховом истраживању и овај месец најгледанија је наша „Дринк” телевизија из Мале Паланке */ајлауз/*, дозволите ... дозволите ... */сћишиава се ајлауз/* А у „Дринк” телевизији најгледанија је ... шта мислите? ... Наравно!!! */ћодиже руку-цинџл „зови, само зови”/* Дакле, и даље смо најгледанија емисија, а то нас обавезује на све већи напор да одржимо ово завидно место. */ајлауз/* Морам вам саопштити да је одмах иза „Дринк” телевизије на другом месту гледаности ТВ „Багер”. Ето, толико о истраживању независне агенције „Ко да више”. Па да кренемо. Са моје леве стране је?

БАТИНИЋ: Мирољуб Батинић, милиционер у пензији, друже мој.

ЛЕПА: Одлично. Надам се да ће бити интересанто, јер давно нисмо имали милиционера у гостима. Поред вас је?

СВЕТОЛИК: Светолик Бежановић, студент четврте године „Мега-Марић” универзитета из Доњих Кркановаца.

ЛЕПА: И вама добро вече! Студент чега?

СВЕТОЛИК: Менаџмента у метеорологији.

ЛЕПА: Предвиђате какво нам време долази? Има ли ваше презиме везе са тиме? Шалим се. Са моје десне стране је?

ПЕЦИКОЗА: Божидар Пецикоза, нови парох у Малој Паланци.

ЛЕПА: Сјајно! Свештено лице смо имали у 98. емисији са темом „Срби-најстарији народ у васиони”. Поред вас је?

ДЕРИКРАВА: Србољуб Дерикрава, приватни предузетник, власник фирме „Краљевић Марко – Пласт”, такођер из Мале Паланке.

ЛЕПА: Србољубе, и вама добро вече! Дакле, поштовани гледаоци, то су наши вечерашњи гости у 128. емисији */диже руку – цинџл/*. Од сад нас можете звати на добро знани број 123-456. А тема вечерашње емисије је: „Треба ли полагати пријемни испит за упис у пети разред основне школе?”. Наиме, сведоци смо панике родитеља и деце сваке јесени за упис у вртић, за упис у први разред, за упис у средњу школу, за упис на факултете. Дакле, само је остао непримећен упис из нижих у више разреде основне школе. Нови министар просвете, господин Бједић, је одмах уочио ту недореченост и покренуо иницијативу да и деца полажу пријемни и за 5.разред основне школе. У духу наше емисије, своје мишљење ће

изнети и наша 4 суграђанина Мале Паланке, насумице одабрана. Ако о овом осетљивом питању имате своје мишљење онда */диже руку-цинџл/* на добро знани број 123-456. Дакле, да кренемо од првог госта. Господине Божидаре, какав је Ваш став око овог министровог предлога?

ПЕЦИКОЗА: Слажем се са свиме што министри ове Владе кажу иако сам страначки неопредељен. Да будем прецизнији, за мене уопште није упитно треба ли пријемни или не, већ је важније питање шта би тај пријемни обухваћао.

ЛЕПА: Одлично! О томе није било речи у министровом предлогу. Имате ли Ви можда неки предлог?

ПЕЦИКОЗА: Па, мислим да би веронаука требала бити један од обавезних предмета на томе пријемном.

СВЕТОЛИК: И шта ако је дете сјајан математичар, а не зна ко је крстио Исуса – не може да се упише у пети разред?

ЛЕПА: Креће дискусија! Господине Божидаре, хоћете ли одговорити?

ПЕЦИКОЗА: Наравно. Млади човече, ако би веронаука била саставни део пријемног, онда би том предмету и деца и родитељи, а и учитељи, далеко озбиљније прилазили па се неби могло десити да нам деца буду одлични математичари, а не знају ко је крстио Исуса. Целокупно друштво би тиме духовно ојачало, постало хомогеније. Не заборавимо да је Српска држава била најјача онда кад јој је била јака црква.

ЛЕПА: Добро. Имамо, значи, прво мишљење. Да чујемо даље. Какво је Ваше мишљење господине Србољубе?

ДЕРИКРАВА: Па ... добро ... кад ме већ питате, ја мислим да не треба пријемни за пети разред. И не само за пети, већ ни за средњу школу, ни за факултет, ни ... остало. Нека се упише свако ко има новаца и времена, а жели се школовати. Па ако вреди, завршиће, а ако не, ко му је крив што се уписивао. Тако би смањили велике трошкове око тих силних пријемних, а и та јесења нервоза у Српском народу би спласнула, могла би се паметније употребити.

ЛЕПА: Интересантно мишљење. А на чему заснивате Ваше закључке?

ДЕРИКРАВА: Погледајте Немачку и остале западне земље. Ма, тамо наше људе нико не пита за школу. Ако си јак и знаш ради-ти; изволи бато ... и нико те не пита за дипломе и пријемне. А види где су они, а где смо ми. Тамо је све ...

ЛЕПА: Извините, господине Дерикрава, морам вас прекинути, имамо првог гладоца на вези. Добро вече, представите се нашим гледаоцима!

ГЛАС: Добро вече. Ја сам Стеван Сатара, зовем из Лудвигсхафена. Поздрављам у Доњој Крепави оца и мајку, зета Тиосава и ћер Милодарку и унуке Роберта и Дениса. Поручујем ги да сам много добро, што ги и њима од свег срца желимо уз песму „Гариш ли се Гара”.

ЛЕПА: Бити ће вам испуњена музичка жеља, али нам реците Ваше мишљење о вечерашњој теми.

ГЛАС: Ја се слажем.

ЛЕПА: Са чиме?

ГЛАС: Са свиме. Живела Србија и надам се да се ускоро видмо за Божић у Доњој Крепави 25. децембра.

ЛЕПА: Ваљда 6. јануара господине Сатара?

ГЛАС: Тада морам да радим, а слободно имам 25. децембра за славље.

ЛЕПА: Добро ... и довиђења господине Сатара, поздравите наше у Лудвигсхафену, јер знамо да смо и тамо радо гледани. Имамо ли још кога на вези? Немамо. Да наставимо разговор са нашим гостима. Господине Батинућу, можемо ли чути Ваше мишљење?

БАТИНИЋ: Пре него одговорим, морам рећи да „Овима” /показује поља Божидара/ није некада било места где смо „Ми” седели. Ја сам за демократију па прихватам да учествујемо заједно у емисији, али не прихватам да он говори пре мене. Тиме сте унапред одредили вредност учесника. Значи, данас је у Малој Паланци изгледа најважнији поп, па приватник, па тек онда милиција као главни стуб друштва ...

БОЖИДАР: Па, и делујете попут стуба ...

БАТИНИЋ: (преклињући) Ево ... сад ме прекинуо и не знам више шта сам хтео рећи ...

ЛЕПА: За пријемни у пети разред, то сте хтели.

БАТИНИЋ: Да ... да, да!! Видите, у моје време су само паметни и напредни одлазили у пети разред, друже мој. Некад се то звало мала матура, ако се не варам. Ето, ја на жалост нисам могао, јер се морало радити од јутра до сутра. А био сам паметан, бистар, уман ... ал' бадава. Тако почео и рат. А после рата, ја се пријавио за омладинску радну акцију „Шамац-Сарајево” и ту ти ја, друже мој ...

ЛЕПА: Господине Батинућу, морам да вас подсетим ...

БАТИНИЋ: Само да завршим ... Прекинули сте ме ... сад не знам где сам стао ...

ДЕРИКРАВА: Стали сте на прузи „Шабац-Барајево”.

БАТИНИЋ: Какав Шабац, какво Барајево? Јеси ли ти глув? „Ша-мац – Са-ра-је-во”!!! ... И ту ти се ја истакнем, па ме другови предложи да завршим основну школу, друже мој.

СВЕТОЛИК: Колико је трајала радна акција?

БАТИНИЋ: Не сећам се тачно, чини ми се месец дана.

СВЕТОЛИК: А то значи да сте преостала четири разреда завршили за месец дана. Скраћена варијанта вечерње школе по убрзаном курсу за напредне полазнике.

БАТИНИЋ: Младићу, тад је требало заслужити и доказати се да би добио шансу за школовање, друже мој.

ЛЕПА: Ако сам добро разумела, ви сте тада имали пријемни за пети разред. То је била ударничка значка, зар не?

БАТИНИЋ: Могло би се тако рећи, јер тадашње друштвено уређење ...

ПЕЦИКОЗА: Ма, дајте, молим вас! Доста више с тим причама из комунистичког времена, јер почињемо вулгаризовати

тему, а сви знамо ...

БАТИНИЋ: (готово плачно) Ево, опет ме прекинуо ... сад опет не знам где сам стао.

ПЕЦИКОЗА: ... (наставља као да га није чуо) А сви знамо какво је то време било. Ево, овакви неписмени батинаши су слепо извршавали наређења оних безбожника ...

ЛЕПА: Моменат, молим вас. Изгледа да имамо гледаоца на вези. Добро вече, од куда се јављате?

ГЛАС: Ало!

ЛЕПА: Добро вече, у програму сте!

ГЛАС: Ало!

ЛЕПА: Ало, чујемо вас.

ГЛАС: Ало!

ЛЕПА: Говорите, у програму сте.

ГЛАС: Ало!

ЛЕПА: Очито нећемо успети. Покушајте поново!

ГЛАС: Ало!

ЛЕПА: Режија, молим вас, искључите или објасните гледаоцу да нас неће ...

ГЛАС: Ало!

ЛЕПА: ... моћи чути преко телефона, већ ...

ГЛАС: Ало!

ЛЕПА: ... да нас слуша на ТВ-у.

ГЛАС: Ало!

БАТИНИЋ: Убијте га већ једном да се не мучи!!! ... И тражим реч, јер сам прекинут у тренутку кад ме друг поп вређао.

ЛЕПА: Изволите.

БАТИНИЋ: Друг поп ме је ...

БОЖИДАР: Нисам ја твој друг. Твоји другови деле батине, а ја реч Божју.

БАТИНИЋ: (виче) Опет ме прекинуо ... и ... сад не знам где сам стао.

ЛЕПА: Код увреда господина Пецикозе.

БАТИНИЋ: Ах, да! Желим да овде јавно изјавим, а у вези инсинуација овде присутног свештеног лица, да сам ја часно и поштено носио милицијску униформу и при томе био необично правичан и дружељубив, друже мој. А што се тиче батинања, тачно је да нисмо стручно батинали као ови ваши са академије. Но, иако смо у томе били самоуки, ми смо ...

ПЕЦИКОЗА: Ама, човече! Није ово емисија о теби и твојем животном путу. Ја, па ја! Доста више о теби и твојој униформи. Госпођо Паликућа можете ли Ви да водите ову емисију или то ради овај. Дочепао се човек екрана па не уме да стане.

ЛЕПА: Го-спо-ђи-ца.

БАТИНИЋ: Ја се дочепао? Ја? Е, нисам имао намеру, али сад морам да кажем ...

ЛЕПА: Молим вас, господо. Морам вас прекинути, јер је тема ...

БАТИНИЋ: Госпођо председавајућа, молим вас, имам

право на реплику. Поменут сам у дискусији претходног говорника.

ЛЕПА: Го-спо-ђи-ца, доврага ... Добро, имате три минута за реплику.

БАТИНИЋ: Друг поп је рекао ...

ПЕЦИКОЗА: Нисам ти ја друг!

БАТИНИЋ: (болно запомаже) Јоооооо ... опет ме прекида. Молим да ми ово не одузимате од мојега времена за излагање.

ЛЕПА: Добро, изволите и молим присутне да не додају са својих места. Апелујем на више достојанства и културе, не налазимо се у скупштини па да можете млатити шта вам воља.

БАТИНИЋ: Дакле, овај је изрекао неистину да сам се ја дочепао екрана. Кажем, нисам хтео, али сад кад сам ничим изазват, морам ово да кажем: мени је, друже мој, ово треће појављивање на телевизији. Први пута су ме неки препознали у маси кад сам био на обезбеђењу стадиона ЈНА у Београду за 25. мај 1973. г.

СВЕТОЛИК: Дан Младости? Штафета? Па, шта овај ...

БАТИНИЋ: Опет ме прекидају ... ијооо ... где сам стао?

ЛЕПА: Стали сте код првог појављивања на ТВ. Пазите на време, имате још два минута.

БАТИНИЋ: Е, да! Други пута сам био на ТВ кад је снимана пољопривредна емисија у мојем селу. Задесио сам се на годишњем ... и баш сам се лепо видео, нас тројица седимо на клупи испред задруге и пијемо пиво, друже мој. Сви моји из станице и из зграде су ме видели ...

ПЕЦИКОЗА: О људи! Био човек 20 секунди на ТВ и постао медијска звезда у станици милиције, ха, ха, ха !

ДЕРИКРАВА: Госпођо Паликућа. Ако овај класни дуел не зауставите, је ћу напустити емисију. Очито је да господин Светолик и ја овде нисмо потребни, јер ако је тема емисије ...

ЛЕПА: Госпођица. Морам вас прекинути, имамо гледаоца на вези. Добро вече, у програму сте.

ГЛАС: Па, овако. Продајем „Варбурга” каравана, шездесет осмо годиште, као нов. Регистрован до краја године, алу фелне, радио, навлаке за седиште и волан, све у беспрекорном стању. Такођер продајем „смедеревца” са прогорелом рерном, може замена за ламперију. Цена по договору, могућ сваки договор. Заинтересовани да се јаве на телефон 654-321.

ЛЕПА: Добо, а сад нам кажите ваше мишљење /прекида се веза/. Хм, оде гледаоц, а да нам није рекао своје мишљење о пријемном испиту.

БАТИНИЋ: Где сам оно стао?

ЛЕПА: Ваше време је истекло. Да чујемо и остале учеснике. Господине Бежановићу, чули смо да би господин Пецикоза увео веронауку. А шта би сте ви увели на пријемни?

СВЕТОЛИК: Енглески! О-ба-ве-зно енглески! Ионако 90% омладине хоће ван из ове земље, па да не иду неми у свет.

ЛЕПА: И то је интересантно мишљење. Господин Србољуб тражи реч.

ДЕРИКРАВА: Енглески није потребан. Данас на ТВ имате

само америчке филмове, а деца гледањем најбрже и најлакше уче енглески језик. Говорим из властитог искуства. Имам двоје мале деце, још не иду у школу, сина и ћерку. Иако никада нису учили енглески, они по цео дан комуницирају као да су га у школи учили.

ЛЕПА: На пример?

ДЕРИКРАВА: Па, од јутра чујем: фак ју, а кил ју, о кеј, ју садама бич, гив ми мај мани, абџекшн, о мај гад, шит ... Милина их слушати кад разговарају. Зато им и не браним да гледају ТВ јер се забављају и уче.

СВЕТОЛИК: А разумете ли шта говоре?

ДЕРИКРАВА: Не, ја сам учио руски. Уствари, разумем оно „о кеј” и сам то некад користим.

СВЕТОЛИК: Добро је ... Са тим знањем ће се заиста брзо снаћи у Америци, баш им требају стручњаци са таквим профилом.

БАТИНИЋ: Ама, не заваравате се, другови. Тим трулим капиталистима не треба наше знање, друже мој. Бадава вам, Србољубе, што вам деца знају амерички, они хоће физичке раднике, а не паметне и образоване ...

ПЕЦИКОЗА: А што ти онда ниси отишао у Америку кад већ не требају паметне и школоване?

БАТИНИЋ: *(хвата се за главу)* Јоооооо ... опет ме прекинуо ... Сад опет не знам где сам стао ...

ЛЕПА: Заиста, господине Пецикоза. Молим вас, немојте више прекидати господина Батинића.

БАТИНИЋ: Што рече један филозоф: није тешко бити фин. Ал‘ научило то преко реда, мисли, дошло његових пет минута.

ПЕЦИКОЗА: Ја преко реда? Ја? Срам те било, комуњаро! Ви сте стално правили редове и ускакали преко реда. А што се тиче мојих пет минута, шта је то у поређењу са ваших 50 година */претиће ти устаје/*!

ЛЕПА: Молим блок реклама. Враћамо се за пет минута, не мењајте канал. */Мења извештачени осмех у намрзнути израз и бесно виче/* Јесте ли вас двојица нормални!? Ваше идеолошке размирице оставите за кафану или скупштину, упропастићете ми емисију!

ПЕЦИКОЗА: */помирљиво/* У реду, у реду. Молим, молим.

БАТИНИЋ : Да, у праву сте. Овај је заиста некултуран и бахат.

ПЕЦИКОЗА: Шта рече? /Поново устаје, али устаје и Батинић/

БАТИНИЋ: Укључите камере да народ види како бијем крвопију и нерађу. */Сукобљавају се, њој већио удара Батинића који пада. Прискачу Светолик и Србољуб да их расправе/*.

ПЕЦИКОЗА: Је ли ово снимљено?

ЛЕПА: Не!

ПЕЦИКОЗА: Штета. То би вам била најгледанија емисија. Воли народ да гледа батинање батинаша. На жалост ретко им се пружа то задовољство.

ЛЕПА: Вас двојица нисте нормални. Зваћу милицију.

БАТИНИЋ: */диже се са њога/* Па, ја сам милиција. Е, попе

запамтићеш ово, веруј ми.

ПЕЦИКОЗА: Ооо да, наравно да ћу запамтити! До краја живота ћу се са радошћу сећати овога аперката.

ЛЕПА: Молим вас, реците ми, можете ли вас двојица наставити емисију без експеса и опуштено?

ПЕЦИКОЗА: Ја могу с великом радошћу. А и комуњара се лепо опустио, додуше по поду. Уосталом, да га и терате из студија, тај неће изаћи до краја емисије. Ово му је треће појављивање на телевизији, еј.

ЛЕПА: Господине Батинићу, јесте ли у реду? Можемо ли наставити?

БАТИНИЋ: Што рече један филозоф: „Идемо даље - Србија се сагињати неће”.

РЕЖИЈА: Готове рекламе, Лепа настављамо. */Лепа и сви гостии намеићују извешћачене осмехе, Батинић се чеиља/*

ЛЕПА: Ево нас поново у студију, настављамо са нашим опуштеним дружењем. А ако сте се тек сада укључили, ово је емисија */подиже руку – цингл „Зови, само зови”/*. А тема вечерашње наше и ваше 128. емисије је : „Пријемни испит за пети разред основне школе; да или не”. Ако „да”, зашто да, ако „не” зашто не? Зовите на добро познати број 123-456. Имамо ли то гледаоца на вези? Добро вече у програму сте.

ГЛАС: Прво, честитам вам Нову годину и Божић.

ЛЕПА: Хвала лепо, али до Нове године има још четири месеца. Хоћете ли нам се представити?

ГЛАС: Ја сам Сиротановић, учитељ у пензији из Мале Паланке, а поводом емисије сам хтео да ...

ЛЕПА: Жао ми је господине Сиротановићу, не можете изнети своје мишљење, јер правила не дозвољавају учешће гледаоцима на које се односи емисија, разумете? То је сукоб интереса.

ГЛАС: Ја мислим да би ипак требало ...

ЛЕПА: Не, не. Таква су правила. Наиме, ви би као учитељ били пристрасни. Уосталом, да сте наш редовити гледалац, то би знали.

ГЛАС: Била ми је исечена струја дуже време па нисмо могли

...

ЛЕПА: Жао ми је господине Сиротановићу. Лаку ноћ.

ГЛАС: Али, госпођице Лепа, ја сам компетентан ...

ЛЕПА: Опет Ви. Понављам вам да не можете дати мишљење ако се тема односи на Вашу професију. Ево, идућег четвртка имамо емисију са темом „Јесу ли скупа гробна места” и тад се слободно јавите. Али зато тада гробари не могу учествовати. Гробари могу данас расправљати о школству, разумете?

ГЛАС: Не ...

ДЕРИКРАВА: Господине, то би био сукоб интереса.

ГЛАС: А тако? Е сад разумем. Лаку ноћ.

ЛЕПА: Лаку ноћ.

БАТИНИЋ: Кад већ овај спомену Нову годину, хоћете ли нам, као учесницима емисије, поделити роковнике и календаре?

ЛЕПА: Прерано је за то. Ово је август ... Но, да чујемо остале госте?

БАТИНИЋ: Их, прерано. Тако ти је то кад си пензионер. А док сам био у Служби добивао сам роковнике и у јулу. Код куће у свакој фиоци по неколико роковника, друже мој.

ПЕЦИКОЗА: А чему су ти служили?

ЛЕПА: Пустимо роковнике и календаре, вратимо се нашој теми. Дакле, да резимирамо: за увођење пријемног су господин Божидар и господин Светолик. Против су господин Србољуб и господин Батинић. Изгледа да ће гледаоци одлучити о томе треба ли, или не, увести пријемни испит за упис у пети разред. Зато дајте своје мишљење, јер емисија се зове */диже руку – цинџл/*. Једино нас не интересује мишљење просветних радника, па таман да нас назове и министар Кркановић, за кога се надамо да прати нашу емисију. Имамо ли то некога на вези? Хало, добро вече. Од куда нам се јављате?

ГЛАС: Добро вече. Зовем из села Пецикозе, родног места вашег вечерашњег госта.

ЛЕПА: Којега?

ГЛАС: Оног најмаснијег. Гледам од почетка емисију и хтео бих да поставим једно питање.

ЛЕПА: Изволите.

ГЛАС: Питао бих Божидара Пецикозу чиме се бавио пре него се запопио. Само то ... хвала. */прекида се веза/*

ЛЕПА: Не разумем шта је гледаоц хтео овим питањем ?...

ДЕРИКРАВА: Ма, то је неки злонамерни комшија ... Српска посла, пустите то ... Љубомора ...

БАТИНИЋ: Вероватно, али ипак, не видим разлога да господин не одговори на постављено питање.

ПЕЦИКОЗА: Не видим какве то везе има са емисијом?

БАТИНИЋ: А вероватно има. Ја се нисам стидео да кажем како сам дошао до својега занимања, је ли тако? Чак сам оптужен да узурпирам емисију. Ево, кажи сад ти о себи ... Ја ћу шутјети, друже мој, а ти узурпирај.

ЛЕПА: Да, заиста. Господине Божидаре, желите ли одговорити на питање нашега гледаоца?

БАТИНИЋ: Ма, нема шансе. Сигурно је нешто мувао чим га комшиљук пита за здравље, друже мој.

ПЕЦИКОЗА: Таман посла! У животу никад нисам радио нешто нечасно.

БАТИНИЋ: Може бити. А што си ти то радио, друже мој? Ако си уопште радио?

ПЕЦИКОЗА: Па ... овај ... био сам, био сам ... професионални мађионичар ...

БАТИНИЋ: Пих ... а ја мислио ... У ствари то и није нека промена ...

ЛЕПА: */повишеним, ућозоравајућим гласом/* Господине Батинићу!!! Може ли мало више поштовања за свештено лице, молим вас?

БАТИНИЋ: Ништа лоше нисам рекао, молим вас.

ПЕЦИКОЗА: Госпођице Лепа, опростите му, јер не зна шта ради.

БАТИНИЋ: */саркастично/* И тако велиш? Код комуњара мађионичар, а код ДОС-оваца поп. Баш интересно, баааааш интересно! А то ...

ПЕЦИКОЗА: Госпођо Лепа, уз дужно поштовање, упозоравам вас да ја нисам тема вечерашње емисије ...

БАТИНИЋ: Опет ме прекинуо ... Сад више не знам шта сам хтео рећи ...

ЛЕПА: Го-спо-ђи-ца ... Блок реклама, не мењајте канал, враћамо се за пар минута. */ Сви скидају вештачки намештене осмехе. Лепа виче/* Заиста вас молим да прекинете, јер ћу ја прекинути емисију или ћу вас изјурити обојицу!!! Друга два саговорника готово ништа нису рекла, само се ви свађате! Ено вам округли сто средом кад гостују политичари, па се тамо свађајте и плујте до миле воље. Ову емисију прати сасвим друга група гледаоца.

БАТИНИЋ: Па, кад ме стално прекида и више не знам где сам стао.

ПЕЦИКОЗА: У реду је госпођице Паликућа, у реду. Ево, обећавам да се до краја емисије нећу јављати. А надам се да и „друг пендрек” неће више говорити. Ето ...

БАТИНИЋ: Добро, дајем и ја реч да нећу тражити реч, а кад ти милиционер даде реч, онда му веруј на реч, рече ...

ЛЕПА: Дос-та! Батинићу, дос-та!

БАТИНИЋ: Ја ћу да ћутим, да ме овај ... Дејвид Коперфилд не претвори у ништа ...

ПЕЦИКОЗА: Нећу те претворити у ништа, јер то већ јеси, али би ти могао показати трик како нестају здрави зуби из празне главуце./претећи устаје и креће ка Батинићу. Устаје Светолик и враћа га на место/.

СВЕТОЛИК: Ооо Боже, Боже! Кад ће више да се помире брадати и обријани Срби. Ма, пустићемо вас једном да се искрвите, можда остане нешто разумних ...

РЕЖИЈА: Готове рекламе! Лепа, крећемо! */сви се смеше, Батинић се чешља/.*

ЛЕПА: Дакле, био је то блок реклама, а ја сам Лепа Паликућа у 128. емисији */подиже руку – џингл „Зови, само зови”/*. Дакле, тема вечерашње емисије: „Треба ли или не пријемни испит за пети разред основне школе”. Наши вечерашњи гости су подељени у мишљењу. Господине Дерикрава, ви сте власник успешне фирме „Краљевић Марко – пласт”. Какав профил радника Ви запошљавате: школоване или без школе?

ДЕРИКРАВА: Морам бити искрен и казати да ја на школу не гледам. Мени је важно да је добар радник.

СВЕТОЛИК: Шта је то за вас добар радник?

ДЕРИКРАВА: Да не забушава на радном месту, да није пушач, да не иде на боловање, да није у тим неким синдикатима, да не касни на посао, да не тражи слободне дане, да ...

СВЕТОЛИК: Да не једе и не дише ...

ЛЕПА: Значи, питање степена образовања није битно у вашем предузећу?

ДЕРИКРАВА: Нееее. Мада немам ништа против оних који дођу са неком школом.

ЛЕПА: Не разумем?

ДЕРИКРАВА: Па, ево на пример, на великој бризгальки за производњу дечијих пластичних пушака, раде један радник без дана школе и један професор.

ЛЕПА: Професор?

ДЕРИКРАВА: Да, професор општенародне обране. Чини ми се да је и магистрирао, али нисам сигуран. Остао без посла, али не кука, запослио се и производи дечије пушке. Човек лепо зарађује и шта му фали? Мени не смета што је школован; то је његов проблем, све док брзо и квалитетно ради. Или, један правник буши рупе на саксијама за цвеће, исто јако добар радник.

ЛЕПА: Дакле, господине Дерикрава, за вашу производњу пријемни испит за пети разред основне школе је небитан.

ДЕРИКРАВА: За производњу пластике и најлон кеса у Малој Паланци: не-би-тно.

СВЕТОЛИК: Видим да сте Ви задовољни, а јесу ли вам радници задовољни?

ДЕРИКРАВА: Да ли су задовољни, не знам и не интересује ме. У социјализму се о томе брине, а у капитализму се пази да ли је газда задовољан. А сви смо хтели капитализам, зар не? Уосталом, то није тема вечерашње емисије.

СВЕТОЛИК: А јесу ли вам радници пријављени?

ДЕРИКРАВА: Није то Ваш проблем.

СВЕТОЛИК: Колико сати дневно раде?

ДЕРИКРАВА: Колико? Па онолико колико има поруџбина.

СВЕТОЛИК: Плаћате ли им тај прековремени рад?

ДЕРИКРАВА: Јесам ли ја то на саслушању. Госпођо Ле ...

ЛЕПА: Госпођица.

ДЕРИКРАВА: Госпођице Лепа, требали сте ми рећи да је тема моје салушање па да се припремим.

ЛЕПА: Да, у праву сте. Господине Бежановићу, да се не удаљавамо од теме, молим вас.

БЕЖАНОВИЋ: Е, због таквих, назови послодаваца, ја се морам удаљити из ове земље. Ја и моја генерација понижени данима стојимо у редовима испред амбасада. А такви неписмени и приучени, са неким парама преко ноћи стеченим и са дебелим везама у политичким врховима, богате се ...

ДЕРИКРАВА: Да Ви нисте представник Савеза комуниста? Нешто ми је позната та реторика?

БЕЖАНОВИЋ: Најгоре је што сте поносни на ...

ЛЕПА: Морам вас прекинути, имамо гледаоца на вези. Хало, добро вече!

ГЛАС: Добро вече. Имам питање за господина Дерикраву.

ЛЕПА: Иволите, слушамо вас.

ГЛАС: Па, хтео сам да га питам за ову туристичку манифестацију наше Мале Паланке.

ДЕРИКАРАВА: Може, може. Ја сам један од организатора и радо ћу вам дати све информације.

ГЛАС: Интересује ме како си ти добио у најстрожем центру и место за продају пластике, и место за шатру, и дозволу да наплаћујеш паркирање, и право да једини набављаш пиће ...

ЛЕПА: Добро то. Реците шта мислите о пријемном за пети разред?

ГЛАС: Какав твој пријемни, не лупај глупости!

ЛЕПА: Морамо прекинути. Извињавамо се гледаоцима, али увек се нађе неки гледалац који није дорастао култури Мале Паланке.

ДЕРИКРАВА: Мислим да знам о коме се ради и ко врши подметања и злонамерне инсинуације. Сваком добронамерном грађанину је јасно да су то ничим изазвате реакције и то не први пута. То су исти издајници као овај Светолик, неспособни да нешто учине за свој народ, љубоморни на успешне и пословне патриоте.

БАТИНИЋ: А какве то тезге и паркирање помиње гледалац? Можда ту има елемената за полицијску истрагу?

ДЕРИКРАВА: Ради истинитог информисања јавности, ево, и то ћу објаснити. Наиме, желео сам да урадим нешто значајно за нашу Малу Паланку. У силним размишљањима дошао сам на идеју да направимо неку атрактивну туристичку манифестацију. Али, коју кад је све већ попуњено. Имате већ најбољи котлић, такмичење чамаца са мотком, дани поља, најдужа испратница, борбу гусана, куцање јајима, безбројне бербе грожђа, вожња четворопрега, мара-тон стараца, трке магараца, такмичење за најдужи брк, такмичење у испијању пива, за највећу плескавицу, пецање на пловак, кобасици-јаде, сланинијаде, дани купуса, прва хармоника, највећа сахрана, лов сома на бућку, бостанијада, дани бундеве, златна труба, крум-пиријада, први глас, брзо клање свиња ... Све културне манифестације већ заузеле. И шта сад? Сви имају нешто, мања места од наше Мале Паланке се већ прочула и културно се уздижу, само ми остали као какви културни сирочићи. И онда нас неколико засело да размишља и размишља.

ПЕЦИКОЗА: Ама, скрати човече, није ово монодрама.

ДЕРИКРАВА: Да, у праву је господин Батинић. Овај све прекида, хоће свагде да води главну реч, госпођо Лепа.

ЛЕПА: Госпођица. Но, молим вас, наставите.

ДЕРИКРАВА: И после много размишљања ...

СВЕТОЛИК: И још више печења и пива.

ДЕРИКРАВА: И после много размишљања и мноштва квалитетних идеја, останемо на три предлога који су такмичарског карактера, јер то народ највише воли. Први: такмичење у силовању распуштеница, други: такмичење у разбијању пивских флаша и трећи: такмичење у пљувању у даљ и пишању у вис.

СВЕТОЛИК: Машала!

ЛЕПА: Заиста интересно! Ето, нисам знала детаље око

настанка ове интересантне туристичке манифестације Мале Паланке. И шта је даље било?

ДЕРИКРАВА: Како то обично бива, бирократија у општини нема баш слуха и одбију прва два предлога, а прихвате трећу идеју „пљување у даљ“, али без „пишања у вис“. А образложење за одбијање прва два предлога је више него смешно. Као, није нам у традицији силовање и гажење по срчи. Ајте молим вас. Оно јест да је пљување традиционално и омиљено у нашој Малој Паланци, али ми је жао што су отпала прва два предлога.

ЛЕПА: Али ипак, манифестација је доживела незапамћен успех.

ДЕРИКРАВА: Наше визионарско предвиђање се обистинило, јер 20.000 посетилаца и није мали број. А то је тек прва година. Обзиром да смо одлучили да такмичење у пљувању у даљ постане традиционално, идуће године очекујемо дупло више гостију. Нисам злобан према општинарима, али ме ипак радује да је на манифестацији ипак било и силовања и разбијања пивских флаша. Додуше у незваничној конкуренцији, али то ипак доказује да смо били у праву.

БАТИНИЋ: Ама, много ти лепо нама наприча, ал' не одговори на питање.

ДЕРИКРАВА: Питање, које питање?

БАТИНИЋ: Не прави се луд! Шта је то било са тезгама и шатрама?

ДЕРИКРАВА: Ама, човече, све су то злонамерне инсинуације. Ја сам на тајном конкурсџу легално добио место за тезгу за продају мојих пластичних производа. Поштено сам платио закупнину, што лако може да се провери у документацији.

БАТИНИЋ: А што је са местом за шатру?

ДЕРИКРАВА: Немојте мене то питати, молим вас. То је добио мој син. Момак је пунолетан, има свој бизнис и њега требате питати. Момак ради, а не губи време по редовима пред амбасадама.

БАТИНИЋ: А паркиралиште?

ДЕРИКРАВА: Опет инсинуације. На тендеру је тај посао добила моја жена.

СВЕТОЛИК: Чиста случајност. И она има своју фирму, и ту штимају папири, је ли тако?

БАТИНИЋ: Продаја пића?

СВЕТОЛИК: Ја ћу одговорити. На легалном тендеру есклузивно право продаје пића је добио други Србољубов син. Можете проверити документацију, све је чисто.

ДЕРИКРАВА: Госпођо Лепа ...

ЛЕПА: Госпођица.

ДЕРИКРАВА: Госпођице Лепа, Ваша емисија би требала променити име у, рецимо: „Оптуживање и саслушавање поштених грађана од ...”

ЛЕПА: Тренутак, имамо гледаоца на вези. Хало, добро вече. Ко нам се јавља?

ГЛАС: ‘Ало. Крца овде.

ЛЕПА: Изволите, господине Крцо. Да чујемо ваше мишљење.

ГЛАС: Даде ми попадија ови број. Јел поп Божидар код вас?

ЛЕПА: Да, ту је.

ГЛАС: Пренесите му, молим ве, да ће парастос да одложимо, јер није било лепих прасића на вашару. Све нешто масно, боже те сачувај, па ги одлажемо за идућу суботу.

ПЕЦИКОЗА: Крцо, брате! У идућу суботу имам три крштења и две свадбе, а сигурно ће бити десетак сарана.

ГЛАС: Уууу, бре! Ће пукнеш, попе. Имаш ли, јадан, соду бикарбону. А јел може у недељу?

ПЕЦИКОЗА: */лисића роковник/* Добро ... може у недељу ... у пола 11.

ГЛАС: Фала ви, много. Јел се цена не мења, исто ко прошли пут? И могу ли долари место евра?

ПЕЦИКОЗА: Добро, добро ... пустимо то Крцо брате.

ГЛАС: Ај у здравље ... ће се видимо у недељу.

ЛЕПА: А што мислите о нашој ТВ емисији?

ГЛАС: Нисам о томе мислио, ал ако вас то весели, дођите па снимајте. Несмо противни.

ЛЕПА: Не, мислила сам о нашој емисији „Зови, само зови”.

ГЛАС: Па, бре, док не снимите и не видим, не могу да ви кажем мишљење. Ће се договоримо, ај здраво живо!/прекида се веза/

ЛЕПА: Оде гледалац. Рекламе, не мењајте канал, враћамо се за пар тренутака.

БАТИНИЋ: */Божидару/* Јели, а где си добио тако леп роковник?

ПЕЦИКОЗА: */ућисује у роковник и не диже главу/* Зини да ти кажем.

СВЕТОЛИК: Јесмо ли у програму?

ЛЕПА: Не.

СВЕТОЛИК: Госпођо ...

ЛЕПА: Госпођица.

СВЕТОЛИК: Госпођице Паликућа, шта је ово? Емисија или бувља пијаца?

ЛЕПА: Не разумем вас?

СВЕТОЛИК: Па, гледам шта ту све има; и поздрава, и порука, и продаје, и куповине и...и ...и ... Какав је ово програм, каква је ово телевизија?

ЛЕПА: Ми смо оно што народ тражи и воли да гледа у Малој Паланци.

СВЕТОЛИК: Није тачно. Народ воли и гледа оно што му ви сервирасте.

ЛЕПА: Дајте, молим вас! Па, ми имамо опробани рецепт, имамо разрађену шему коју примењују све телевизије код нас.

СВЕТОЛИК: Јел' то шема: ред реклама, ред турбо фолка, ред шпанских серија, ред реклама, ред турбо фолка, ред шпанских серија ... Има ли ишта између тога?

ЛЕПА: Видите како Ви не пратите наш програм. Тачно је то

за турбо фолк и шпанске серије, али за вашу информацију: Петком иде емисија у којој јавне личности дају свој куварски рецепт и са нашим водитељем спремају и дегустирају то јело. Субота је дан духовности и гостују представници цркве са интересантним причицама из Библије. Недеља је дан за фудбал и кошарку. Понедељком је нова народна музика, уторком велики хороскоп, гледање у карте и пасуљ. Средом округли сто за суочавање и свађу политичких странака, а четвртком најгледанија емисија */диже руку – џингл „Зови, само зови“/*. Исто то раде све ТВ, али ми то радимо стручније и продуктивније, зато је наша „Дринк“ телевизија најгледанија.

БАТИНИЋ: Јесте, у праву сте. Најгледанији сте, јер сте најбољи. Како рече један филозоф: „Што јес-јес“!!

ЛЕПА: А што ви најрадије гледате?

БАТИНИЋ: Најрадије, и сва фамилија, гледамо понедељком „Нову народну музику“.

СВЕТОЛИК: Јесте народна, али којег народа? Српскога сигурно не.

ДЕРИКРАВА: Ви млади сте лицемерни. Мислите да је у реду кад слушате америчку музику ... ту црначку народну музику, сав тај цез ...а кад ми слушамо иранску и турску музику, е онда не ваља. Нисмо патриоте, пази бога ти.

ПЕЦИКОЗА: Морам се умешати. Турци су нам вечити непријатељи, молим вас. Ко нам је веће зло нанео од њих? Победили су нас ако прихватимо њихову музику и културу.

ДЕРИКРАВА: А Американци нас као воле. Дајте, молим вас. Сетите се само ничим изазватих санкција и ...

РЕЖИЈА: Готове рекламе. Крећемо Лепа. */сви се смеше, Батинић се чешља/*

ЛЕПА: Дакле, ево нас опет у вашој и нашој емисији „Дринк“ телевизије */диже руку – џингл/* и то по 128. пута. За оне који су се тек сада укључили, да кажемо да је тема вечерашње емисије школство, односно иницијатива новог министра просвете, господина Кркановића, да се полаже пријемни за упис у пети разред основне школе. Наша увек актуелна емисија је у помоћ позвала суграђане из различитих социјалних група и различитих професија. Полако се примичемо крају емисије, а то је као што добро знате и, надам се, нестрпљиво чекате наш традиционални мали квиз са лепим наградама наших спонзора и спонзоруша. Да најприје видимо које су то награде?

БАТИНИЋ: Роковници?

ЛЕПА: Не, нису роковници. А и није квиз за госте, него за гледаоце. Прва тројица гледалаца који се јаве с тачним одговорима добијају следеће награде. Највреднија награда је улазница за балетску преставу „Ноћ и дан“ у кореографији госпође Мраковић, друга награда је футрола за пиштољ ТТ, и трећа, шема за гоблен „Коњи на појилу“. Дакле, веома лепе и вредне награде. А наградно питање гласи: У којој земљи живи највише Срба? Дакле, још једном: У којој земљи живи највише Срба? Ви који мислите да знате тачан одгов-

ор почните да зовете – САД!!! Ево нам и првог позива. Добро вече, молим вас реците одговор.

ГЛАС: Срба има највише у земљи иловачи.

ЛЕПА: Нетачно. Да чујемо другог гледаоца. Хало, добро вече.

ГЛАС: Добро вече. Госпођо Паликућа ...

ЛЕПА: Госпођица.

ГЛАС: Добро ... госпођица. Ја мислим да Срба има највише у Београду.

ЛЕПА: Нетачно. Београд није држава.

ГЛАС: Е, богами је тачно. Београд је држава у држави. Тај се давно отцепио и културно, и етнички, и етички, и саобраћајно, и административно, и социолошки ... само финансијски није, јер је са много пупчаних врпци везан за мајку Србију. Прерастао Србију, али сиса ли сиса ...

ЛЕПА: Лаку ноћ, жао ми је, то је нетачан одговор. Да чујемо следећег гледаоца. Добро вече, знате ли Ви где има највише Срба?

ГЛАС: Знам. Највише их је на чекању и у редовима.

СВЕТОЛИК: */рагосно/* То је тачан одговор!!! Прецизније: у редовима пред амбасадама наших непријатељских држава.

ЛЕПА: Жао ми је, ни то није тачан одговор. Видим да питање није добро схваћено, а оно гласи: у којој др-жа-ви има највише Срба?

ДЕРИКРАВА: Ја знам одговор.

ЛЕПА: Не, гости не учествују у квизу. Таква су правила.

ДЕРИКРАВА: Правила су измишљена да их кршимо. Ево, ако добијем награду, ту футролу за пиштољ, ја се је одричем. Поклањам је мојој основној школи где сам стекао прва знања.

ЛЕПА: То је племенита геста и не можемо вас одбити. Дакле, покушајте дати тачан одговор, господине Дерикрава. Чули сте да се ради о држави.

ДЕРИКРАВА: И то не једној. Наиме, Срба највише има лети у Грчкој и Турској, а зими у Немачкој и Аустрији.

ЛЕПА: На жалост ни то није тачан одговор. Знам да је и колективу ваше школе жао, али нисте знали одговор. Имамо ли још кога на вези?

БАТИНИЋ: Знам ја! Чикаго!

СВЕТОЛИК: Чикаго је град.

БАТИНИЋ: Шта ти знаш? Пре неки дан лепо на телевизији рекли да највише Срба живи у Чикагу. А кад телевизија каже ...

ЛЕПА: Ни то није тачан одговор. Јавља ли се још неко? ... Нико ... Ближимо се крају емисије, а немамо срећног добитника, награде ће, изгледа, остати неуручене. Штета.

ПЕЦИКОЗА: А који је тачан одговор, молим вас?

ЛЕПА: Дакле, тачан одговор је */листа њо њаирима/* ... тачан одговор је ... тачан одговор је ... моменат само */ужурбано разбацу-је њаиуре/* је ... је ... Само трен, само трен ... Заиста не знам где ми се затурио тачан одговор. Уосталом није ни битно, јер нико није дао тачан одговор, а награде остају за следећу емисију.

БАТИНИЋ: А како знадете да није било тачних одговора кад немате решење */Божидар га гледа са симпатичном и љубавном му руком/*

ПЕЦИКОЗА: Браво! Ниси ти тако лош, баш си ме пријатно изненадио.

БАТИНИЋ: Хвала ти, можда сам и ја тебе погрешно проценио. И као што рече један филозоф: „Ово би могао бити почетак једног лепог пријатељства”.

СВЕТОЛИК: Пази, богати. Да се неће обријани и необријани измирити на питању колико је Срба преостало?

ЛЕПА: Молим вас, ближимо се крају, у две три реченице ваша завршна реч. Хоћете ли Ви господине Дерикрава?

ДЕРИКРАВА: Па, мислим да емисије оваквога типа треба и даље форсирати, али никако не допуштати велика одступања од теме као ово вечерас. Видели сте те нападе и лажи, молим вас.

ЛЕПА: Добро, хвала лепо. Имаћемо Ваше сугестије у виду. Ви господине Батинићу?

БАТИНИЋ: Обзиром да сам ја од свих присутних највише пута, односно, да ми је ово треће појављивање ...

ПЕЦИКОЗА: Ево га, опет он о себи!

БАТИНИЋ: Јаааао ... опет ме прекида. Сад не знам где сам стао.

ЛЕПА: Није ни важно. Да чујемо вас господине Божидаре?

БАТИНИЋ: Тражим реплику.

ЛЕПА: Немате право на реплику.

БАТИНИЋ: Повреда пословника, госпођо Лепа!

ЛЕПА: Госпођица, и одузимам вам реч. Изволите господине Божидаре.

ПЕЦИКОЗА: Па, мислим да уз неке мале измене ...

ЛЕПА: Тренутак, имамо гледаоца на вези. Добро вече, изволите.

ГЛАС: Ја зовем у вези сијалица.

ЛЕПА: Каквих сијалица?

ГЛАС: У Малој Паланци већ годинама улична расвета светли дању, а ноћу је мрки мрак. Сви само причају како ће поправити сијалице да више не бауљамо у мраку, али чим дођу на власт ...

ЛЕПА: Молим вас, то није за ову емисију. Назовите у среду кад је емисија „Страначки округли сто”, политичари ће то једва дочекати.

ГЛАС: Већ сам обавештавао ...

ЛЕПА: */изнервирана подиже глас/* Господине, већ сам вам рекла!

БАТИНИЋ: Ја ипак имам право на реплику.

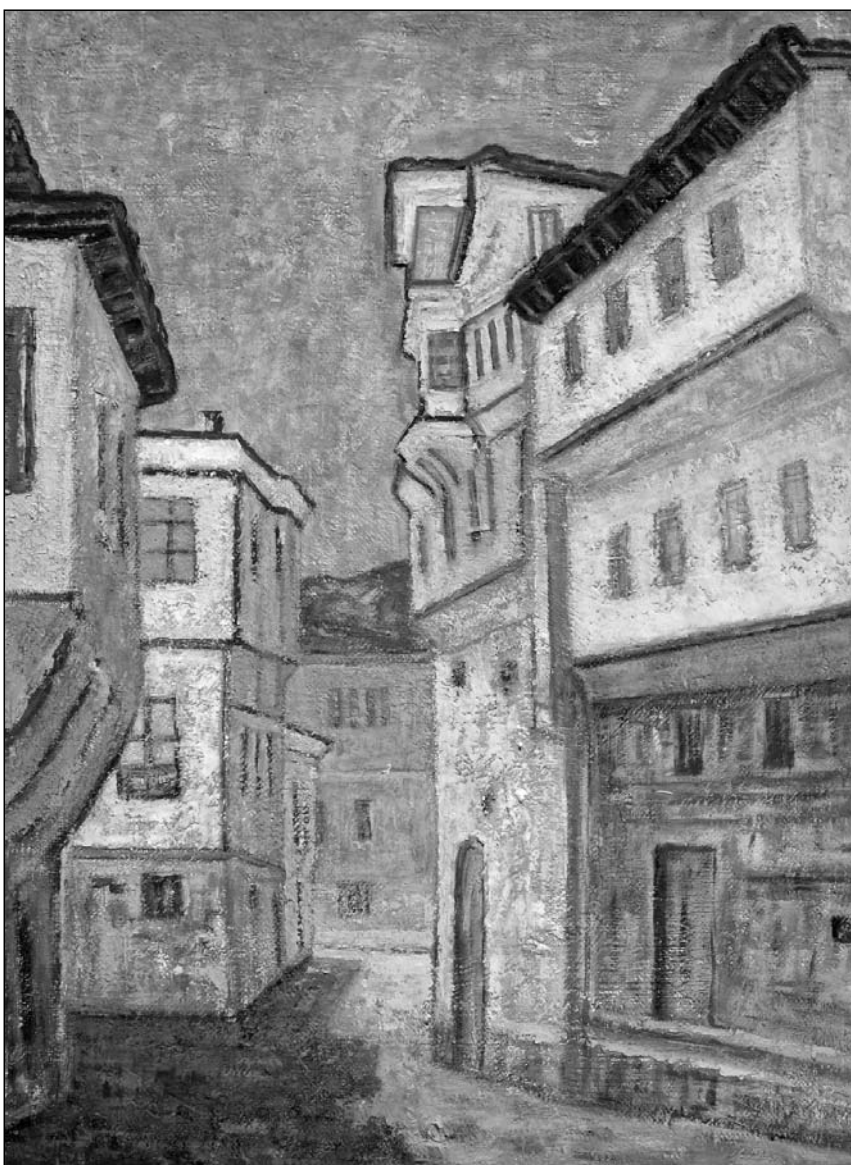
ЛЕПА: */повишеним гласом/* Опет ме прекидате, сад не знам где сам стала */запечена стаје, ставља руку на чело/* Јесам ли се ја то жалила што ме пркидате */шресе главом као да се буди/*?

СВЕТОЛИК: */устаје и одмиче се од Леје/* Да није ово нешто прелазно?

ЛЕПА: Да ли је то Ваша завршна реч, господине Бежановићу?

СВЕТОЛИК: ... Зашто да не .../Окреће се њрема њублици/
Заиста ме страх да није ово нешто прелазно.

ЛЕПА: /Исириљена/ Било би то све за вечерас ... Гледали сте 128. емисију /Уморно диже руку –џингл/ и тиме доказали ваш добар укус. Гледајте нас поново за седам дана када је на реду 129. емисија са темом: „Јесу ли скупа гробна места и како их појефтинити?“. Хвала гостима на учешћу, а вама, драги гледаоци, на пажњи. Лаку ноћ Мала Паланко, лепо спавајте... Режија ... угасите светала.

Момчило ГОЛИЈАНИН

ЈАДНО СИРОЧЕ

Већ двије године нико није видио осмијех на Стевановом лицу. Болест је добијала битку с његовим снажним организмом. Нестајало га је. Топио се као грудва снијега на ријеткој априлској зажари. Некад живе и враголасте очи сада су мутно и тужно вириле из очних дупљи. Из њих се читао страх. Чудан и раздирући страх који се затићио негдје у болесним плућима и који се наизмјенично смјењивао с тугом. То се посебно дешавало кад је посматрао свога петогодишњег Дамјана док се овај играо с дјецом. Но често га је затицао забринутог. Једног јутра, док је Стеван одсутним погледом лутао кроз прозор, изненади га дјечији глас-„Тата, шта те боли?“-. Откуда му то питање? Зашто не спава? Па још нема седам сати. А и ноћас је имао тешку и кошмарну ноћ. Чуо га је да плаче, а онда се уз врисак пробудио. Дрхтао је и привијао се час уз мајку, час уз њ. Боже, шта га то мучи. Да ли наслућује моју болест. Не би требало. Никад са Цмиљком нисам пред њим причао о себи. О својим мукама. Али, ко зна- можда је чуо од некога из комшилука. Неко је био неопрезан и пред Дамјаном нешто рекао о мојој болести.

Примијетио је Стеван да је син почео да сумња и у његове приче о службеним путовањима. Није малом Дамјану промакло да се тата с тих „путовања“ враћао уморан, да данима лежи, да често повраћа. Мама га је тада често тјерала из куће да се игра с дјецом. И послушао би је. Узимао је своју велику фудбалску лопту коју му је тата скоро донио из Бањалуге и излази напоље. Ти тренуци су били најтежи за Стевана. Тада би он своју уморну главу стављао међу руке и дуго плакао. Како ћу вас оставити?-стално је понављао. Цмиљка га је првих мјесеци тјешила, наводила бројне примјере болесника који су прездравили, убјеђивала га да је и његово стање боље, да је добио здравију боју у лицу..., али је и њој у посљедње вријеме понестало снаге. Није могла више да лаже ни њега ни себе. Мало-мало па би се и она нашла у плачном загрљају са Стеваном. Нису ништа проговарали. Ваљда су све казивале сузе које су се мијешале на њиховим састављеним образима. Тада би је Стеван благо одгурнуо од себе и крајњим напором глумио снагу. „Не смијеш да плачеш. Ти мораш бити јака. Наш Дамјан мора имати заштиту.“ А онда поново клонуће. Зар нећу дочекати да га поведем

у школу, зар му никад нећу отићи на родитељски састанак? Убрзо ће почети да говоре –Дамјан Цмиљкин. Не- Стеванов, него- Цмиљкин. Оде по тањој линији. И у школском дневнику, тамо гдје се уписују подаци о родитељима и њиховом занимању, испред очевог имена ће стајати –крст. Покојни. Ко ће мог Дамјана заштитити? У таквим тренуцима зачас заборави на своју болест. А онда одједном нека чудна невидљива рука стеже гвоздени обруч око прсију. Нестаје даха. Покушава да се подигне на ноге, али не може. Рука грчевито раскида кошуљу. Бескорисно. Обруч се сужава, стеже га све јаче. Пуцкетају ребра. Ломе се. Њихови шиљци пробијају плућну марамицу. А онда се бол шири према леђима и ногама. Као да се онај обруч расцијепио, као да се један дио исправио па се завукао у кости. Сврдла кроз коштану срж. Огромне грашке зноја прекривају му чело. Цмиљка притрчава и ставља му ракијаве крпе на орошено чело. Покушава да у ладицама пронађе лијек за ублажавање болова. Преврнула их је све, истресла је и корпицу у којој је стајао накит. Нигдје. Откуда би лијек и био с накитом. Као да је у земљу пропао. Најзад му пружа чашу с медовом водом. Не треба. Сад му је већ мало лакше. Али неће дуго чекати до сљедећег напада болова. Е, у том временском расцјепу враћа се Дамјану. Ко ће му сљедеће године бити учитељ, како ће изгледати његов први дан у школи. Хоће ли му неко помоћи да на ципелицама завеже пертле. Досад је то тата радио. Учио га је како се прави машна на пертлама... Мој Дамјан. Моје сироче. А Цмиљка... На њу пада кућа. Хоће ли издржати. Може ли се носити са свим тим обавезама. Знам, помоћи ће јој моји из предузећа. Стално су били уз нас од када сам оболио. Али, зар није речено- Сваког госта три дана доста. Можда је и њихова воља да им помогну- спласнула. Хоће ли Цмиљка са својом платом моћи Дамјану пружити оно најосновније. Досад су га мазили. А како и не би кад је једињак. Имао је најљепше бицикло у улици, праву фудбалску лопту, санке, скафандер за снијег... Сад ће му мајка купити црну мајицу. Не, то не смије. Морам јој рећи да Дамјану не облачи ништа црно. Не смије га ништа подсећати на тату. На покојног тату. И код те злослутне ријечи-*јокојноџ*, Стеван поново осјети снажан бол. У ствари, више је то гушење, недостатак ваздуха. Боже, колико ће ово трајати. Мјесец, два, годину... Не, не може годину. А шта ако буде година. Биће то година његове патње, Цмиљкигог несна, Дамјанових ноћних мора. Зар се једном десило да се ноћу пробуди и упита родитеље што не спавају, што гори свјетло. Откуда то стално присуство мириса болести, ракијавих крпа, маминих суза, татиног јечања. Притајеног, али се све то није дало сакрити. Изнајмљени станчић је постао пакао у коме су се сударала и преплитала три страдална бића. Из њега је, као из Пандорине кутије, одлепшао и посљедњи заточеник- нада.

А онда се једне ноћи, пред зору кад су болови постајали најнесношљивији, у Стевановој свијести затићила кобна мисао. Чуо је он давно од комшије Лазара чудну крилатицу- „Будале живе докле морају, а паметни докле хоће“. Значи ли то да се ове муке могу „излијечити“. Прекратити. У коју групу људи ће себе сврстати. Мора ли баш трпјети ове муке. Да, али како ће Дамјан то прихвати-

ти. Шта је за њега безболније-стално посматрање татиних мука или пресијецање таквог живљења. Покушава да тјеши себе. Младост лако лијечи ране. Зарастају оне уз дјечију грају, уз обавезе у школи, уз ране стидљиве погледе на симпатије... Оне дјечије. Али, колико ће времена требати малом Дамјану да све то преброди. И да ли је Стеван сигуран да ће све то тећи таквим редом. Зар прије неколико година нису нашли дјевојчицу на мајчином гробу. Рукицама је копала бусен, звала мајку и ту уснула вјечни сан. Не, не би се то десило мом Дамјану. Мој Дамјан је јуначина. Сузе није пустио кад је скоро сломио подлактицу. Да, али отац није подлактица. Кост је прерасла, а ја... Ја му се нећу вратити. Нећу се радовати његовом узрастању, његовим успјесима. Како се скоро радовао кад је одбранио татин ударац, додуше, благ, на гол. Подигао је руке и полетио у татин загрљај: Лав Јашин. Јеси ли чуо за Лава Јашина. Ја сам то.

Те ноћи с тугом је гледао сина. У сну се смијешлио и не баш тихо викнуо-„Тата, брани!“ Е, моја туго. Моја прва радости и најтежи болу. Опрости ми што понекад заборављам на те. Болови су, сине, јачи од мене И ноћас је тако. Зар бих се иначе сјетио Лазара и његове теорије о трајању.

Цмиљка је јутрос отишла на посао. Прва је смјена. На сточић поред кревета ставила му је лијекове, сок од цвекле, здјелицу трешања и двије брескве. Брескве и трешње су му омиљено воће. Учинио јој се да Стеван спава и благо га је пољубила. Да га не пробуди. Он није отварао очи, мада није спавао. Није могао да погледа Цмиљку у очи. Плашио се да му из очију не прочита одлуку коју је ноћас донио. Ипак је себе сврстао у ону другу групу људи. У оне који живе докле хоће.

Дамјан се блажено смјешкао у сну. Шта ли је сањао, Боже. Стеван је с напором устао из кревета, тихо се обукао и с регала дохватио крпени замотуљак. Пришао је сину и дуго га, дуго гледао. Није смио да га пољуби, а тако је то желио. Плашио се да га не пробуди. Дијете је кроза сан рукицама обрисало сузе које су му капале по лицу. Стеванове сузе. Није их могао отац зауставити, као што није могао спријечити тихи јецај. Опрости, сине, срећо татина. Нека те Господ чува. Буди јачи и срећнији од тате. Ја сад нијесам ни једно ни друго. Тихо је отворио врата, а онда одлучним кораком кренуо у другу улицу. Откуд му је јутрос дошла таква снага да тако снажно корача. Био је снажан зов смрти. Није се окренуо према стану. Спавај, Дамјане.

Сјутри дан је била Стеванова сахрана. Маса свијета. Међу људима невјерица. Зар је могао то Стеван урадити. Коментари различити. Људи, храброст је погледати смрти у очи, оглашава се комшија Огњен. Можда, уплиће се у разговор Никола, али је и кукавичлук не носити се с потешкоћама у животу. Што не помисли на оног тића.

Тек тада у маси примијетисмо малог Дамјана. Прислонио се уз мајку поред отворене раке. Цмиљка му сваки час додаје нову папирну марамицу да њоме замијени ону коју је већ натопио сузама.

„Јадно сироче“, прозбори поред нас жена док је крајем марамене с главе брисала сузе.

Милош ЈОВОВИЋ

ЈОШ УВИЈЕК ЛИЈЕПА

Хеј, ти, *а ти још увијек лијепа!* Људи ти то још увек говоре овим хладним, смрдљивим ходницима. А зашто и не би? Једино се још твоја *љепота* може одупрети свеопштој малаксалости, смрти и трулежи које овуда гамижу.

Чудно је то. Нађе се човек тако... у некој оваквој ситуацији и једино о чему може мислити...

Видиш, проблем је заправо у времену. Данас, када ми нисмо више млади, када време више и није наше, пишу се неке друге књиге, нека друга поезија и проза. Наших је речи давно нестало. Чак је и та постмодерна, која нас је у првом тренутку и уплашила и очарала, и она је постала стара, офуцана и изанђала. И њу су прегазили и разнели на четири стране ветра.

Смешно је то кад мало боље размислиш. Нас су појили Јесењином и Мајаковским. Сами смо некако откривали остале. Сећам се, да бих те упознао, научио сам читаву „Колајну“, напамет; да бих те задржао говорио сам ноћима Радичевићеву „Љубомору“. У то неко наше, чудно време, поезија и проза су се бесомучно преплитале, продирале једна у другу, разграђивале се међусобно. Убрзо су дошле књиге без поглавља, затим и без пасуса, па књиге у једној реченици, па књиге без реченица, најзад и књиге без књига и без писаца и без читалаца. Књижевност ми је с годинама постајала све даља, као што си ми се, с годинама, и ти удаљила. Пре пет или шест година сам по последњи пут прочитао нешто млађе од пола века, нешто млађе од мене. Не знам шта. Тренутно су ми у глави „Колајна“ и „Љубомора“.

Тако и ја сада. Пишем као да се последњих пет деценија књижевности није ни догодило, самом себи звучим архаично и презрело, готово реакционарно. Личе ми ове моје речи на Бору Станковића, подсећам себе на његове ликове, на њихову *жал за младости*. Мирис сопственог зноја који сада осећам увек сам замишљао и на његовим мушким ликовима, необријаним и раздрљеним, задиханим, полупијаним и закрвављених очију. Једино што мирис мог зноја тренутно кваре сви ти мртви, стерилни мириси

окужења. Вероватно све то само замишљах, како се то може осећати мој зној? Зар овде? Зар у овој ситуацији?

А ти, још увијек лијепа? А зашто и не би била? Како расути онолико благо? То чак ни време не може. Песимистичан сам тренутно у погледу времена. Лагано се претварам у сопственог оца. Сада тек разумем све оне његове приче о кратком животу и дугом умирању. Наравно, не слажем се са њим. Имам неки потпуно сулуди утисак да времена не може да мањка – искрено се плашим да га је превише. Смешно звучи када људи говоре о смртности, пролазности, изгубљеним биткама са временом. Како не схватимо да и оно стари? Да се мора истрошити? И оно хита неком свом одредишту, некој својој коначности. Само је проблем што до ње никако да дође. Да је завршило свој пут пет, шест недеља раније, зар бих сада био овде, овакав? Зар би ти била *још увијек лијепа*, место заувек лепа? Додуше, тада не бих знао колико си истински била лепа, некада, и много пре него си била само мени лепа.

Време. Да. Зар је то наше време заиста било толико различито од овога у коме смо сада? Зашто сопственој деци не могу да објасним, да их уверим да смо га и ми некада немилице трошили? И шта је то нама у том времену фалило? Данас нам бришу наше време. Бришу нас. Наше је време по њима рђаво, слепо, тмурно и погано, и мада нико то не каже јавно, гласно, и ми смо такви, ми који смо дозволили себи да у неким тренуцима тог времена уживамо. Испадамо смешни сами пред собом, пред сопственим потомцима. Када им говоримо о нашој младости, нашим животима, они нас гледају као да им причамо бајке. Јесу ли сви родитељи осуђени на ту врсту муклог неразумевања, тихог бојкота? Жао ми је само што се не сећам како сам ја у тим тренуцима посматрао свог оца, шта сам му мислио. Шта смо ми говорили за време пре нашег времена?

И на крају, од свег тог времена (никада нећу рећи протраћеног или баченог, не бих те ја могао разочарати), шта имам као најјаче утиске?

Знам да сам негде успут, у протеклих тридесет година, појео свој акценат, заједно са својом ијекавицом. Знам да сам, исто тако негде успут пождерао све своје страхове, али и нашао неке нове. Знам да сам проживео радости и више него што ми припада, да сам нанео зла и мање него што сам могао и много више него што сам морао. Знам да сам у једном тренутку познавао жену, прелепу жену, или како ти тада рекох *прелијећу ђевојку*.

Сетих се сада Андрића и његовог питања: „Кога ли љуби сада она млада жена?“, била си старија од шеснаест када смо се упознали, али за мене си ти вазда то – млада жена.

Напољу се смркава. Мени то и не чини неку претерану разлику, свеједно једва назирем папир и линије које по њему извлачим. Напољу је ваљда већ и мрак, ја готово слеп, *а ти још увијек лијепа*.

Обрадовао сам се јутрос када сам на ходнику чуо тај глас. Нисам знао да је још увек овде. Да сам знао можда бих га пре свега овога потражио, тек онако – да се видимо, али сада ми је драго што никоме од мојих нисам дозволио да ме посети, драго ми је да сам

овде где не познајем никога од особља. Ипак је пријао тај познати глас, мада сам у једном тренутку и био уплашен да ће ући унутра и прочитати шта пише на тој табли, на кревету. А онда сам зачуо то његово питање које ме, ево, још увек држи будним – признавање тебе као *најљепше*. Како сам знао да си то ти? Знаш ли ти још увек ко сам ја? Да ли би ме препознала на неком списку међу хиљаду других имена? Да ли би ишчитала мој идентитет са неког болничког картона? Сећаш ли ме се још увек?

Било је смешно видети реакцију када сам затржио папир и оловку. Као да никоме није било јасно шта било ко у мом стању може сада да пише. А они не знају да сам хтео да саставим какву такву опоруку, некакав, својеврсни емотивни тестамент. Хтео сам деци да напишем пар речи, супрузи, можда једном пријатељу. У мојој је кожи сада незахвално бити. И самом ми је непријатно што свему овоме морам да присуствујем и будем сведок сопственој несрећи – сопственој слабости. Помишљао сам чак да не би било лоше ни прекинути све ово, али не знам зашто од таквих помисли одустајем – недостатак воље или свест о томе да сам физички неспособан чак и за то?

Да, хтедох да напишем нешто сасвим другачије, али као и пре тридесет година, тако и сада – ти си једноставно, грациозно и задивљујуће прокорачала мојим светом, замирисало је поново нешто на тебе, само на тренутак, али моћно, јако. *А ти још увијек лијепа!*

Не знам хоћеш ли ми веровати, али ја се још увек свега сећам. Скоро свега. Само се не могу сетити јесмо ли имали љубави, јесмо ли се волели. Чини ми се да нисмо. Некако мислим да смо поред све те страсти, савезништва и тамо неке космолошке случајности или једноставне лепе судбине, на љубав помало и заборавили. Најзад, то ми делује као једино могуће објашњење нашег разлаза, нашег неуспеха – све друго смо имали. Сада се ево питам и зашто? Како то да нисмо имали љубави? Да сам такво питање поставио пре тридесет година свакако би спремно одговорили да смо за њу били превелики. Зар не? Сада ми се чини, заправо сам сигуран да смо само имали некакву илузију о сопственој величини, потпуно искривљену представу о појмовима. Зар смо ми сами икада могли бити већи од љубави?

А, опет, ко зна? Можда је и ње било, а ми је једноставно нисмо видели? Можда је заиста тачно да светлост која гори двапут јаче, гори двапут краће? Некако, када мислим на тебе увек се прво сетим твојих насмејаних очију, затим слављења нашег рођендана, затим твојих пофлеканих панталона и беса због тога, па тек онда у моје сећање ушетају твоји прсти у мојој коси, моје усне на твојима и све оне дуге, дуге ноћи проведене под мојим покривачем, уз питу од јабука, јаки сир и суво домаће вино. И наравно, однекуд, са питај бога којих богаза, жути, сав у кончићима, љуткасти дуван.

Могуће је да те у тим тренуцима и нисам волео, али касније, лагано, како је време пролазило, постајао сам све свеснији једне мајушне рупице у сопственим грудима, некакве чудно смешне, а можда и смешно чудне празнине. Након пар година покушао сам и

да те пронађем, али безуспешно – рекли су ми да си једног јутра отпутовала, ни сама не знајући куда.

Касније, ја сам се примирио, оженио, а онда кућа и деца и све то тако до данас. Једино је та рупица помало увек расла. Не пуно, само мало. Кад год би ми људи честитали рођендан, ја бих се запитао честиташ ли га и ти мени као ја теби – на неким сулудо меланхоличним таласним дужинама свести. Тог бих ја дана, тихо, да нико не примети, славио двоструко тај наш рођендан, као некада. Сваки пут када би се моја супруга најежила под мојим додиром ја бих се окретао од ње сетивши се твоје најежене коже под мојим јорганом. Нерешива мистерија за мене беше да ли бих и са тобом могао имати тако савршену децу какву сам имао са њом.

Чудно иде ова моја опорука. Помало архаично, помало патетично, помало старачки уморно – *а ти још увијек лијеја*. Нисам више вешт на речима. Не верујем да би сада моју мисао могла препознати међу хиљадама других. Не верујем ни да би мене уопште више могла препознати, моја драга *ти још увијек лијеја*. Питам се како изгледа моје већ остарало и изборано лице под овим завојима. Је ли пламену побегло ишта од моје проседе косе? Хоће ли моје тело имати ишта од пређашње снаге у овим колицима која су принели мом кревету, *ти, још увијек лијеја*?

Ускоро ће нам рођендан. Хоће ли бити неке чудне игре судбине или космолошких сила, па да га још једном прославимо заједно? Ја овако деформисан, временом изможден, *а ти – још увијек лијеја!*

ЗАТВАРАЊЕ ФИРМЕ

Душан излази из шпајза носећи и последњу кутију натрпану пројектима, папирима и ко зна још чим, стаје испред мене и, као да не жели да је пусти, уздише тешко гледајући још једном по празној канцеларији. Као да се предаје, диже руке од свега, ћушка ту кутију уз плотер и скенер, последње неоднешене ствари, и седа и он на под, узима пиво и уздише још једном, док ослања потиљак на зид.

Јесмо ли икада и користили овај скенер? – пита полумрак у соби. – Мислим, зар нам је баш требао А3 скенер?

Јеби га, – одговарам и сам буљећи у светло са улице које обасјава плафон.

Јеби га, – слаже се и он и настављамо да ћутимо.

Само шест сати нам је требало да испразнимо цео биро; да попакујемо све, раставимо столове, снесемо, однесемо, одвеземо, потрпамо у Душанов подрум. Завршили смо таман на време – сутра враћамо кључеве, кирија је плаћена још за данас, фирма одјављена, порези, фирмарине и све остале дадбине, њих око петнаест хиљада, плаћене су држави, ништа јој не дугујемо и не пада нам на памет да питамо шта можемо учинити за њу – она сама тражи и узима, нема потребе нудити јој се. Читаву процедуру са гашењем фирме смо

завршили пре две недеље, али смо морали да одседимо овде још толико, нисмо могли тек тако да се пустимо, да престанемо да се надамо неком чуду.

Зашто нисмо направили журку? Мислим, имали смо празну гајбу на две недеље, могли смо да направимо десетак журки, да...

А шта би то тачно славили? Баш би то биле успеле журке. – Можда грешим, можда не би било лоше да смо направили бар једну журку.

Имамо ли нешто жестоко за пиће? Пиво је било океј за физикалисање, али сад би ми пријало нешто жестоко. – Успешно водимо испразан разговор. А и шта више имамо један другоме да кажемо? Идемо кроз овај дан као кроз низ искиданих слика.

Пружам се по поду, уморан сам, мртав и мрзи ме да устанем; успевам некако да се развучем до врата фрижидера и из њега извадим флашу ракије. Вадим пампур и отпијам гутљај лепе, ледене јабуковаче – чаше смо још јутрос спаковали и однели код мене.

Сећам се када нам је твој ћале донео ову јабуку, – каже Душан док прихвата флашу. – Како беше? Донео је крушку, кајсију и ово? Да. Како то да је нисмо попили?

Крушка и кајсија су биле боље, мекше. – Осећам се поражено, зато и дајем лаконске одговоре.

Да, али две године? Попили смо бар још десет литара крушке за то време, а и кајсије. Не знам зашто нисмо пили ову јабуку? Одлична је.

Да, одлична ракија. Дај, можда ћу ноћас успети да заспим пре зоре.

Још те мучи несаница? – пита ме забринута.

Слежем раменима у мраку иако не може да ме види, иако ни не гледа у мене. Данас смо најзад, коначно, сахранили фирму с којом смо тако добро почели пре пар година, а ја не спавам већ скоро месец дана. Сат-два овде-онде, али то је ништа. Он спава као беба, нервира се колико и ја, желудац му је вероватно изгорео од стреса, али са спавањем нема никаквих проблема, спавање му иде супер, никад боље, ником боље него њему.

Нервозан сам... Нервозни смо, бесни, озлојеђени, разочарани. А било је тако лепо у почетку – два клинца, један још није ни завршио факс, а отворили свој биро, посла кол'ко нећеш, од сређивања станова, преко стамбењака на Миријеву XXVIII, Борчи, Овчи и пломби горе око Цветка, па до викендица по Космају. Океј, ништа од тога за падање на дупе, ништа за часописе или историје архитектуре, али посао, рад, пројекти који су се изводили и више него пристојна кинта. То је и било најбоље, то што смо добро наплаћивали те послове, боље од већине. Запослили смо чак и архитетку са лиценцом! Јеби га, сасекла нас СЕК-а.

Шта ћеш сад? – питам га у нади да бар он зна шта ће даље са собом.

Не знам, видећу. Звао ме је Ђоле, има реконструкцију неке кућице, а мрзи га да ради сам. Не зна да одабере завесе. 'Бем ли га? Не знам. 'Оћеш ти да радиш онај стан у Земуну?

Наравно. Јес' да је ништа пара, али покрићу рачуне за следећи месец. Ако већ морам да живим у стану који ми је ташта купила, не мора баш она и да ме издржава. Још увек.

А нешто сем тога?

Ништа. Видећу да седнем да завршим неке приче. Нисам ништа писао скоро годину дана. Још увек сам на две приче од заокруживања једне лепе целине, а и опет ми се по глави мота онај текст што сам га почео пре пар година. Можда испадне и роман од тога. – Ракија ми клизи низ грло и греје ме, питка, мека, слатка.

Хоћеш да пробаш да објавиш? – Готово ми отима флашу. Решени смо да се убијемо.

Видећу. Пробаћу прво да пошаљем на неке конкурсе. То изгледа постоји. Књижевни конкурси. Нисам ни знао.

Praxis brevis, ars longa. Ili occupatio?

Откуд ја знам? Ти си гимназоид.

Јебеш латински, никад га нисам волео. Јел' ти приче још увек смрде на кафану, влагу, задах од шљиве и глиб?

Ма, терај се, бре! Моје приче не смрде на шљиву. Ја уопште не волим шљиву. – И као да смо направили не знам какав фазон, ваљам се по поду од смеха, пазећи да случајно не проспемо ракију на итисон. Не треба се разбацивати.

Како твој... хм... проблем? – пита још увек се смејући.

Ја немам проблем!

Ма важи. Слушај, да ти падне ил' да се не дигне једном, двапут, трипут, то је океј. Нормално. Дешава се. Мени не може да се дигне бар... пар пута годишње. Али три месеца је већ проблем. Нешто сам... Дај ту флашу овамо! Није ти од оца остало. Иако је он донео, – и поново напад смеха. – Размишљао сам о твом проблему.

Баш лепо од тебе, – одговарам озлојеђено.

Не, озбиљно. Знаш шта треба да пробаш? Пази...

Док сам касније те вечери полупијан покушавао да откључам врата, нисам био сигуран да ли се кикоћем или плачем. Када сам упао у ходник, Тања се није ни окренула да ме погледа. Који год филм да је ишао на ТВ-у, свакако није био толико добар. Некако сам се искобељао из јакне и патика и сручио се на тросед крај ње.

Шта гледаш? – питао сам је.

Ма, немам појма. Нисам могла да спавам. Како си дошао? Ниси ваљда такав возио? – бес врца из сваке њене речи и из њене коврджаве косе, из цвикера који јој скривају очи рефлектујући сијалицу из кухиње. Не смем ни да одговорим на питање, ћутим и клиберим се. – Да, Петре, јако смешно. Стварно јако смешно. Понашаш се као идиот! Јадан ти.

Шта ти је, бре? Нигде није било пандура.

Ма, ко прича о пандурима!? Не можеш да стојиш на ногама, а не да возиш! Трећи пут ове недеље. Боље уради нешто пре него што то постане проблем.

‘Оћу. Продаћу кола. Ионако не знам од чега ћемо да платимо регистрацију.

Шта ћеш да радиш!? – пита претећи.

Посматрам је док стоји надамном с леђа обасјана сребрнкастом светлошћу екрана и поново се заљубљујем у њу, сву, са свим каприцима, проблемима и проблемчићима, фикс-идејама, памећу, глупошћу, врлинама и мамом, пар килограма и стрија више него кад смо се упознали; топим се и срећан сам што је имам, што не долазим, као Душан, празним собама, мртвим зидовима.

Па, шта? Јебеш ауто! Ниси рођена у њему, а ја свакако не знам ни кад ћу, ни колико пара следећи пут да зарадим.

Знаш шта, Петре!? Можеш да продаш своје плоче и скенере и мониторе, али ауто нећеш. Ако треба, ја ћу наћи толико пара.

Ма немој!? Да неће можда твоји да ми плаћају и ауто? Хоће ли и да ме повијају!?

Ти си кретен! Ја не знам када си постао такав Балканац, али мало си се касно сетио. Проблем који имаш, који МИ имамо, није смак света!

Ја немам проблем! Ако је то теби толики проблем, а ти узми па га сама реши!

О чему ти причаш? Јеси скроз одлепио?

Можда мама може да ти нађе некога без проблема! – урлам док стојимо једно наспрам другог. Истурила је браду, бесно облизује усне и распушта косу. Брзо подиже руку и ја се тргнем, али она само скида цвикере и окреће ми леђа.

Петре, – говори покушавајући да контролише глас, – ја не знам шта је теби у последње време. Знам да ти није лако у целој тој ситуацији са фирмом. Знам да те мучи то... Знам све то, али то није разлог да се овако понашаш.

Аха! Сад не могу ни да се понашам како хоћу! Је ли то?

Можеш ти да се понашаш како хоћеш! Али ја то не морам да трпим! – и поново стојимо очи у очи, на корак једно од другог.

Па ти онда, ако ти се не свиђа, иди код своје маме. Или још боље, – велико финале, – можда ја да одем на доваспитавање код твоје *мамице*!

Нисам стигао ни да удахнем када ми је сашила шамарчину која је запекла као да ме је пеглом ударила. Помислио сам да ми кожа пуца, да ми крв лије низ образ! А онда сам јој вратио. Као у филмовима, њена се дуга, равна пуштена коса кренула кроз ваздух пратећи мој длан, ширећи свој мирис по соби. Није застала да је склони с лица, да ме погледа, да се запањи, није гласа пустила, већ је скочила на мене као да има десет руку и стотину ножева уместо ноктију! Док је покушавала да ми забије колена у препоне, њени су зуби блескали под светлом са екрана. Гризла је и гребала, шутирала, ударала, стењала, дахтала. Ухватио сам јој запешћа и ударио јој још један шамар, од кога је само зацвилела, а онда смо пали на под. Увио сам се од бола када ми је набила колена у ребра и зашкргутао зубима када ме је дограбила за косу и цимнула ми главу уназад, а онда и заурало када ме је до крви ујела за раме. Зарежала је и осетио сам како ми се диже од њеног бесног погледа, од брујања из њеног грла које је одзвањало мојим мошницама. Грцајући од бола,

знојав, задихан, престрављен, бесан, успео сам да је збацити под себе, да је сапнем, притиснем, стегнем! Своје сам ноге упleo око њених, једном сам руком држао обе њене, а другом кидео горњи део њене пиджаме, покушавајући да јој ухватим сисе, да их стегнем, угризем, док су њени зуби шкљоцали око мог врата, мог лица; док је дахтала, палацала језиком по мом уху, миглојила куковима, извијала врат да у њега загризем, да се крв разлије, да овлажи. Ошамарио сам јој леву дојку и, још док се она таласала, стргао и доњи део пиджаме и свом силином куковима упро у њене, задивљено гледајући како спушта капке преко беса у очима, бацајује главу, извија леђа и одговара упирући карлицом навише, као да жели да нас одигне с пода. Тог тренутка, као да се сва моја снага, сва чврстина, сва одлучност, слила у тај један комад мяса који је пулсирао у њој, опустео сам руке, ноге, главу, пустио сам је да ми забије нокте у леђа, да ме стегне бутинама, угризе за образ и само сам, три минута касније, застепњао у врхунцу зноја, крви, плувачке и њене косе распете између нас, празнећи се у њену утробу, садећи живот у њој, врелој, лепљивој, миришљавој.

Док смо бридећи лежали на поду и пушили, смешио сам се, срећан.

Не знам како ти је то пало на памет, али... – закикотала се незавршивши реченицу. – Да сам знала да ће ти се то толико допасти и да је то решење, урадила бих то још пре три месеца.

Зашто ниси? – упитао сам је љубећи је у чело.

Ма, урадила бих ја то још пре пар година, али... Стегнут си, Петре, – рекла је тужно пролазећи прстима преко мог влажног чела. – Сем тога, мама ми је рекла да треба да прође бар десет година пре него што мужу можеш да кажеш шта заиста волиш и шта ти прија.

Јако смешно. Добро је да имамо твоју маму.

Да, мислим да ће бити јако срећна да зна да је активан учесник у нашем сексу.

Слике, Тања, јебем му матер! Слике. Немој то да ми радиш. – Насмејала се, загризла у моје груди и слике је нестало.

Док смо се ушушкивали једно уз друго, она грејући своја стопала на мојима, а ја држећи се за њене брадавице као да ме сан може одвући негде далеко од ње, питала је:

Петре? Имаш ли неки план за даље, за сутра? Мислим, нећеш...

Не брини, нећу. Имам план, – прошаптах. – За почетак ћу да завршим оне приче које ми висе о врату и раде о глави.

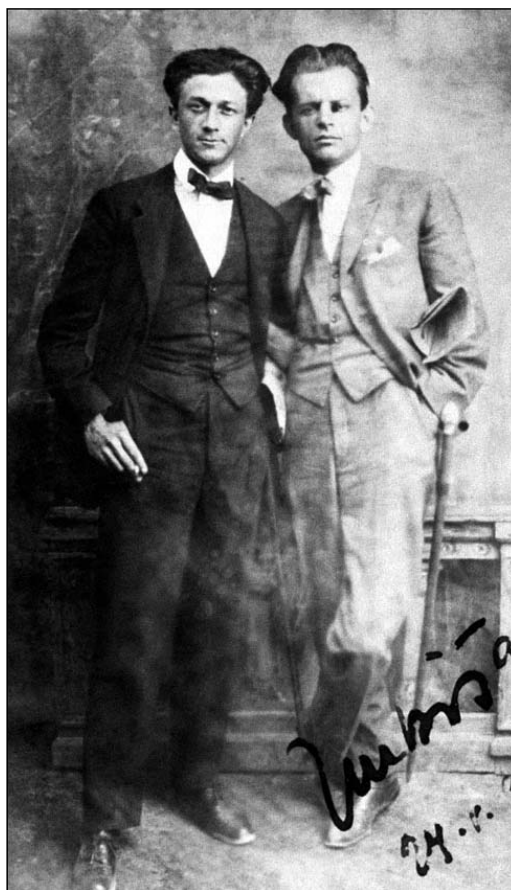
У последњем тренутку тог дана, док сам спуштао пољубац кроз ту густу, живу косу на њен врат, љубећи њен слатки мирис, запитао сам се, да ли Душан, кривећи и изврћући сопствени савет, сада у свом празном стану, туче голе зидове до крви?

Не, Душан је у том тренутку, у нашим празним, бившим канцеларијама, водио најлуђу журку свих времена, тресући њом цео град. Нек се зна када смо затварали нашу прву фирму.

Ивана И. МИЉАК

ДИНАМИЗАМ БОШКА ТОКИНА

У тексту *Фуџуризам, експресионизам или авангарда у руској књижевности*, Александар Флакер износи концепцију авангарде, при којој се занемарују “протурјечности “теоријских“ исказа, манифеста и програма појединих мањих или већих скупина”, те нам “појмови као што су футуризам или експресионизам, служе за наглашавање специфичних вриједности појединих појава унутар великог сустава...” (Флакер 1976: 13). У складу са таквим схватањем авангарде, у текстовима Бошка Токина из првог периода његовог књижевног рада, који обухвата 1919-1923. годину, појмовима футуризам, експресионизам, зенитизам и другим измима, нагласићемо специфичне вредности његовог књижевног рада. Како поетика Токина не трпи правила, каноне и дефинисања, не претендујемо ни овог пута да га назовемо припадником једног и одређеног авангардног правца, премда је често био члан, некад и оснивач, књижевних група које су у тренутку деловања јасно подржавале поетику одређеног изма.

Б. Токин и Љ. Миџић, Загреб, 1921.

У II броју књижевно-уметничке ревије *Критика*, 1921. године излази текст о београдском трију: Станиславу Винаверу, Бошку Токину и Милошу Црњанском. Иако Никола Полић, стални сарадник *Критике*, о овој тројници аутора и њиховим делима пише у негативном контексту, чланак нам сведочи о њиховом заједничком духу и сличним поетикама које су се нашле још на почецима њиховог књижевног делања. У фебруару 1921. године Токин се сели у Загреб да би што активније учествовао у уметничкој акцији зенитизма. Са Љубомиром Мицићем и Иваном Голом објављује *Манифест зенитизма*. Идеје ова три књижевника су се сусреле, и репродуковале кроз часопис *Зенитизам*, који је окупио и овој групи придружио и Црњанског и Винавера и Растка Петровића и многе друге уметнике сличног сензибилитета. После неколико месеци, Токин се одваја од Мицићевог зенитизма и у Београду прилази авангардној групи Алфа, у којој су још и Црњански, Станислав Краков, Душан Матић, Тодор Манојловић, Растко Петровић, Станислав Винавер и Тин Ујевић.¹ Чак и његова приватна дружења и окупљања, још од детињства, била су у вези са књижевницима и уметницима поред којих и данас стоји на страницама антологија и историја књижевности и уметности. У гимназији школски друг му је био Милош Црњански, упознаје се са Савом Шумановићем и другује са Славком Воркапићем. Због рата 1916. године, млади интелектуалци бродом прелазе у Италију, одакле возом путују у Француску: у Екс-Ле-Вен, у Вореп, Тулон, Мондофен. Почетком маја стижу у Париз. У Екс-Ле-Вену Токин је први пут видео филмове Чарли Чаплина који заузима посебно место у његовом уметничком раду. У Паризу се свакодневно сусреће са најновијим токовима свих видова уметности, а у кафе-ресторану *Ротонда* са ставовима и мишљењима касније истакнутих представника српске авангарде: Растком Петровићем, Радетом Драинцем, Славком Воркапићем, Тином Ујевићем. Са новим и револуционарним ставовима и идејама, у јесен 1920. године враћају се у Београд. Оно што је у Паризу била *Ротонда*, у Београду је била Москва. Тамо су Токин, Ујевић, Раде Драинац, Растко Петровић, Винавер, Иво Ћипико, Бранко ве Пољански свакодневним доласцима градили нову књижевну климу.

Овако физички спајани, сви поменути књижевници носили су у себи и сличан дух, авангардни, нов, револуционаран. Раздвајале су их нијансе, које су довеле до тога да готово сваки од њих припада другом *изму*²: Црњански је суматраиста, Винавер експресиониста, Мицић зенитиста. Токин је себе називао и футуристом, и

¹Токин ће се, после Алфе, још само једном окупљати у групе. То последње окупљање било је оснивање клуба филмофила 1924. године.

²Исто нам сведочи и кроз стих из *Кинематографске ђесме*:

Париз

варош изама у мојих познанстава

У основи истих размишљања и осећања, другари из Ротонде, касније су припадали различитим измима.

експресионистом, и зенитистом, а по групама којима је припадао видимо да је био наклоњен и онима из других *изама*. Кроз текстове из првог периода његовог стваралаштва 1919-1923. године *динамизам* и значење које овај појам носи појављује се фреквентније од осталих вредности за које се залагао у свом књижевном раду. Футуризам, хронолошки први од *изама*, истицао је динамизам као једну од суштинских особина покрета. Брзина, технологија, енергија које је футуризам уздизао, биле су у складу са идејом динамизма. Токин је у *Рошонди* проводио време са оснивачима и представницима футуризма, 1920. године путовао је у Италију, земљу у којој се футуризам родио, тако да је несумњиво био упознат са поетиком овог правца. Премда динамизам, није једини футуристички појам који препознајемо у Токиновом раду, премда су идеје и осталих авангардних праваца, највише експресионизма и зенитизма, налазиле плодно тло у Токиновој поетици, сматрамо да је динамизам константна вредност за коју се залагао када је говорио и о футуризму, и о експресионизму, и о зенитизму, и када је био члан било које од горе наведених група. Наведено ћемо поткрепити примерима радова који ће бити изнети по жанровском критеријуму. Најпре ћемо на присутност и фреквентност појма динамизам указати на есејистичким, затим на критичким, односно оним који се баве другим уметницима и уметничким делима. Они који се тичу филма неће бити овом приликом анализирани јер заслужују посебан рад. У току рада, издвајаћемо невелик број песама и приповедака које је Токин објавио у првом периоду свог стваралаштва.

Есејистика

У тексту *Експресионизам Југословена* Токин издваја динамизам као нешто што је карактеристично за Југословене и то за његову генерацију³. То је особина која је њима урођена и манифестује се као животна енергија и пламен. Оно што је битно поред акције и динамизма, јесте што они нису изгубили душу, те тако представљају најбољу синтезу - динамизам је амерички а душа словенска, потекла од матере Русије. Једино тај спој може да омогући Европи излаз који јој је неопходан. Тим динамизмом “опседнути су експресионисти”. (Токин у Тешић 1994: 54) Представници су Станислав Винавер, Светислав Стефановић, Јела Спиридоновић,

³То је период када су се на књижевној сцени дешавала жуистра препирања између „старих“, односно генерације писаца којом су предводили Јован Скерлић и Богдан Поповић и који су се, најчешће текстовима у часописима, супротстављали новој поетици „младих“. У тексту *Експресионизам Југословена* у фусноти издваја неколицину из младе генерације: Крлежа, Кордић, Цесарец, Винавер, Црњански, Т. Манојловић, С. Миличић, Андрић, Парезанин, Р. Младеновић, Ујевић, Шимић, Крклец и др.

Иво Андрића, Милош Црњански који својим делима приказују нове идеје, осећаје и осећања. Експресионизам који они живе је бујнији и хаотичнији од немачког а сродан је са руским. Токин поново истиче синтезу истока и запада која се најбоље овапловила у Југословенима, и то у експресионистичкој “младој” генерацији, која је динамична, темпераментна, спонтана. У тексту *Футуристички и неопримитивци* Токин слави футуризам, у којем не истиче динамизам јер је, сматрамо, један од другог неодвојив. Оно што посебно издваја и поздравља јесте Футуристичко ваздушно позориште, које се описује у истоименом чланку Ф. Азарија објављеног у италијанском футуристичком гласилу *Рома футуристичка*. “Футуристички авијатичари стварају данас један нови облик уметности које ће, помоћу лета, изразити најсложенија стања душе”. (Токин у Тешић 1994: 58) Одушевљен овим новим обликом уметности утемељеним на новим научним открићима, авијатици, себе назива футуристичким авијатичарем, “...ми са небеских висина показујемо маси своја најинтимнија осећања и свој лични лиризам летећих људи.” (Исто.) Футуристичко позориште у потпуности одговара Токиновом сензибилитету, те 1921. године у часопису Критика објављује чланак *Позориште у ваздуху*, у којем први део посвећује футуризму као покрету и издваја негов позитивне карактеристике. Иако је мало реализовао, настао као покрет за тотално ослобођење човека и свих уметности од окова, од изузетног је значаја као пут.⁴ “Ако није футуризму и њему сличним покретима успело да се остваре-једно је неоспорно да је успео- да очисти ваздух, да поруши неке идоле и да даје нов импулс (нов живот) духу и човеку који тежи више изнад”. (Токин 1921: 61) После истицања предности футуризма као покрета, Токин пише опет о новом облику уметности који се појавио, о позоришту у ваздуху. То је нов начин изражавања који у потпуности одговара новом духу и времену. Токину погодује, сматрамо најпре због брзине и динамизма који је у основи његове поетике и поетике ваздушног позоришта. “Сажети у неколико минута, у неколико речи и неколико покрета безброј ситуација, осећања, идеја, догађаја и симбола”, (де Торе 2001: 72) била је идеја синтетичког позоришта. Они, футуристи, убеђени су да моћ кратког може да се достигне у сасвим новом позоришту, у савршеном складу са њиховим брзим и сажетим футуристичким сензибилитетом. Друга карактеристика која је једнаке важности и за Токина а препознајемо је и у позоришту у ваздуху, јесте синкретизам. Тежњу и остварење синкретизма примећујемо у основи свих авангардизама. У синкретичном позоришту су се спојиле наука, чија достигнућа су од велике важности за авангардне уметнике (Ајнштанова теорија рела-

⁴Један од разлога због којих је Токин раскинуо са зенитизмом јесте био и тај што је Мицић на зенитизам гледао као коначно решење, док је за Токина био само пут. Ово нам је још једна потврда да Токин није желео трајно и једино могуће решење, већ начин уз који ће се временом доћи до решења.

тивитета, телеграфија, аеродинамика и сл.) и уметност, позоришна. Азари је са овом уметношћу хтео да синкретизује и звук и боју, што је Токин свакако подржао у тексту о ваздушном позоришту. Сваки аероплан треба да добије свој звук и аероплани ће бити “бојадисани” на разне начине. “Из аероплана бацаће се разне бојадисане хартијице, конфети, мали бојадисани балони, бенгалске ватре. Сваки аероплан представља нешто. То ће бити на њему насликано.” (Исто: 62) Данас бисмо овакав уметнички поступак назвали перформансом. Аероплан је сложена уметност, пише Токин у истом тексту, која је по сложености иста као кинематографија. У основи обе је динамизам. Позориште у ваздуху је и код италијанских футуриста, Азарија и осталих, и код Токина више остварено на папиру него у пракси, док са кинематографијом то свакако није случај. Сем динамизма и синкретизма, у позоришту у ваздуху Токин је издвајао још једну значајну карактеристику- динамично позориште било је уметност за гомиле, за све људе и то бесплатно⁵. “За ново позориште треба много темперамента, много мужевности. Куражи и динамике.” (Исто.) Те одреднице су ушле у основу Токинове поетике. У претходним текстовима видимо да је и у експресионизму и у футуризму и у посебним облицима уметности истицао динамизам који је, рекли смо, у основи италијанског футуризма са којим је Токин имао додира. Насупрот динамизму, у текстовима о експресионистичкој поезици, подвлачи и присутност духа, пореклом из Русије, који са динамизмом ствара најбољу синтезу. Футуризам се сем у Италији, развио и у Русији. За разлику од италијанског, супротстављао се градској цивилизацији, лишен је строја и брзине⁶. Дакле све оно што је Токина привлачило у италијанском, изузето је у руском. Али заједничко у поезици руског футуризма и поезици Бошка Токина јесте што граде потпуније моделе суодноса човека, ствари и космоса. У центру зенитизма постављен је човек, а његова веза са космосом зенитистима је била главна преокупација. Одвојивши се од Мицићевог зенитизма, Токин је у тексту *Мој зенитизам* изнео свој став и своје схватање зенитизма, које се разликује од покретача Љубомира Мицића. Језгро Токиновог манифеста јесте опет динамизам, који назива барбарство, али се залаже за његову естетизацију, односно одуховљавање. Тако “у Зениту треба видети

⁵Исте године, само у другој књижевној формацији Токин се залагао за приступачност уметности свим уживаоцима. Често се на зенитистичким плакатима виђала парола: “Уметност на улицу!” Идеја је била да изложбени простори више не буду само музеји и галерије, већ и улице, стубови и сва она места свакодневно доступна свим људима.

⁶Познато је у науци колико су италијански и руски футуризам били другачији. Изразитија је блискост руског футуризма и немачког експресионизма. „Поетика Мајаковског чини најутјецајнијег pjesника руског XX столећа ближим оном саставу што нам га предлаже поетика коју познајемо под именом експресионизма него ли Маринетијевим изазовима структурама талијанске културе“.(Флакер:9)

осећање двају мотора у једном човеку: динамичног и оног другог етеричног”. (Токин 1921: 540) Опет долазимо до синтезе истока и запада, акције и духа, коју је Токин у овом периоду свога стваралаштва проналазио у зенитизму, као што је, видели смо на почетку рада, у експресионизму. ”Реч Зенит додирнула ме је магички. Варнице су искочиле, мој динамотор је почео живље да ради. ”Зенит” је дошао, баш у моменту када је било потребно мом развоју.” (Исто.) У текстовима *Млади реакционари и нови дух* и *Стари реакционари и нови дух* оправдава Зенит и зенитизам који је био на мети углавном оних старије генерације у тренутку када се појавио. У другом наведеном брани зенитизам од напада Богдана Поповића, у првом од напада готово свих тада активних књижевника, опет из претходне генерације, и књижевних гласила. У тренутку када пише текст *Млади реакционари и нови дух*, Токин је сматрао да зенитизам понајвише изражава потребу времена. Човек је у центру макрокосмоса, пун је елана, динамике, мужевности. Циљ им је да националну уметност издигну на интернационалан ниво. Преко њих, зенитиста, врши се естетизација динамике, који сви они који их нападају, не разумеју. Естетизација динамике подразумева интеграцију духа и акције. У текстовима *Еуриџмија* и *У ајмосфери чуда* Токин преноси дух целокупне епохе, односно тренутка у коме он ствара а који са данашњег аспекта представља читаву епоху, најиновативнију и најреволуционарнију. Поводом најаве да ће 26. јун бити фаталан дан јер ће пропасти Загреб, Југославија, Европа и цела земаљска кугла због удара комете са смешним именом Winneske-Pons, у тексту *Комета Pons-Winneske, Земља и Зенит* Токин изјављује да је свет још увек материјал за градњу, и да због тога жели да комета овог пута заобиђе нашу земаљску куглу. Још увек има веру у промену, сматра да се још може покушати, чиме нам заправо сведочи о тренутку некаквих преврата⁷. У *Еуриџмији* говори о истом. ”Зато рушимо па градимо. Грађење почиње рушењем. Сутра долази наша цивилизација. То јест почиње.” (Токин 1921: 414.) Доба у којем је Токин стварао заиста је било доба рушења и стварања. Рушења је заправо подразумевало раскидање са свим дотадашњим, апсолутни прекид са прошлошћу на чијим су рушевинама градили сопствене поетике, које су надаље изградиле један специфичан књижевни правац. ”Доба је ово можда пијано, можда лудо, можда и збуњено услед вртоглавих проналаза, можда само јури понекуд” (Исто.) Специфично је било и по томе што су у једном тренутку постојале разне књижевне струје и правци. Гиљермо де Торе напомиње у *Историји авангардних књижевности* да се ваља чувати тог лудила изама. Још је специфичније што су често правци били сасвим супротни, понекад веома слични, чак и исти само другим називом именовани. Неки су трајали свега дан, два. Они већи, јачи, са

⁷У истом тексту изјављује да воли живот, чиме најдиректније показује животни елан и полет за које се залагао у готово свим текстовима.

чвршћим поетикама, и не толико радикални, очували су се и утицали на крајњу промену коју је авангарда донела. Таквог стања били су свесни и савременици. Токин је био свестан тог кретања “ка некуда”, и радо га истицао: ”Све је у покрету. Само да се иде. Само нека нас носи динамика.” И овом приликом, када је сведочио о општој књижевној клими, истицао је динамику, само овог пута читаве епохе. И типографски ју је издвојио у овом тексту. Речи: динамика, динамичност, барбари штампане су црњим словима. Развијање типографије и њена уметничка употреба започета је у футуризму, док се на нашим просторима највише оваплоћивала у зенитизму. Док је у *Еуриџмији* истакао динамичност и покрет као особине времена у којем је живео и стварао, Токин је у *Ајмосфери чуда* побројао сва “чуда”, која су се догодила у времену његовог стварања, не улазећи у појединости, као што је то радио у претходно приказаним текстовима. Прво “miracle” је за њега наравно проналажење авиона, односно летења, затим кинематографије. Њима је и посветио засебне текстове, овом другом и већину живота. Открића психичких, телепатских, окултних феномена такође је од велике важности, као и филозофке теорије интуиције. Експресионисти су највише истицали важност интуиције, и њену супериорност над интелигенцијом, а Бергсона као утемељивача интуиционизма, дубоко су поштовали. Чудесна су деловања радијума, Ајнштанова теорија релативитета, Ничеова филозофија. Чудесни су футуризам, експресионизам, кубизам, сва три, како каже, различита облика динамизма. Дакле постојали су можда и истовремено, и подржавао их је јер је у основи сваког од њих видео опет динамизам, који је опажао и у свим појавама за чије постојање се залагао. Све су то за Токина била чуда којима се дивио, о којима је писао и на основу којих и уз помоћ којих је стварао и живео својствену поетику.

Критика

Од критичких текстова из првог периода књижевног рада Бошка Токина представимо оне који су осврти на писце и њихова дела, најчешће савремена, прозна и поетска, потом оне у којима представља публицистику. Како је био свестран и укључен у све видове уметности, писао је и о ликовним уметницима и уметностима. Путовања су била саставни део његовог живота те је објављивао и текстове о утисцима из других земаља. Поред свих ових интересовања, филм и спорт су му била примарна⁸. Због обима и важности, биће анализирани другом приликом.

⁸Велик је број текстова у којима је Токин писао о теорији филма, критиковао приказиване код нас и у свету, о глумцима, режисерима и осталим филмским елементима. Филм га је сматрамо задивио јер су у основи те

Текст који је настао још док је Токин боравио у Француској, новембра 1918, касније именован *Предговор уз Antologie des poemes yugo-slaves contempo rains*, објављен је у Паризу 1919. уз издање *Revue litteraire des primaires*⁹. Претпостављамо због сврховитости самог издања, али и због чињенице да су авангардисти инсистирали на прошлости, ценили традицију и захтевали други приступ истој а не њено негирање, Токин у предговору пише најпре о српској народној поезији, која је како нам сведочи, потпуно непозната у Француској. Готово је немогуће указивати на југословенску традицију, историју књижевности и културе а не споменути народну књижевност. Велики светски писци одушевљено су је проучавали. Можда највећи међу таквима је Гете, под чијим „овлашћеним покровитељством“ Токин пише овај предговор. Оставши очаран југословенским фолклором, Гете ће „ускоро код Сансоа објавити превод Женских песама, углавном потпун, а идеја да француској публици открије неколико наших најбољих савремених песника му се стално враћа“. (Токин према Слапштак 1987: 342.) Ипак, у сваком приступу јединствен, Токин југословенску народну поезију тумачи као извор динамизма. Динамизам овом приликом назива школом, унутарњом снагом која дејствује из дна душе југословенске и чији је вероватно суштински чинилац. Раздвајајући на мушке и женске, представљајући циклусе и њихове представнике, Токин верно приказује традицију свог народа, одаје јој почаст и на извештај начин је, уводивши је у европску књижевност, интернационализује. Поред тога, не одваја се од својих уверења и осећања, па лик Марка Краљевића тумачи као симбол југословенског динамизма и витализма, а утисак који изазивају женске песме су сама свежина, дражест и чар. Ту је нека врста вечите младости, здравог еротизма. Након народне, осврће се и на даље токове југословенске књижевности у истом маниру, па је један од Његошевих извора надахнућа динамизам, из романтизма потиче неоромантизам динамизам а Митриновић је најбољи теоретичар југословенског динамизма. Токин у свом народу види извор динамизма, препознаје га у готово свим епохама док кулминира у времену у којем он живи. Тиме свој народ али и своје време истиче и сматра најзначајнијим. Због тога Европу треба „југословенизовати“. На крају текста Токин сведочи о својој усхићености при писању о сасвим новој теми. Дакле његова очараност динамизмом траје од краја 1918. године, настала је у

уметности постулати карактеристични и за Токинову поетику: покрет, акција, синкретизам. С тим у вези, неке од његових приповедака налик су на филм, или пре сценарио за филм. Једна од таквих је Велики песник Триптикус. Радња, композиција, имена ликова поред тога што су нетипични, у потпуности се уклапају у филмску технику приказивања.

⁹Издање чија је сврха била да српски и југословенски рањеници, ђаци и стипендисти објасне понешто о својој култури, често информативно или да искажу захвалност гостољубивој Француској. Слична издања излазила су и у Енглеској

Паризу, протеже се кроз цео први период његовог стваралашта који смо ограничили 1923. годином и присутна је у било којој земљи Токиновог боравка и у свакој области којом се бавио. У тексту објављеном у часопису *Musao*, у рубрици Белешке Токин коментарише светску антологију на француском језику свог пријатеља и сарадника Ивана Гола „Les Cinq continents“. Чињеницу да су антологије последњих година ушле у моду Токин тумачи у складу са потребама времена. Како људи имају све мање времена¹⁰ антологије им постају згодне, а и тежњу за синтезом такође задовољавају. Токин Голово остварење сматра прилично успешним, јер иако непотпуна, представља читав низ значајних песника и песама. Према песмама које је Гол унео у Антологију, Токин сматра да једино „Славени“ и „Америчани“ изгледају способни да обнове. Ово није једина прилика у којој Токин истиче генијалност Американаца, нити је једина у којој истиче генијалност Ивана Гола. У тексту посвећеном Славку Воркапићу који је отишао у Америку да слика Шарлоа, Токин фаворизује Америку над Европом јер је револуционарна а не реформаторска. Препознаје брзину Америке над тромости Европе. Они који стварају такву духовну атмосферу, револуционари, јесу на првом месту По, Витман, Чарли Чаплин, али и Емерсон, Давид Торо, Едисон, Джемс, Тесла, Фербанкс. У сваком од прва три Токин проналази константе које се налазе у основи његове поетике. По је открио нове односе човека са човеком, са стварима и животињама, са космосом. Космичност истиче и код Витмана. Космичност је била у основи зенитизма. И По и Витман открили су тајанствене везе. Уз њих невидљив свет је постао видљив, невидљиве енергије постале су познате. По је можда и више од Витмана продро са оне стране формула, граматика и правила. Зато је он први стваралац оног модерног смисла за надреалност. Чарли Чаплин је један од најважнијих који је извршио зближење односа које су претходна двојица открили. Чаплин као и кинематографија представљају стални покрет. Он вечито скита и тражи стабилне друштвене позиције и увиђа да заправо такве не постоје. Сматрамо да је таква била и Токинова судбина. С тим што Токин такав животни пут не сматра изгубљеним¹¹. Чаплин лутајући откри-

¹⁰Токин нас овде разуверава да је недостатак и вртоглавост времена својствено савременом добу, односно крају 20. почетку 21. века. Иван Гол у предговору исте антологије сведочи да модерна средства стварају брзину и покретање ствари. Ово истичемо само као занимљив пример већ добро познате чињенице да књижевност верно осликава стварност и дух времена у којој настаје, и чињенице да је са развојем технологије и нових открића почетком 20. века, људска свакодневница добила бржи животни ритам, који тада настао, данас кулминира и представља један од основних проблема модерног човека.

¹¹Ово истичемо јер је можда разлог маргинализовања Токина и његовог дела управо став многих критичара да Токинова заинтересованост и рад на доста поља, што по истим подразумева расплутаност и некавалитет, представља изгубљеност.

ва ново. Као и По и Витман износи невидљиво у дубинама. Због ових и оваквих, Токин на крају текста захваљује Колумбу, његовом проналаску и свим проналазачима¹². Од европских песника, истиче огромни таленат Ивана Гола. У часопису *Зенић*, чији су били оснивачи и сарадници, Токин објављује текст *Евройски џесник Иван Гол*. Пре величања његовог књижевног рада, истиче експресионизам и његову космичност чији је Гол представник. Поред осталих заједничких особина које Токин и Гол имају и у личностима и у раду, у овом тексту се истиче њихова заједничка љубав према кинематографији. Гол се најпре чудио Токиновом одушевљењу све до тренутка када га је одвео да види Чаплина при крају 1919. у Паризу. Од тада Гол сматра кинематограф базом сваке уметности и стилем времена. Голова поезија поприма исте утицаје те настају Чаплинијаде. Књижевник кога је такође истицао кад год је за то имао прилику јесте Растко Петровић. У више текстова из првог периода Токин истиче генијалност овог песника, често нападану и осуђивану. У „*Откровењу*“ *Растка Петровића*, тексту који је изашао и у часопису *Трибуна* и *Будућности*, назива га најизразитијим модерним песником. Његова збирка *Откровење* постала је повод напада на модерну поезију и уметност, што није било неуобичајено за ондашњу културну климу у којој је књижевни рат старих и младих био типичан¹³. Тако су ови старији у *Откровењу* проналазили све оно што су замерали новој поетици: еротичност, примитивност, хаотичност, неритмичност. Сва модерна је за њих била продукт психопатологије и хередитарних болести. Токин и у овом тексту свакако брани исту ту. Истиче да модерна пезија чини један напор, ствара сама од себе, одбацујући везе и ослоне. Свеопшти покрет жудње за једноставним, примитивним, искреним захватио је целу Европу. Срби, помало примитивни, код којих има здравља и могућности почетка, су део тога. Критичари који су представници старијих би требали да се радују због тога уместо што поезију Растка Петровића карактеришу као имитацију, снобизам, екстравагантност. Његова је заслуга што се пита и дефинише путника, а не пут, и што му се исти тај путник, који је он, и који је сваки Балканац, допада. О истом нападу на ову књигу Токин пише и у тексту *Потребна консолидације младих*. За исти напад Токин окривљује и младе који су неактивни. Окупљају се свакодневно по баровима, Москви и Скадарлији без довољно енергије да отпочну неку акцију. Тако су дозволили да старији отпочну нападе по разним новинама на најистакнутијег и најоригиналнијег Растка Петровића. Иако је

¹²У првој Кинематографској песми, Токин Америку назива „нашом“, и уз присуство живота, борбе, стварања, снаге и емоција, она побеђује.

¹³Сем у текстовима, о рату између младих и старих читамо и у Токиновим приповеткама. У приповеци Маркс, макроскоп, мики радња се одвија између две групе људи. Једни су били за препород Земље помоћу одређених метода, јер су друштва једини начин препорода која претстављају спасење. Други су сматрали да је препород за Земљу лош.

динамизам међу њима присутан, покрет који ће оцртати њихов профил је неизграђен. Токин том приликом све оне који су показали таленат позива на делање, конструисање. Једини који иде даље од наслућивања јесте Растко Петровић. Он показује отворено и дрско и црева и секс и мозак и месо и срце и све што је човечје. Зато је корак испред свих. Збирке песама које је поред ове истицао јесу и *Лелек себра* Августина Ујевића и *Громобран свемира* Станислава Винавера. У време када је настао текст *Једна значајна књига Августина Ујевића* Токин сведочи о вечној продуктивности писаца од оне о којој говори у претходно наведеном тексту. Иако је много њих покушало да пише, свега је петорици-шесторици успело: Крлежи, Кордићу, Ујевићу, Св. Стефановићу, Винаверу и можда још по којем. Прва одлика Ујевићевих песама јесте што покрећу. Ујевић осећа космос. Оно што издваја код Поа и Витмана, издваја и код Ујевића. Он поред тога носи у себи и дух славенства, односно акцију. Активни принцип, динамичност, покрет, борбу, свеже и младо Токин види и у *Громобрану свемира* Станислава Винавера. Оно је доказ јачине југословенске модерне. Како сматра ова и још по нека дела изузетно вредним, Токин у тексту *Пјесник немоћи и без моћи* замера Синиши Кордићу који у предговору своје књиге *Песме о мени*, износи да у последње три године код нас није изашла ни једна књига високе уметничке вредности. Иако је још у Паризу 1918. Токин у Кордићевим песмама наслућивао динамичност акције и контемплативног интелекта, у тренутку писања текста види сувишно причање, немоћ, филозофирање којим убија себе и елан. Још један доказ да Токин уме да буде оштар критичар, колико и да нађе прегршт лепих речи када пише о Голу, Ујевићу, Винаверу и Растку Петровићу, проналазимо у тексту о Владимиру Ћоровићу. „Све што има он је позајмио од Скерлића, али није ни издалека оно што је био Скерлић...Кад би Скерлићу одузели таленат, снагу, темпераменат, јак индивидуалитет и сугестивност стила, добили би г.Ћоровића.“ (Токин 1921: 20) Сва дела Романа Роланда у књижевном прегледу часописа *Светски преглед* сматра значајним. О Марцелу Фабрију објављује текст на француском језику. Књигу Станка Томашића *Могри човек* доживљава због њене искрености вреднијом од многих других бучних, претенциозних и лажних. Када у свом критичком раду уочава особине које стоје у првим редовима његове поетике, које су се готово стопиле са његовом личношћу, Токинови текстови су обимнији и страственији. И у есејистици смо навели колико је Токин сва техничка и научна достигнућа сматрао вредним. Међу најцењенијим научницима и открићима био је Ајнштајн и теорија релативитета. И у приликама када други о њему пишу, Токин их је истицао. У тексту написаном поводом књиге Московског, која је опширна, дебела и досадна, Токин велича Ајштаново дело као једно од најбитнијих фактора у атмосфери чудеса. Откриће које је највише имало утицаја на Токинов живот и рад свакако је кинематографија. С тим у вези велича све оне који су у седмој уметности видели снагу. У тексту о књизи Мирендорфа читамо потпуно модеран став, чак и за данашња схватања, о улози

и снази филма. Мирендорф види кинематограф као средство владања над људима. Ту идеју Токин апсолуно подржава јер се до тада филм показао као одлично средство пропаганде. Кинематографом се најбоље утиче на људе, најбоље је средство за ширење идеја, много боље од књиге. Интернационалност је битан фактор који му даје толико моћ. Токин сматра да се идеје из Мирендорфове књиге морају реализовати. Кинематограф је у својој основи динамика и покрет а будућност му је козмична. У следећем броју часописа *Зенић*, Токин представља афоризме, размишљања, версете Цануда које се тичу кинематографије. *La Revue de l'Epoque* у Паризу публиковала је од фебруара до маја 100 версета које су Цандове идеје о лиризму свих уметности. Токин издваја оне везане за кинематографију у основи којих се налазе идеје које чине и основицу Токинове поетике. Живот људи постаје симултан, а наука и уметност су сједињене у кинематографији те потпуно одговара потребама времена. Душа и тело се такође у кинематографу спајају и заједно носе елан, покрет.

Услед анализе Токинових критичких радова који се тичу писаца и дела из првог периода његовог стваралаштва, учавамо у сваком по неку идеју његове поетике. Ипак, кроз готово сваки се протеже динамизам као неопходност у свакој врсти уметности и у сваком делу. Општи поглед на исте нам омогућава детаљан утисак о Токиновој личности и делу који се стапају. Динамизам је основна снага и покретач свега. Југословени га имају у својој природи али је потребан активизам како би избио на видело. Због тога су једни од ретких који су способни да обнове. Обнова је неопходна, и почетком 20. година прошлог века свакако већ присутна. Откривају се нове перспективе које Токин врсно препознаје у делима других. Уз ново време, дошла су и нова открића која као део стварности утичу и на уметност. Токинови текстови су одлични докази за појаве које су се дешавале унутар готово свих врста уметности. Његова свестраност и продуктивност узрокована је упућеношћу у токове, не само југословенске уметности. Доносио је новине са мађарских, бугарских, француских, немачких, италијанских простора. И на тај начин живео свој интернационализам.

У *Зенићу* објављује прегледе француских и мађарских ревија. Већ у првом броју описује часописе *L'Esprit nouveau* и *Action* чији је био и сарадник. Уочава све оне тенденције које негује у својим текстовима и у домаћим публикацијама. Између Мађарске интернационалне ревије *Ma* и часописа *Зенић* истиче велике сличности и одличну сарадњу.

Као ликовни критичар Токин је опет доследан својој поетици. Изложбу Јарослава Кратине коментарише по присуству динамизма у његовим делима. Припадник је експресионистичке школе коју је публика прихватила. Кратина сам по себи велик је таленат иако је динамизам у његовим делима понегде спутаван. Кратину као интересантног младог уметника, поред М. С. Јетрова сврстава међу најмлађе представнике младих експресиониста у тексту о петој југословенској изложби. Младе и њихову разноликост,

крепкост, бујност, њихове идеје, снагу, концепцију супротставља старијима. Иако међу 150 излагача са те изложбе има више и мање успешних, Токин сматра да су сви на путу да дају дефинитиван израз и дефинитиван стил. Њихова уметност је део свеопште атмосфере машина и проналазака. Од свих су најзначајнији Сава Шумановић и Пера Палавичини. Њихова дела не умарају већ освежавају и оживљавају. Она носе живони полет и елан који је Токин сматрао нужним за квалитетно уметничко дело. На крају текста даје свеопшти поглед на савремену уметност која је ушла у нов колосек. Креатори, односно уметници и њихова дела потврђују да Југословени играју снажну улогу у ренесанси човечанства, како Токин назива време у коме пише.

У својим путописним текстовима чини нам се да је Токин у многоме поетичнији него што је у претходним. „Час узвишења: моја душа и душа Рима сјединиле су се. Наше су душе лебделе изнад простора.“ (Токин 1921: 3) Токин у Риму види и осети полет, елан, импулсивност. Атмосфера потпуно одговара његовом сензибилитету. У контакту са Римом он осети нов смисао, очараност и узвишеност. Немерљив осећај који је присутан услед сусрета са великим уметничким делима бележи у другом тексту: „Има дела пред којима човек нема шта да говори: анализира. Код њих треба осетити оно што бих ја назначио рецимо: осећање синтезе. То осећање синтезе почетак је дивљења. А дивљење се не мери речима. Може се покушати међутим бележење оног што се осећало.“ (Токин 1921: 372) Исто одушевљење које је изазвао живи музеј, Рим, Токин осети и у Фиренци. Сматрамо да је у том тренутку Токиновом доживљају допринела и културна клима која је 1921. кружила Италијом, и која се подударала са Токиновим унутарњим осећајем. Производ таквог судара су текстови пуни емоције, често не јасно дефинисане, без опсервација на које смо наилазили у претходним текстовима, што свакако не умањује њихову вредност.

Бошко Токин у свом великом „суставу“ припадао је разним и различитим књижевно уметничким групацијама, у периоду када је он стварао, називаним измима. Ипак у основи сваког је истицао динамизам као општу и обавезно присутну вредност. Видео ју је у основи праваца: експресионизма, футуризма, динамизма, кубизма. Видео ју је и о основи сви епоха од настанка југословенске књижевности. Поред Југословена који су у својој суштини носили динамизам, и Американце је истицао као народ способан да обнови постојећи свет. Уметнике и уметничка дела ценио је и позитивно критиковао по присуству динамизма унутар њих. Открића која су га одушевљавала у својој основи била су динамична: кинематографија, аероплан, теорија релативитета, типографија. Ако бисмо морали да га ословимо припадником неког од изама, Бошко Токин био би динамиста. Остале вредности за које се борио а које смо у претходном истакли, јесу активизам, синкретизам, космизам. У складу са схватањем изама као појмова за наглашавање специфичних вредности унутар великог система, авангарде, све вредности које је Бошко Токин износио именовали бисмо једним појмом-

токинизам. Специфичан, интезиван и оригиналан приступ Бошка Токина свим појавама, и неуклапање ни у један постојећи изам у потпуности, оправдава употребу овог појма.

ЛИТЕРАТУРА

(*примарна*)

- Токин, Бошко. 1919. "Предговор уз Antologie des poemes yugo-slaves contemporain gains", превод Светлана Слапшак. 1987. *Поља*. XXXIII стр. 342-343.
- Токин, Бошко. 1920а. „Експресионизам Југословена“. *Проџрес*. И. бр. 117. стр. 2-3.
- Токин, Бошко. 1920б. „Југословенска експресионистичка школа“. у: Тешић, Гојко. ур. 1994. *Авангардни њисци као критичари*. Нови Сад: Матица српска. стр. 54.
- Токин, Бошко. 1920ц. „Futuristes et neoprimitifs“. Ацтион, VII Но 4. п.54-57. превела са француског Вера Илијин, у: Тешић, Гојко. ур. 1994. *Авангардни њисци као критичари*. Нови Сад: Матица српска. стр.57-59.
- Токин, Бошко.1920д. " U.S.A. Рое, Whitman, Chaplin. Посвећено С. Воркапићу који је отишао у Америку да слика Шарлоа". *Проџрес*. И бр.136. стр. 2-4.
- Токин, Бошко. 1920е. "Једна значајна књига Августина Ујевића". *Проџрес*. И бр. 136. стр. 2-4.
- Токин, Бошко. 1921а. „Позориште у ваздуху“. *Критика*. II бр. 1. стр. 61-62.
- Токин, Бошко. 1921б. „Мој зенитизам“. *Југословенска њива*. 28. VIII. I бр. 34. стр. 539-541.
- Токин, Бошко. 1921ц. „Млади реакционари и нови дух“. *Зенић*. I бр. 2. стр. 1-4.
- Токин, Бошко. 1921д. „Стари реакционари и нови дух“. *Зенић*. I бр. 3. стр. 11.
- Токин, Бошко. 1921е. "Еуритмија". *Критика*. II бр. 11-12. стр.414-415.
- Токин, Бошко. 1921ф. "У атмосфери чудеса". *Зенић*. I бр.3. стр. 2-3.
- Токин, Бошко. 1921г. "Kometa Pons-Winnecke, Zemqa i Zenit". *Зенић*. VI I бр. 5. стр. 9-10.
- Токин, Бошко. 1921х. "Еуритмија". *Критика*. II бр. 11-12. стр.414.
- Токин, Бошко. 1921и. "Европски песник Иван Гол". *Зенић*. II бр.1. стр. 5-6 и 8.
- Токин, Бошко. 1921ј. "Југословенска модерна и Станислав Винавер". *Критика*. II бр.11-12. стр.441-442.
- Токин, Бошко.1921к. "Владимир Ђоровић, покрети и дела". *Светски преглед*. бр. 1. стр. 20.
- Токин, Бошко. 1921л. "Romain Rolland: Clerambault (Paris, Ollendorff 1921.)". *Светски преглед*. I бр.1. стр. 19-20.
- Токин, Бошко.1921м. "Marcello Fabro: L inconnu sur les villes". *Зенић*. VII I бр.6. стр.13.
- Токин, Бошко.1921н. „Модри човјек“ од Станка Томашића". *Критика*. II бр.9-10. стр.379.
- Токин, Бошко. 1921о. "Einstein.(Поводом књиге А. Московског)". *Зенић*. VII I бр. 6. стр. 11.
- Токин, Бошко. 1921п. "Mierendorff: haette ich das kino". *Зенић* V I бр.4. стр.13-14.
- Токин, Бошко. 1921р. "Canudo o kiematografu". *Зенић*. VI I бр.5. стр. 13.

Токин, Бошко. 1921с. “Нове француске ревије”. *Зенић* II I бр.1. стр. 15.
 Токин, Бошко. 1921т. “Ма и мађарски покрет активизма”. *Зенић* VII I бр. 6. стр. 12.
 Токин, Бошко. 1921у. “Рим купола Светог Петра”. *Зенић*. VI I бр. 5. стр.3-4.
 Токин, Бошко. 1921в. “Белешке из Рима и Фиренце”. *Критика* II бр.9-10. стр. 372-373.
 Токин, Бошко. 1922а. “Пјесник немоћи и без моћи”. *Критика*. III бр.4. стр. 188.
 Токин, Бошко. 1922б. “Један експресиониста: Ј. Кратина”. *Критика* II бр. 2. стр. 90.
 Токин, Бошко. 1922ц. “Пета југословенска изложба”. *Критика* III бр.6. стр. 281-283.
 Токин, Бошко. 1923а. “„Откровење“ Растка Петровића”. *Трибуна*. 1.1 XIV бр. 1. стр. 3.
 Токин, Бошко. 1923б. “Потреба консолидације младих”. *Савременик*. стр. 181-182.

(секундарна литература)

Флакер, Александар. 1976. “Футуризам, експресионизам или авангарда у руској књижевности”. *Зборник за славистику*. Нови Сад. стр. 7-14.
 Константиновић, Радомир. 1981. “Бошко токин игра нон-степ на страшном суду”. *Трећи програм*. XIII бр. 49. стр. 323-339.
 Константиновић, Радомир. 1983. *Биће и језик*. књ.8. Београд: Просвета.
 Полић, Никола. 1921. “Књижевни бургијаши”. *Критика*. бр. II стр.30-31.
 Радловић, Милан. 1983. *Међуратни критичари*. Нови Сад: Матица српска.
 Стојковић, С. Боривоје. 1979. *Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба*. Београд: Музеј позоришне уметности.
 Скерлић, Владимир. 1927. “Писмо”. *Савремени преглед*. 15.II. II бр.7. стр.3.
 Слапшак, Светлана. 1988. Филм је био завршен. Београд: Дечије новине. стр. III-XIX
 Торе де Гиљермо. 2001. *Историја авангардних књижевности*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана стојановића.
 Тешић, Гојко. ур. 1994. *Авангардни писци као критичари*. Нови Сад: Матица српска.
 Тешић, Гојко. ур.1993. *Антологија јесеништа српске авангарде*. Нови Сад: Светови.
 Тешић, Гојко. ур. *Антологија српске авангардне приповећке: 1920-1930*. Нови Сад: Братство-јединство.
 Тешић, Гојко. ур. 1983. *Зли волшебници: полемике и памфлети у српској књижевности*. књ.1. Београд: Слово љубве.
 Тешић, Гојко. 1991. *Упуљена бајина*. Београд: Доситеј.
 Вучковић, Радован. 1984. *Авангардна поезија*. Бања Лука: Откровење.
 Вучковић, Радован. 2006. *Војвођанска књижевна авангарда*. Зрењанин: Градска народна библиотека “Жарко Зрењанин”.

Јелена МАРИЋЕВИЋ

*СРПСКО И ХРВАТСКО КЊИЖЕВНО НАСЛЕЂЕ
У ЕСЕЈИМА ВЛАДАНА ДЕСНИЦЕ*

(Владан Десница, *Есеји, критике, погледи*, IV књига *Сабраних дјела Владана Деснице* у редакцији Станка Кораћа, „Просвјета“, Загреб, 1975.)

Након читања IV књиге *Сабраних дјела Владана Деснице*¹, у којој су сабрани готово сви Десничини текстови есејистичке природе², а пре него што се упустим у разматрања о српском и хрватском

књижевном наслеђу у његовим есејистичким интерпретацијама, хтела бих да се накратко задржим на самом појму есеја, тј. да покушам да детерминишем које све могућности есејистичког вида писања Десница користи, будући да то није занемарљиво ако имамо у виду да Десница не приступа одређеној проблематици увек на исти начин, већ то чини (свакако, у зависности од тога шта му је предмет писања), у маниру који му се учини прикладним.

У покушају да се што прецизније изразим, посегла сам за једном епизодом из Десничиног романа *Прољећа Ивана Галеба*³

¹Мислим, свакако, на књигу: Владан Десница, *Есеји, критике, погледи*, IV књига *Сабраних дјела Владана Деснице* у редакцији Станка Кораћа, „Просвјета“, Загреб, 1975. Такође, сви наводи из Десничиних есеја биће изнети према овом издању.

²Кажем „готово сви“, имајући у виду да је указано на то да су Десничина писма, упућена уредништву сарајевског *Живоћа*, као и писма писана енглеском југослависти Е. Д. Гоју, али и есејистички запис „Како замишљајам лик уметника“, остали ван овог издања. (Према: Славко Гордић, *Владан Десница: Критичко-есејистичка слика наслеђа*, у књизи: Славко Гордић, *Профили и ситуације: О српској књижевној мисли XX века*, „Филип Вишњић“, Београд, 2004, стр. 23).

³Треба подцртати и то да роман *Прољећа Ивана Галеба* карактерише есејистички вид приповедања.

(пог. LVI) која се односи на човека који је једног дана изашао из куће и никад се више није вратио; конкретније, на следећи одломак: „Колико стаза ту има! Шире се као лепеза! Као делта! Пази! то су могућности! Делта могућности! И како су многоструке, како разносјерне!...“⁴

Да разјасним, ресемантизовала бих синтагму „делта могућности“, која у контексту романа има другачије значење од оног које бих му ја придала и искористила њен значењски потенцијал у контексту поимања есеја као појма, али и есеја као облика изражавања Владана Деснице. И ту треба издиференцирати два могућа правца размишљања. Први би се односио на то да есеј сам по себи може пружити „делту могућности“ у изражавању било чега, јер не подлеже строгим правилима, или унапред задатим ограничењима. Самим тим, погодан је да бира и оне теме „које су „на граници“ јер се „гранична питања“ најтеже обликују у прегледни систем знања (...)“⁵ Други правац размишљања тичао би се оних могућности које очитујемо код Деснице. Овде имам у виду и есејски начин структурирања романа *Прољећа Ивана Галеба*, али и то да је на пример, поменута књига *Есеји, критике, погледи* подељена на текстове под одредницама: Есеји, Оцијене и прикази, Интервјуи, Језички погледи, Казалишне критике, (Хумореске и козерије)⁶. Одмах нам се намеће питање, да ли треба обухватити и оне текстове који се тичу српског и хрватског књижевног наслеђа, а који не припадају корпусу означеном као „Есеји“. Одговор би био потврдан. Зашто? Зато што је есеј и „критика“ и „оглед“ и „покушај“ и „експеримент“⁷; зато што есеј по Адорну⁸ може бити сродан и уметности и теорији, итд. Чак се и одговори које Десница даје у интервјуима могу посматрати као мини-есеји и из њих се унеколико може разабрати ехо српског и хрватског књижевног наслеђа у контексту ауторових есеја.

Иначе, теме и интересовања Владана Деснице биле су разноврсне: „историја српске и хрватске књижевности, страна литература, питања естетике, теорије књижевности и психологије стваралаштва, књижевне критике, лингвистике, стилистике, позоришта, филма и ликовне уметности“⁹. Наравно, у средишту овог рада биће само један „рукавац“ ове „делте“ интересовања, а то је, као што сам

⁴Владан Десница, *Прољећа Ивана Галеба*, приредио и поговор написао Радивоје Микић, “Завод за уджбенике и наставна средства – НИН“, Београд, 2005, стр. 282.

⁵Миливој Солар, *Есеј о есеју*, у књизи: Миливој Солар, *Есеји о фрагментима*, Просвета, Београд, 1985, стр. 23.

⁶Хумореске и козерије стављене су међу заграде јер их због њихове неесејистичке специфичности не можемо подвести под остале одељке.

⁷М. Солар, *Есеј о есеју*... стр. 26.

⁸Теодор Адорно, *Есеј о есеју*, у књизи: Теодор Адорно, *Филозофско-социолошки есеји о књижевности*, прев. Надежда Чачиновић-Пуховски, „Школска књига“, Загреб, 1985, стр. 31.

⁹С. Гордић, *Владан Десница: Критичко-есејистичка слика наслеђа*... стр. 8.

већ неколико пута поменула, а и насловом је наглашено, српско и хрватско књижевно наслеђе.

Овај рад би подразумевао стављање у фокус пажње пре свега, Доситеја Обрадовића, Петра Петровића Његоша, Мирка Королије, Бранка Радичевића, Јурја Царића, Иву Војновића, те узгред поменуте: Симу Матавуља, Војислава Илића, Јована Дучића, Алексу Шантића, Иву Андрића, Мирослава Крлежу, Јована Јовановића-Змаја, Петра Кочића, Марка Цара, Јурја Крижанића, Павла Витезовића, Павла Соларића, Симу Милутиновића, Григорија Трлајића, Симеона Зорића, Герасима Зелића, Јоакима Вујића, Мавра Ветрановића, Петра Хекторовића.

Оне који су узгред поменути поделила бих у три групе, те одредила њихово место у контексту у којем се јављају. Једна група тичала би се Доситеја Обрадовића, друга Владана Деснице а трећа Мирка Королије. О функцији тих помињања говорила бих понаособ о Доситеју, те о Десници, а затим о Королији, да бих наставила са Радичевићем, Царићем и, најпосле, Војновићем.

Будући да књигу *Есеји, критике, погледи* отвара есеј под називом *Један поглед на личности Доситејевићу*, разматрање књижевног наслеђа отпочела бих њим. У портретисању лика Доситеја Обрадовића Десница је посегао за финим поређењем. Наиме, ради се о карактерним везама нашег просветитеља са не само „Јурјем Крижанићем, Павлом Витезовићем, Соларићем, Трлајићем, Зорићем, Вујићем, Зелићем, Симом Милутиновићем¹⁰“, већ и Пиком де ла Мирандолом, Бенвенутом Челинијем, Томазом Кампанелом, Сираном де Бержераком. Но, задржаћемо се, наравно, на домаћим ауторима.

Славко Гордић¹¹ је у свом тексту, разуме се, на основу Десничиног есеја, поцртао оно што спаја све ове књижевне, па и културне „братственике“. Али, да ли постоји још нешто што би могло да нам сугерише још понеке везе између Доситеја и оних са којима је упоређен? Можда. Покушаћу да унеколико то и да образложим.

Јурја Крижанића, Симеона Зорића, Герасима Зелића, повезује простор Белорусије¹², тј. Шклова, у којем су делали. Да ствар буде занимљивија, сам Доситеј Обрадовић боравио је од краја 1787. до половине 1788. на Зорићевом имању. Крижанић је прокламовао идеју свесловенства као језичке и етничке целине, али и идеју црквене уније кроз јединство са Русијом, Зорић је 1778. основао „Шкловску племићку школу“, док се нпр. Зелић рано замонашио, па отишао у свет. Све ово могле би бити још понеке линије додира међу њима.

¹⁰„Један поглед на личност Доситејевићу“, В. Десница, *Есеји...* стр. 9.

¹¹С. Гордић, *Владан Десница: Критичко-есејистичка слика наслеђа...* стр. 12.

¹²Према књизи: Љубивоје Церовић, *Срби у Белорусији*, „Министарство републике Србије за везе са Србима изван Србије“, Београд, („Фелтон“ Нови Сад), 1997.

Такође, *Совјетје здраваго разума* Доситеј је посветио управо Зорићу, а Григорију Трлајићу посветио је песму [*Григорију Трлајићу*] у којој му на крају поручује: „Певај песму и опевај ас дарови мусу,/ По најлучшем, јединственом, Терлајича укусу“¹³. Што се, пак, тиче релације Соларић-Доситеј, можемо говорити о интересовању за образовање, док је Павле Витезовић радио на правопису и штампарском послу, а и самом Доситеју један од најважнијих циљева био је управо образовање народа, али, не треба изгубити из вида ни специфичност тзв. „доситејевског типа језика“, који је ишао ка вернакуларизацији.¹⁴

На послетку, Јоаким Вујић доста је путовао, баш као и Доситеј, али је и због извесних „веза“ са Доситејем и Наполеоном проборао неко време у затвору.

Можемо се запитати зашто би нам све ово наведено и изведено било уопште важно за сагледавање Десничиног портрета нашег просветитеља. Одговор би био да сам на овај начин покушала да покажем Десничин префињен осећај за алузивну сугестију, којом је успео да активира општепознате појединости везане за Доситеја, самим поменом имена која на овај или онај начин имају везе с његовим животом, али и делом.

Међутим, у овом контексту не смемо изоставити Петра Петровића Његоша. Једанаести одељак *Једног погледа на личности Доситејева* осликава нам Доситеја кроз опозицију са једним од најзначајнијих фигура српске књижевности деветнаестог столећа. Дакле, поред поређења по сличности, имамо и поређење по супротности. И то такво, да се Доситеј и Његош „могу сматрати као експоненти тих доба“¹⁵ у којима су живели и делали, а што је Десница поставио у контраст, карактеришући обојицу истим одабиром речи и синтаксичким паралелизмима, диференцирајући их једном кратком, али одсечном речцом „не“: „Доситеј: рационалиста, не мистик – по вјеровању и идејама је човјек од овога свијета. Ипак – идеалиста. Његош: козмички филозоф, мистик, по вјеровању и идејама, човјек од неког вишег свијета. И ипак – није идеалиста“.¹⁶

Иначе, синтаксички паралелизми, уз присуство својеврсних анафора, примећују се и у деветом одељку овог есеја, у којем нам се предочава чега све нема код Доситеја: „(...) Код њега ритам живота никад није захуктан ни синкопиран, код њега нема спазмодичних осјећаја, грозница, бурних порива, мучних сумња. Код њега нема

¹³Према: Доситеј Обрадовић, *Песме; Писма; Документи*, VI књига *Сабраних дела Доситеја Обрадовића у шест књига поводом 200 година Доситејевог доласка у Србију 1807/ 2007*, приредила Мирјана Д. Стефановић, „Задужбина Доситеј Обрадовић“, Београд, 2008, стр. 16.

¹⁴Према: Борис Унбегаун, *Почеци књижевног језика код Срба*, превео: Михаило Поповић, „Вукова Задужбина“, „Матица српска“, „Орфелин“, 1995.

¹⁵„Један поглед на личност Доситејева“, В. Десница, *Есеји ...* стр. 22.

¹⁶*Исто*, стр. 23.

лома осјећаја ни борбе некоординованих психичких елемената (...)“¹⁷. Овим се, дакако, постиже одређен реторички набој којим текст добија на енергичности и живости, али којим нам сам аутор текста имплицитно показује да је њему стало не само да буде убедљивији у ономе што пише, већ му је стало и до предмета свог писања, а то је у овом случају личност Доситеја Обрадовића, уз чији лик је Десница у својој визури угравирао и одредбу „пјесничка нарав“.¹⁸

Можемо се, надаље, запитати и зашто би Десница била толико важна личност писца, независно од самог Доситеја. Ако завиримо и у потоње есејистичке текстове, одговори ће нам се сами предочити. У Једном закашњелом прилогу дискусији о жттипичномж, а под одељком *Разговор на 'Књижевном џетку'*, Десница износи следеће: „Него, мени се чини да се код нас превише пажње посвећује питању школе, правца, манира, програмског одређења, а мање самој личности писца“¹⁹. „Међутим, најглавније и најбитније у умјетничком дјелу је баш та умјетникова персонаност, и њен домаћај, потенцијал, формат, калибар“²⁰. Десница ће стога и „правдати“, условно речено, литерарне недостатке писаца о којима пише управо њима самима, њиховом природом, али, и како ћемо видети у потоњем тексту, и средином у којој су се родили и живели, а која по њему и те како може да утиче на литерарно профилисање и сазревање.

Тако, сам Десница је и показао да је средина у којој се родио имала незанемарљив удео у обликовању његових стваралачких инспирација. Овим имам у виду пре свега есеј *О једном граду и о једној књизи*, који нам даје мини-историјат града Задра, али који је уједно и одбрана од неосновано строгог критичког текста „Јоже Хорвата у броју 26. *Књижевних новина*. 29. јуна 1950.“²¹, а поводом романа *Зимско љетовање*. Тако се есеј показује као подесан и за полемички дискурс.²²

Овај нам је текст значајан и стога што град Задар повезује нашег аутора са следећом плејадом литерата: „(...) дуље или краће вријеме живели су [ту и] дјеловали, на примјер, Никола Шимић, Ћипико, Назор, Каталинић-Јеретов, Иво Војновић, Шимуновић, Беговић, Тресић-Павичић, Марко Цар, Јосип Берса, Чедомил Јакша, Петар Касандрић, Мирко Королија, Рикард Николић и толики други“.²³

¹⁷“Један поглед на личност Доситејеу“, В. Десница, *Есеји...* стр. 20.

¹⁸*Исто*, стр. 14.

¹⁹Указала бих и на есеј који носи у ову проблематику упућујућ наслов *Личности и проседе*.

²⁰“Разговор на „Књижевном петку““, В. Десница, *Есеји...* стр. 88.

²¹„О једном граду и о једној књизи“, В. Десница, *Есеји ...* стр. 104.

²²Десница ће полемисати и са Марком Косором, опет поводом сопственог текста, у тексту *Неујутности или нелојалности*, а поводом књиге *Олујине на сунцу*.

²³“О једном граду и о једној књизи“, В. Десница, *Есеји...* стр. 96.

Међутим, можда можемо извести следећу аналогију: оно што би био Његош за портретисање Доситеја, то би могао да буде Матош, који се помиње на истој страници, за Десницу, а који је био учитељ у селима око Задра. Десница му замера да иако је „имао оштро око и оштар, готово натуралистички прилаз стварном животу – уколико се у свом раду дотакао тог задарског краја, задржао се углавном на фолклорном декору и на касним одјецима народне епике“, а „скоро нитко није обратио озбиљнију пажњу на живот човјека и на његова животна питања“.24 Ту пажњу обратио је Владан Десница.

Иначе, занимљиво је то да је Десница у само два есеја: *Један поглед на личности Доситејева* и *О једном џраду и једној књизи* успео да просветитељству (Доситеју) супротстави романтизам (Његоша), те да пропусти реализма (Матавуља) надопуни модернизмом (својим писањем), наравно, врло условно схваћено.

У даљем тексту вреди осматрити и оно српско и хрватско књижевно наслеђе које провејава у *Разговору с Владаном Десницом о умјетничком стварању*. Како би подстакао Десницу на прецизан одговор, др Јевто М. Миловић посезао је у разговору и за домаћим, али и за страним литерарним ствараоцима, па је, можда се може рећи, био и превише усиљен, чак нападан у томе.

Навела бих један сигнификантан пример: „Миловић: Романтични геније Хајнрих Клајст створио је своју веселу игру *Der zerbrochene Krug* на основу једног бакрореза. Наш велики пјесник Јован Дучић стварао је дивне пјесме на основу слика. Да ли Ви искоришћујете бакрорезе, слике и сличне ствари за своје пјесничко стварање?“25

Поред Дучића, Миловић је поменуо још Змаја и Кочића, али сазнајемо и то да је Десничин стриц преводио Матавуља на италијански, те да Десница води порекло по женској линији од Стојана Јанковића, а разговара се и о роману *Прољећа Ивана Галеба*.

Када је већ реч о Владану Десници, указала бих и на једно писмо *Владана Деснице о свом књижевном раду и погледима на умјетничко стваралаштво*, у којем ће се дотаћи свог *Зимског љетиовања*, али и истаћи да код њега нема „нарочитих трагова Крлежиног утицаја“26. Текст је значајан и из још једног разлога, а тај разлог је потврђивање епистоларне форме писања, која се показује као сродна са есејем.

Сада се треба дотаћи есеја *Мирко Королија и његов крај* који на извештајан начин кореспондира са есејем *О једном џраду и о једној књизи*. Поред тога што се Королија помиње у том есеју, њега и Десницу повезује исти географски простор: град Задар и околина; а

24 Исто.

25 „Разговор с Владаном Десницом о умјетничком стварању“, В. Десница, *Есеји* ... стр. 226.

26 „Владан Десница о свом књижевном раду и погледима на књижевно стваралаштво“, В. Десница, *Есеји* ... стр. 252.

вероватно, не случајно, Десница ће при крају текста о Королији изнети његов сонет *Јанковић Стојан*. Кажем, не случајно, јер, сетимо се: „породица Десница сродила се са чувеном породицом Јанковића, која вуче лозу од славног сердара Стојана Јанковића“.²⁷

Овај есеј значајан нам је и стога што и унутар њега наилазимо на трагове српског књижевног наслеђа. Трећа група имена, на коју сам указала у уводном делу свог текста, јавља се управо у контексту Королоје. Реч је о Војиславу Илићу, Алекси Шантићу и Јовану Дучићу. Илић, Шантић и Дучић појавили су се на месту у којем Десница расправља о језику: „У нашој модерној поезији постоји један опћи пјеснички језик: језик који је основао Војислав Илић (...) свечан и миран, широко патетичан, хладно реторичан, и декоративан; пастозан, наративан, раван; нединамичан, складан и благогласан. (...) Дучић и Шантић су га освјежили дахом сочнијег и жустријег херцеговачког живог говора. (...) Прије Королије ми у нашој поезији немамо примјера тако реске, крепке и драстичне ријечи, тако сирових, брецавих акцената, тако ужагреног периода, тако снажно укроћена ритма.“²⁸

Дакле, не би ли дошао до оног што Королију чини инвентивним у односу на претходнике, Десница указује на инвентивност истих претходника, те у том смислу нема намеру да их рангира, већ их сагледава из књижевно-историјске перспективе.

Поводом језика, требало би поцртати да је, пре свега, за њега везан, наравно, и сам крај²⁹ у којем је Королија рођен, али уз језик иде и песничко осећање народне епике, (с тим у вези и „патриотска жица“) затим и његово „италско искуство“³⁰, те версификацијска проблематика.

Версификацијска проблематика заправо је врло занимљив аспект Десничиног есеја о Королији. Королија је био принуђен да због специфичности језика потражи нова метричка средства, (а то нису уобичајени једанаестерац и дванаестерац) из „богате романске метричке ризнице (...) балате, балатете и канцоне (...)“³¹, али је то имало за последицу „понекад лабаву версификацију, пренебрегавање акцента, и читав онај његов систем римовања који искориштава недозвољена и јефтина сагласја и који употребљава систематски увијек исте сликове“.³²

²⁷„Биографија“, у књизи: В. Десница, *Есеји ...* стр. 459.

²⁸„Мирко Королија и његов крај“, В. Десница, *Есеји ...* стр. 34-35.

²⁹„Најзад, у својој патњи и својој усамљености, овај је крај исковао и сачувао свој народни говор, један од најљепших и најчистијих у нашем језику.“ („Мирко Королија и његов крај“, В. Десница, *Есеји ...* стр. 28).

³⁰„Повезавши толико пута прекинуту нит италског духовног живота, он је надовезао савремени живот Италије чак на традиције Етрурије и Рима, и себе направио баштиницом свих италских атавизама, слава, традиција и стремљења свих прошлих времена.“ („Мирко Королија и његов крај“, В. Десница, *Есеји...* стр. 30).

³¹*Истио*, стр. 36.

³²*Истио*.

Размишљајући о овом питању, посегла сам за Винаверовим есејем *Скерлић и Бојић*. Говорећи о Бојићевим римама и ритмици, Винавер је, што је врло занимљиво, посеглао за Шантићем, Дучићем, чак, Королијом. Бојић је тежио апсолутно чистим сликовима, „што нашем језику са четири акцента пада тако тешко, чему су најбољи пример Дучић и Шантић“.³³ „... Бојић је био сав у опсенији слика, богате риме, на основу Вуковог „Рјечника“, и у тежњи да му сликови испадну што теже постигљиви. Зато би он несумњиво завршио са Дантеом. Терцина га је иначе мамила. У то време јавио се Королија са италијанским искуствима о компликованој подударности. Бојић није знао, у своме грчевитом напору, да он иде путем италијанске поезије коју је техничка савршеност убијала, и која не допушта просечног и средњег песника. То је био један италијански пут“.³⁴

Поред версификацијског питања, песништво Королије и Бојића има и „линију додира“ на пољу патриотске тематике, што, уосталом, и не чуди, ако имамо у виду да је патриотска поезија у њихово време доживљавала обнову, због чега је, између осталог, Бојић био „ученик и нада Скерлићева“³⁵, те „хтео да буде велики песник нације“.³⁶

Ствар се, надаље, додатно усложњава, јер како сазнајемо из Винаверовог текста, овај версификацијски проблем био је „једно проклетство извесних наших песника, од Бранка Радичевића надаље. (Нарочито великог Бранка. Највећег Бранка.)“³⁷

Из чудесног укрштања Десничиног и Винаверовог есеја, утврдили смо један низ имена нашег песничког наслеђа која се коинцидентно (или, можда и намерно) подударају. Последњом сугестијом, а пропо Бранка Радичевића, Винавер нас је спонтано довео до следећег Десничиног есеја којим ћу се бавити, а који носи наслов *Прамаљеће једне поезије*.

Изводећи аналогију између Кавалкантија и Радичевића, Десница поново долази до питања версификације. Говорећи о балатети (коју смо поменули поводом Королије), а пре тога, у маниру теоретичара књижевности, износећи сијасет концизних информација о Кавалкантију, Дантеу, *dolce stil nuovo*-у, истакао је да „у тој пјесми, послје прве, почетне строфе (некадање „рипресе“ од шест стихова - једног једанаестерца и пет седмераца, од којих се римују други и трећи и трећи те четврти и пети стих), слиједе четири строфе, свака од десет стихова, и то од пет једанаестераца, који се римују А В А В Б, и од пет седмераца, који се римују С С D D Е. Та тешка схема

³³Станислав Винавер, *Скерлић и Бојић*, у књизи: Станислав Винавер, *Надграмајтика*, избор и предговор: Раде Константиновић, „Просвета“, Београд, 1963, стр. 213.

³⁴*Истио*, стр. 215.

³⁵*Истио*, стр. 211.

³⁶*Истио*.

³⁷*Истио*, стр. 213.

веома раширена у оно вријеме, представља и за талијански језик, врло богат римама и лак за срицање, приличну тешкоћу, па у њој (...) обилују шаблонске, уобичајене, готово облигатне риме, које су се (...) врло брзо банализирале“.³⁸

Међутим, није ипак версификација оно што пресудно аналогизује Кавалкантија и Радичевића. Десница је имао на уму „лирско „прамаљеће“ (...) прољеће које се вјечито навраћа, тај вјечно млади момјенат духа (...) буђење нових лирских сокова (...) Бранко једном новом наивношћу и свјежином доноси понеки прастари наивни мотив; између Гуидових „forosetta“ и „pastorella“ и Бранкових, готово шест вијекова каснијих, „мома“, постоји нека подударност, а његове нас „Враголије“ чудно подсјете на Гуидову балету „In un boschetto...“³⁹

Али, не подсећа ли све то и на својеврсно Королијино „прамаљеће“, које је манифестовао посредством сродне „романске мисли“⁴⁰ кроз следеће идеје: „обожаване здравља и снаге, величање живота, снажење оног исконског и анималног у човјеку, слављење природе, враћање праизворима живота (...)“⁴¹

Или, не уводи ли нас то адекватно у причу о Јурју Царићу, који је припадао часној генерацији „приморских интелектуалаца, која је шикнувши из народних маса“⁴² постала заслужна за извршење културног „препород(а) у својој земљи“⁴³

И управо препород представља оно „везивно ткиво“, које постоји између есеја *Мирко Королија и његов крај*, *Прамаљеће једне поезије* и *Јурај Царић-писац мора*. Међутим, ако се оде и корак даље поводом овог запажања, лако ће се увидети да се препород, не случајно, провлачи кроз ове есеје.

Ради се, наиме, о Италији, као простору најактивнијег и најплоднијег делања ренесансних уметника, а и сам појам *renaissance*, реч је француског порекла која значи поново рађање, тј. препород.⁴⁴ У том смислу, поцртала бих Королијино „италско искуство“, аналогију између Италијана Кавалкантија и Радичевића, али и долце стил нуово, који се појављује „на изласку из средњег вијека и у праскозорје једног новог доба“⁴⁵, те најпосле Царићевих књига које Десница пореди са путописно-поморским књигама, као и оним које припадају омладинском жанру књига, а које су биле популарне „у првом реду у суседној Италији“.⁴⁶ Уз то, „Царић би био наш први и још увијек више-мање једини поморски писац-наш Пјер Лоти, или

³⁸„Прамаљеће једне поезије“, В. Десница, *Есеји...* стр. 142.

³⁹„Прамаљеће једне поезије“, В. Десница, *Есеји...* стр. 142-143.

⁴⁰„Мирко Королија и његов крај“, В. Десница, *Есеји...* стр. 30.

⁴¹*Истио*, стр. 30-31.

⁴²„Јурај Царић-писац мора“, В. Десница, *Есеји...* стр. 176.

⁴³*Истио*.

⁴⁴Према одредници *Ренесанса*, у *Речнику књижевних термина*, уредио Драгиша Живковић, „Нолит“, Београд, 1986, стр. 646.

⁴⁵„Прамаљеће једне поезије“, В. Десница, *Есеји...* стр. 139.

⁴⁶„Јурај Царић-писац мора“, В. Десница, *Есеји...* стр. 176

наш Џозеф Конрад.

Надаље, не сме се изоставити ни Царићева књижевно-историјска студија о Мавру Ветрановићу, писана на италијанском језику. Поред тога што је Ветрановић припадао породици „која је далеким пореклом била из Италије“⁴⁷, између њега и Царића постоји додирна тачка, а то су море и морнари. Ветрановић у песми *Галиун* представља дубровачку морнарицу у свом сјају, са овлашним скицама приморског пејзажа, док с друге стране, Царић у *Сликама* „вјешто, занимљиво црта живот наших помораца на једрењацима, њихову припросту добродушност (...)“⁴⁸, интересује се више за морнара као за човека, за чежње за просторима и даљинама, за „ону благодатну клицу немира“⁴⁹, а немир је, узгред, онај осећај којим је Десница окарактерисао и Доситеја.

Из Царићевог интересовања за живот морнара, не само да избија аутентичан поетски доживљај, већ можемо препознати и разлог због којег је Десница овом ствараоцу посветио пажњу и похвалу, ако се присетимо есеја *О једном граду и о једној књизи*: „скоро нитко није обратио озбиљнију пажњу на живот човјека и на његова животна питања“.⁵⁰ Као што је говорећи о себи, помињао и људе којима је подручје Задра било, као и њему, родно тле, Десница ће у контексту Царића имати у виду и Петра Хекторовића, као и то да су обојица родом са Хвара. Занимљиво је и то да су Хекторовић и Ветрановић били савременици, свакако, ренесансни књижевни уметници (чак је Хекторовић посветио песничку посланицу Ветрановићу), али и да припадају оном делу литерарног наслеђа које се, баш као и Десница доводи у питање да ли је хрватско или српско. Међутим, у то питање незахвално је упуштати се, јер трвења око њега умеју да ниште хумани смисао уметности. Не би ваљало изостављати их из културне баштине, нити их због тога или, због „ванестетских критерија“ маргинализовати и прећуткивати. Како је због поменутих „ванестетских критерија“ Царић био скрајнут, али је о њему проговорио Десница; тако је и Десница био прећутан „осим ако се не ради о привиду (...) у једној скорашњој, опсежној компаративној студији, где су у поглављу *Мирко Краљевић и Габријел Д’Анунцио* поменути и коментарисани сви написи о нашем песнику (...) осим Десничиног“⁵¹, али је о томе проговорио Славко Гордић.

Унутар, што хрватског, што српског књижевног наслеђа, остао је и Иво Војновић, дубровачки писац српског порекла. Њему је Десница посветио два есеја: *Сћара „Трилозија“ под новим рефлектором, ие Маргиналије уз Војновићев „Allons enfants“*.

⁴⁷Према: Злата Бојовић, *Књижевности Дубровника-ренесанса и барок*, Београд-Крагујевац, 2007, стр. 380.

⁴⁸„Јурај Царић-писац мора“, В. Десница, *Есеји...* стр. 174.

⁴⁹*Истио*, стр. 175.

⁵⁰„О једном граду и о једној књизи“, В. Десница, *Есеји...* стр. 96.

⁵¹С. Гордић, *Владан Десница: Критичко-есејистичка слика наслеђа*, у књ. *Профил и ситуације...* стр. 22-23.

Војновића, такође, одређује један препород, препород драме: „несумњиво наш најјачи драмски таленат у новија времена, таленат који је у својим најбољим дјелима, не само далеко одскочио изнад свега што је у драми постигнуто до њега и у његово доба, већ који ни до данас, уз једини изузетак Мирослава Крлеже, није достигнут нити престижнут“.⁵²

Када говоримо о есеју *Стара „Трилогија“ под новим рефлектором*, треба рећи да је Десница кроз специфичну призму позоришне критике сагледао не само Војновићеву драму, већ је поставио у релацију са изведбом представе у режији Бранка Гавеле, и на основу тог сучељавања, изнео своје ставове и судове кроз сваки део трилогије понаособ. Дакле, најпре је било речи о првом делу *Allons enfants*, затим о *Суџону*, а најпосле *На њараџи*.

Први део био би у повлашћеном положају, будући да ће се њим Десница бавити и у тексту *Маргиналије уз Војновићев „Allons enfants“*. Али, треба имати у виду и да је Десница најдубље и најминусиозније анализирао управо овај део Војновићеве драме.

Говорећи о Орсату Великом, средишњој фигури првог дела трилогије, наш аутор се бави тумачењем његовог лика на два нивоа. У једној равни посматра га као литерарног јунака, који је „у својој бити елоквентан, „beau parleur“, експанзиван, са незатомљивом потребом изљева, човјек који се реторички иживљава“⁵³, али који поред тога поседује контрадикторности⁵⁴ унутар себе, те је због тога то проблематично за глумца. И ту долазимо до оног другог нивоа, који се тиче тумачења самог глумца, а који је у позицији да изабере приступ Орсатовом лику и да га тумачи на одређен начин, који у контексту самог књижевног текста лако може бити и неуверљив и на кривом путу или може бити обесмишљен. Десница ипак налази оправдање за пропусте глумца, а одговорност остаје на Војновићу: „Он стално остаје малко испод патоса своје улоге. –У том недостатку - који је уствари више недостатак самог комада него режије и глумца - лежи главна замјерка првом дјелу *Трилогије*“.⁵⁵

Али није то једина замерка коју изналази Десница. У есеју *Маргиналије уз Војновићев „Allons enfants“*, указује да делу „недостаје ваљана драмска кичма“⁵⁶, будући да је „драмска ситуација

⁵²“Стара „Трилогија“ под новим рефлектором“, В. Десница, *Есеји...* стр. 295.

⁵³*Исто*, стр. 297.

⁵⁴Погледајмо како је Исидора Секулић описала противречја унутар Орсата Великог: “Дао му је намрштен лик јастреба и Срђе, и дао му је срце“, назвавши га и „осветљеном рушевином“. Према: Исидора Секулић, *Ива Војновића Орсат Велики*, у књизи: Исидора Секулић, IV књига *Сабраних дела: Из домаћих књижевности И*, уређивачки одбор: Младен Лесковац, Миодраг Павловић, Живорад Стојковић, „Вук Карацић“, Београд, 1985, стр. 314.

⁵⁵“Стара „Трилогија“ под новим рефлектором“, В. Десница, *Есеји...* стр. 299.

⁵⁶“Маргиналије уз Војновићев „Allons enfants“, В. Десница, *Есеји...* стр. 333.

заменења приповедачком а радња сликом“.⁵⁷

Другом делу Десница је замерио интерпретацију Саба (Јосипа Петричића), али истакао Миру Жупан у улози Павле, док је трећи део детерминисао као „највећи успех режије“,⁵⁸ на челу са ликовима господара Лукше (Хинка Нучића) и дум Марина (Јосипа Петричића).

Иако, генерално, Десница има углавном речи хвале и за трилогију и за представе, његове замерке драгоцен су показатељ примера изнијансираних запажања, али и одговорног приступа уметности. Тиме показује објективан критички однос према традицији, а традиција таквим приступом може бити само на добитку.

Иако се добар део Десничиних есејистичких интерпретација бавио махом страном литературом, иако је сведен број текстова који се односе на домаћу традицију, чини се да се може створити кохерентна слика српског и хрватског књижевног наслеђа, виђеног у есејима кроз које смо прошли у овом раду.

Ако сумирамо резултате, доћи ћемо до једног низа имена којима је обухваћен период домаће књижевне баштине од ренесансе па до половине XX столећа; од Мавра Ветрановића и Петра Хекторовића, до Десничиних савременика. У том сагледавању, треба имати у виду да низ не иде хронолошки, наравно, већ да се до њега долази посредно, кроз анализирање аналогича и сродности између писаца и епоха, али и кроз преиспитивање њихових опозиција, те кроз полемисање. Показало се продуктивним, када су се одабрани есеји, који су били од сигнификантне важности за овај рад, сагледали кроз линије међусобног прожимања.

Било је речи о ренесанси, препороду, тј. „прамаљећу“ и Италији, те версификацији романских стихова у контексту наше поезије. Свако од оних који се нашао у средишту Десничине пажње, допринео је књижевном наслеђу својим ликом и делом.

Посебно је интересно што је Десница истакао Доситеја као изврсног песника, што је Његош песничке оријентације, што је Радичевић песник, као и Королија, што су Царићеви доживљаји аутентично поетске природе, а како нам поручује Исидора Секулић „Војновић је са том својом драмом успео дати и велико позориште, и велику поезију, и дубоке истине“⁵⁹. (На овом месту, можемо се позвати и на Христића⁶⁰ који је за Војновићеву драму рекао да њу чине три лирске скице.) А песници су били и многи од оних узгред набројаних, попут: Илића, Дучића, Шантића, Змаја, Сарајлије, Ветрановића, Хекторовића...

⁵⁷С. Гордић, *Владан Десница: Критичко-есејистичка слика наслеђа...* стр. 16-17.

⁵⁸“Стара „Трилогија“ под новим рефлектором“, В. Десница, *Есеји...* стр.

⁵⁹И. Секулић, *Ива Војновића Орсај Велики...* стр. 31.

⁶⁰Јован Христић, *О „Дубровачкој трилогији“ Ива Војновића*, у књизи: Јован Христић, *Изабрани есеји*, уредник: Михајло Пантић, „Српски ПЕН центар“, Београд, 2005, стр. 221.

Овако посматрано, стиче се утисак да слика српског и хрватског књижевног наслеђа, створена на основу Десничиних есејистичких текстова, можда може да се назове, у извесном смислу, и сликом песничког наслеђа, или, нехотичним пресеком „прамаљећа наше⁶¹ поезије“.

Шраг поезије Шраг на шрагу - Јелена МАРИЋЕВИЋ

⁶¹Написавши „наше“, мислила сам и на хрватско и на српско наслеђе.

Хајнрих фон КЛАЈСТ

ПРУСКОЈ ЦАРИЦИ

Гледам, као у оним данима ужаса,
Груди су ти затворене са патњом у њима,
Како ти корак, у свом складу стаса,
Док несрећу на своја млада плећа примаш!

К'о са ратних кола, искиданих борбама,
Кад гомила људи ка теби потече,
Упркос рани, што ти срце сече,
Стојиш да би заставу наде дала нама.

О, царице, време бих да благосиљам сада,
Чезнемо да љупкост пред тобом вечно пада,
Освете нема за траг твоје величине,

Глава ти исијава, заслепљује ме зрак,
Ако себи пут прокрчиш кроз олујни мрак,
Твоја звезда сјајем ће пуним тек да сине.

ЕПИЛОГ

Мирно, мирно! Лагано само! Јуриш Кроне,
Као да желиш крму, кола и коње, да срушиш у прашину!
Не желим никога да згазим. Одвећ волимо вожњу,
За храброст предодређену, ал' волимо и врат и ноге своје.
Не фали ти ништа, само реп позади. На кули
Знаш порез сакупљати, али и не на шта ће ово да изађе.
Стигосмо у шталу, већ издувани, да размотримо
До ноћи све што чусмо и видесмо по дану.
Дуг је пут пред нама, о, Фебе! Уз воду
Коју ружама дајеш. Прокувао си као и ми!
Видех те још, како мудро корачаш
Водећи амо задихане, ал' неће их увек к'о данас, добитак снаћи.

ДЕМОСТЕН ГРЧКИМ РЕПУБЛИКАНЦИМА

Да сте се упола тако, као сад, један на другог обрушили
И себе сачували, били би и срећни и слободни.

ТЕШКОЋА

Често сам налазио у широкој размери спознају лаку:
Ништавно је оно што се смуком постиже.

ЗОРИ

На твојим златним колима Аурора се јави,
Кад због љубави и бола, сан ми не долази,
Кад Кло у мени почива, тад на узде пази,
Потом богиња касно их остави.

ЗА ГОСПОДИНА ХЕМПЕЛА

Зимски пејзаж, ком кичица твоја живот преда,
Препун је плода, к'о зима, што ме леди док је гледам.

НЕПЛАНИРАНИ ЕФЕКАТ

Кад саветујеш децу, мислиш да си дужност своју испунио.
Знаш ли чему се деца науче тако? Грдњи, пријатељу мој!

КОПАЧ БЛАГА

Мајчице, кажи, шта тражиш тамо у ђубрету?
Седамдесет година обмањујеш небеса и још верујеш у срећу!

РАНО САЗРЕЛИ ГЕНИЈЕ

То призивам сад, рано сазрели таленат!
Код његових родитеља славље траје, јер Кармен је направио!

ДЕВОЈАЧКА ПИТАЛИЦА

Сања ли о земљи, на кога,
Кажите ми, на кога мисли?
Бујали му суза, што
Богови, што плаче?
Дрхти ли, ви сестре, шта
Збори, боји ли се?
Кличе ли, о, небо, шта
Је оно што га срећним чини?

Белеска о ђеснику:

Хајнрих фон КЛАЈСТ (1777 – 1811), немачки песник, новелист, драмски писац и есејист, родио се у Франкфурту. Живот је провео у немирном лутању путујући по Швајцарској, Немачкој и Француској. Био је поручник у пруској армији коју је убрзо напустио. Студирао је права и филозофију у жудној потрази за апсолутним знањем која се изјаловила под утицајем Кантове теорије релативности људске спознаје. Растрзан и неуравнотежен, завршио је живот самоубиством заједно са Хенријетом Фогел, женом која је пристала да умре са њим. Иако је живео у време јаког романтизма, Клајстово дело се не може лако сврстати ни под једно жанровско одређење. У њему доминирају сомнабулни, онирички и фантастични елементи, али и снажан етички, хеленски патос, сукоба страсти и разума, нагона и врлине, појединца и друштва, дужности и закона. Клајстов таленат, можда је понајвише изражен у његовим драмским делима, чија композиција, енергија, познавање људске душе и снажна експресија, превазилазе све драматичаре његовог времена па и Гетеа. Дела: „Пентезилеја”, „Амфитрион”, „Разбијени крчаг”, „Михаел Колхас”, „Земљотерс у Чилеу”, „Херманова борба”.

Превео са немачког Бојан Белић

Ернест ХЕМИНГВЕЈ

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

Јер мислили смо мисли дуге,
А краћим смо путе корак плели.
У молитви стресали смо кућу,
А играсмо како ђаво жели.
Једног господара служили би ноћу,
Другог дању служити би хтели.

УБИЈЕНИ ПЕИВ

Жудња и
Сва нежност пулсирајућег бола
И озледе благ
Све што си представљала ти,
Ишчезло је у смркнутој тмини.
Сад се, ево, ненасмејана спушташ кроз ноћ
Да легнеш крај мене
Ледени, тупи, натмурени бајонет,
Заптива моју, врелином надуту душу.

CHAMPS D'HONNEUR

Војник не умире смрћу здравом,
Читав крај жиг крста броји
Ту где је пао над његовом главом,
Дрвени крст пободен стоји.
Сипљањем се јави, док посрће трзај прави,
Кроз тамно црвен урлик читав свет се пуши,
У блатњавом рову се дави,
И док напад траје у кашљу се гуши.

ПОЕМА

Једини човек кога икад волех више од свега
 Рече ми збогом
 И нестале
 По сунчаном дану у сред Пикардија
 Он убијен паде.
 1922.

RIPARTO D' ASSALTO

Избубњали су чизмама под војничких кола,
 Поткованим чизмама под војничких кола,
 Крути наредник,
 Каплар препун бола.
 Поручник мисли о курви са местрешког мола,
 Топлој, мекој, сањивој курви с мола,
 Удобној, топлој, љупкој курви с мола,
 Језиво хладна, горка, у трулеж се слива
 Стаза што до Грапе води, вијугава и крива.
 Ардићани на клупи, слеђени и крути,
 Понос њине земље, слеђени и крути,
 Најежена лица прљавштина скрива,
 Пешадија маршира, ка Ардити корак плива,
 У горчини, хладна, смркнута и сива,
 Да распрши чежњу коју Грапа мива,
 Камсион цркнут стоји уз пут што се Асалону слива.

D' ANNUNZIO

Пола милиона мтвих жабара
 А њега је то узбуђивало
 Копиле.

Белешка о ђеснику:

Ернест Хемингвеј, прослављени писац романа, прича и припове-
 тки, писао је и поезију која завређује пажњу читаоца. У њој се, као и код
 Џојса, Бирса и Мелвила, огледа пишчева друга, лирска, интимна и мелан-
 холична страна. Хемингвејева поезија могла би се опрезно сврстати у
 домен искуствене поезије, јер у њој доминирају социјални, политички, и
 животни мотиви у наративном контексту. Међутим, Хемингвеј је
 скраћивањем форме песме, уметањем духовитих језичких обрта, снажном
 експресијом, болном меланхолијом и доследним ритмом, успевао(мада не
 увек), да избегне пренаглашену наративну фактуру, баналност и естрадно
 популистичку интонацију, која се често среће код Буковског и Гинзберга.
 Поезија која је пред читаоцем сабрана је у књизи „осамдесет осам песама“
 из које смо изабрали неколико.

Превео са енглеског Бојан Белић

Игор СИЧОВИК

ДУРИЛЛО

*Исјовесѝ председничкоѝ ѝсића
(Огломак)*

ЧИТАОЦУ

*Нишѝѝа ѝолико не квари владу
као неоѝраничена влада.*

Високопоштовано друштво! Ја, у сваком случају, немам намеру показивати документа ради доказивања своје припадности расним псима, чиме воле да се размеђу неки тамо авлијанери, немајући на то ни најмање права, али ћу ипак бити принуђен да вам представим свој идентитет, да се у будућности код вас не би јављале било какве сумње или питања.

Па ево, дајем на увид копију своје службене карактеристике:
Надимак: Анђео.

Година рођења. 199.. (последњу цифру ћемо сматрати за државну тајну).

Место рођења. престоница Украјине – град Кијев.

Родитељи: чистокрвни шпанијели.

Пол: по свим ознакама – мушки.

Висина: 40 цм.

Тежина: 7 кг.

Боја: бео.

Школска спрема: виша школа министарства унутрашњих послова.

Звање: мајор у резерви.

Учешће у војним акцијама: није узимао.

Функција: лични пас председника.

Здравствено стање: здрав, као бик.

Карактеристику издало министарство за заштиту здравља.

Печат и потпис:

министар Кенђух.

Шраѝ друѝих

Постоје два типа људи: они што много говоре, или они што дуго ћуте. То зависи од тога кога ислеђују, или од оних који их ислеђују.

Код нас, паса, за разлику од људи, мало је другачији поглед на живот. На пример, ја сам већ дошао до границе када више не могу да ћутим и морам да се исповедим, као грешник пред Творцем. А мој грех је у томе што сам ја председнички псић. Лепо осећам како је гомила авлијанера спремна да покида ланце и да кидше на мене уз урлике: «Држете га! Ког врага он изиграва ту пред нама?! Сад се сетио да проговори! Боље би му било да лежи уз ноге свог велможног господара и чврсто држи језик за зубима, да му их не би поизбијали!»

Ја веома добро разумем озлојеђеност својих рођака, нарочито оних који се не буде од миловања сунчаних зрака и додира нежних руку, већ од удараца судбине или ногу у слабину.

Истина, дуго сам ћутао. Ћутао сам све док нисам схватио да се свет преокренуо па је све дошло тумбе. Иза те црте налази се – свет лудила и, ако се не заустави, онда ће гомила наликљуди сатерати људство у оне исте пећине из којих су и измилели.

Моји су хероји из земље Дволиког Јануса. Ту је све другачије него у реалном свету. Они једно мисле, друго говоре, а нешто треће раде. Све што сам чуо и видео требало је превести са страног језика на сопствени, а након тога на украјински, пошто је влада овде толико туђа колико и њихов лакејски језик.

Штета је што је свет ослепео од раскоши, безличности и бездуховности. Овде су већ, заневши се бизнисом, призаборавили совјетску и хитлеровску пошаст. Свет јури усусрет катастрофи. Чујете ли последње звоно? То почиње представа која ће се можда завршити Апокалипсом.

Нек прочују глуви.

Прогледају слепи.

Повичу неми.

Док још има времена.

КОРЕЊЕ

Кад је мом господару постајало лоше, или су му мачке досађивале и није било с киме поразговарати, он ме узимао на руке, нежно миловао паперјасту длаку и полугласно, ко зна по који пут, препричавао историју свог живота. Њему је одговарала моја стрпљивост и пажљиво слушање, и, што је најважније, то што сам ја гарантовао дискрецију онога што сам чуо. Тихо сам дремао на председниковој руци, знајући до најмањих појединости перипетије његовог живота.

Свет детињства Акакије је забележио попут видео камере. Иако је међу његовом прошлошћу и садашњошћу лежао Велики Кинески зид, он је осећао невидљиву спону која му није дозвољавала да изгуби везу са реалним животом.

Детињство мог господара је било много лепше него детињство његових вршњака, који су после рата одрастали полусиротанима, у окружењу амазонки – мајки или сестара, пошто су њихови очеви или старија браћа изгинули на фронтovima или нетрагом нестали у вихору Другог светског рата.

Акакије је један од ретких који су имали оца. До рата отац је био бригадир, па је успео да сагради поприличну кућерину. На фронт га нису узели – од рођења је ћопао на десну ногу. А кад су село окупирали Немци, дочекао их је хлебом-сољу «у име и по овлашћењу народа». Немци то нису заборавили и нису одуговлачили да Фортуната Дурило поставе за старешину. Он се трудио да се много не истиче. Уосталом, са женама, децом и немоћним старцима и не може се бог зна шта урадити. Мада, вероватно је понекад Немцима дошапнуо препоруку да неколико његових сусељана отпреме на изградњу Фатерланда. Уз то, у њиховој присутности, кад би над селом повремено прелетали совјетски авиони, ни емоције није суздржавао: «Црвендаћи бегају!»

Али ратна срећа се окрете на другу страну – совјетска армија се незадрживо приближавала селу, и због тога је Фортунат Дурило постајао све забринутiji. Морао је хитно одлучити: бежати с Немцима или тражити неки други спас. И он га је пронашао. Кад су се у село вратили «наши», Фортунат је са огромном корпом већ чекао на прагу сеске канцеларије. Нјега није интересовао ни командир јединице која је у борби освојила село, ни остали Црвеноармејци. Он се упорно распитивао: ко је главни чекиста?¹

Поручник Кузкин је радо примио «представника народа» који је дошао са хлебом-сољу. И они су, заједно са неколицином војних лица, до зоре дудлали ракијетину, заједајући краставцима и месом, неким чудом претеклог петла.

Ујутру се мамурни поручник Кузкин колико-толико отрезнио и саопштио да хитно мора да иде на други фронт. Не часећи часа, Фортунат Дурило га је замолио да му изда потврду о његовој подршци совјетској војсци. Овај је широким потезом пера исписао на званичном обрасцу: »Грађанин Дурило Ф. С. уложио је огроман лични допринос у разбијању Немачко-фашистичких завојевача.» А доле потпис и печат.

После тога, кад би неко од сусељана покушавао да приговори Фортунату на његовој прошлости, он је вадио из цепаћа лепо сложену потврду и њоме махао овом под носом; «Ја сам као иле-галац и партизан извршавао задатке лично друга Стаљина!»

Није прошло много а њега су именовали за надзорника, који на коњу обилази колхозп² да нико нигде не би цапао државно власништво.

¹ЧК - *чрезвычайная комиссия* (ру) - Совјетска тајна полиција

²Колективне господарство (укр.) - задруга

³НКВД - *Народный комиссариат внутренних дел* (ру) - Народни комесаријат унутрашњих послова

Година 1947. је била гладна. Тада су за украдени клас давали 5 година, са слањем на градњу Беломорско-Балтичког канала.

Но, није очева кривица била што су држави биле потребне слободне руке – комунизам су градили а не тамо неку школу или Реонском начелству су од горе стизале директиве: свако село је морало «издвојити» 15-20 људи у добровољаца. А где, до врага, да их нађеш, кад се више од пола села није фратило са фронта, а они који су се вратили од јутра до мрака ринтају на колхозним пољима. Али таква је воља партије и њеног оданог сарадника НКВД, на челу са другом Беријом!

Једном је отац на колхозном пољу ухватио комшијског дечака Миколу. Гладно трогодишње дете је убрало пар класова. Да га пусти? А ако га неко пријави – прикрио је непријатеља народа!

Довео је дечака у сеоску канцеларију. Позвали су целу породицу. Ево бирајте међу собом – ко ће бити добровољац. Отац – фронтовац је кашљао крв – за њега овакав живот није био ништа бољи од затвора. Остала су двојица осамнаестогодишњи и дванаестогодишњи синови. Старији је рекао: «Па, онда, ја треба да идем...»

Остало је упамћено како су кроз цело село испраћали регруте партије – било их је десетеро. Момци су стајали са завежљајима у рукама и узнемирено погледавали у правцу суседног села. Најзад се у даљини подигао облак прашине, а под њим колона будућих кажњеника. Њих су спороводила два милиционера који нису показивали ни најмањи знак агресивности према онима које су водили – прилично мирно су грицкали сунцокрет, пљујући љуску на све стране.

Колони су се прикључили момци-мештани и над селом се, попут црног гаврана, надвио жалобни плач.

Аакије се присећа да се отац готово никад није враћао кући да не довуче неку даску, воћку, неко поврће, комадић мяса или сланине. Једном речју, где је тог дана био, тако је и за домазлук нешто прибавио.

На завист вршњака, дечак је лети имао бицикло, зими клизачке и скије, у пролеће кожную лопту, а за школу – праву актовку а не обичну торбу, као други. И да се поједе, баш је било – од миришљавог боршча до пирошки са джигерицом.

Отац је увек подучавао сина: воли совјетску владу као самог себе. Она је, каже се, луда, - јер кад кажњава, онда баш кажњава, а кад мази, онда баш мази...

Рекло би се да је тиме стављена тачка, којом се завршава готово свака прича са срећним завршетком, кад не би... Кад не би момку сметале две ствари. Први проблем крио се у имену – Аакије. Мати је причала да су првенцу најпре дали име Адолф. Тог дана када се он родио у село су ушли Хитлеровци. И син је именом постао поклон новонајављеном Месији. Можда би он и умро са тим именом, да се није вратила совјетска власт. Познаник, руководиоца у реонском одељењу унутрашњих послова, Аакије Данилович, посаветовао је Фортуната да хитно промени име сину на неко прис-

тојније. Макар и на такво као што је његово – Акакије, и чак је обећао помоћ око сређивања одговарајуће документације.

Тешко је рећи колико дуго су се деца подсмевала Акакију. Какве све надимке нису наизмишљали на његову адресу! Наравно, сва су полазила од оног главног – «кака». Њгово ново име мотивисало је на стваралаштво најдаровитије ученике првог разреда, тако да су се селом незадрживо шириле досетке, ругалице или брзалице типа: “Каква кака, такав и Акакије“, „Акакије се покакио на каку“, „Какам се на Акакија“. Па још, к томе, пасја копилад се злобно распитивала код својих родитеља како на јеврејски превести име Акакије. Нећете се никад сетити. – Сороња. Али име, то је тек пола проблема. Горе је било са презименом. Оно се, као штафета проклетства, преносило са поколења на поколење: Дурило⁴. Нико од најближе фамилије се не сећа да је неко од њихових предака био блентав – напротив, многи од њих показали су се лукавим и мудрим. Ипак, како кажу људи, нема породице без изрода. Очигледно, неко је ипак био луцпрда, јер презимена нису давали тек тако. Поставља се питање: где је ту праведност? Зашто због неких предака морају испаштати невини потомци?

Отац се чак спремао да промени презиме на неко нормално, али је на крају само махнуо руком – никакав папирић са печатом у овој ствари неће помоћи. Како су дали име Дурило, тако ће и звати Дурило. Или село заменити, или људе у селу.

И уврежио се у дечаку такав бес на цео свет – да се речима не може описати. Он је тај страшни бес сакрио на самом дну дечије душе, као нешто тајно. До времена, до тренутка док он не израсте...

Старији људи и до данас памте какву је невероватну популарност међу децом стекао Павлик Морозов. Био је то пионир–револуционар из Свердловске области. Он се прославио тиме што је у ЧК пријавио оца и деду да су наводно поткрадали колхозно добро. Обојицу су ухапсили, а њихови рођаци су се осветили денунцијанту – убили су Павлика Морозова и његовог млађег брата. Наравно, убице су похапсили, осудили на робијање на Северу, где су их временом пострељали као заклете непријатеље народа. Пионир-херој није умро, он је васкрсао у новинским чланцима, уметничким и научним издањима и филмовима. Оновремени ученик није могао да се скрије од његове славе – она их је све незаобилазно пратила. Акакије је становао у колхозу П. Морозов, учио у школи П. Морозов, био је члан пионирског одреда П. Морозов, па је чак и становао у улици П. Морозова.

У једном тренутку је Акакију пало на памет да само слава може надрасти безначајност његовог презимена. А како да до ње дође имао је очигледан пример – подвиг павлика Морозова.

Готово целу ноћ је Акакије исписивао листове школске свеске. А ујутру је у полицијској станици предао писмо.

⁴бленто, будалетина

Милиционер је писмо полако прочитао, зачуђено слегнуо раменима, а затим га вратио младом Морозову. Милиционер је у почетку покушавао да одговори дечака од таквог корака, али је, схвативши да од наговарања неће бити ништа, писмо тутнуо у џеп, а ујутру пријаву предао у реонско одељење НКВД. Наредног дана оца су просто с коња покупили непознати момци и одвели код месних Чекиста. Управо у то време почело је рдовно сакупљање «добровољаца» на обнову Домовине и Фортунат је, без обзира на некад спасоносну потврду, завршио тамо «где је вода плитка, а блато дубоко». Од тада Акакије готово да се није одвајао од радија – настојао је да чује хоће ли објавити на цео свет о подвигу младог пионира Акакија Дуриле.

Али радио је ћутао. Да ли је млади пионир могао знати да су сличним пријавама биле затрпане хиљаде одељења НКВД-а. Нико није ни захвалио дечаку за извршавање «грађанске дужности». Чак су директору школе и сеоском милиционеру наредили да пажљиво прате родбину државног непријатеља.

Од тада се живот Акакија и његове матере претворио у прави пакао. Мати је у школи положила фуруне и примала невелику плату којом је једва покривала трошкове за крпљену одећу и какву-такву исхрану. Полако је губила разум, а кад је то схватила – обесила се, проклињући последњим речима неразумног сина. И отац је ускоро умро од туберкулозе у Мордовском логору, о чему је обавештен у кратком извештају о смрти.

Далеки рођаци су се плашили да узму Акакија на старање – од њега долазе само непријатности, па су у школи брзо формирали дпкуметацију и дечака су одвели у Кривбас, где су га предали у дечији дом.

Колико год то чудно било, али управо у дечијем дому Акакије се осећао као код куће. Ту су снажнији добро пролазили, а Акакије је у себи осећао велику залиху енергије за борбу ради преживљавања. Он је живео на приципу хватања предности. Покупио би оно што нису стигли да поједу други, први је стизао тамо где се могла извући било каква корист.

Начелство је такве симпатисало, бодрило и на сваки начин помагало да учврсте свој морални и физички примат над вршњацима: Васпитачи-стражари пребацивши своје обавезе на дечија плећа, ослобађали су се сувишних брига са питомцима и били су убеђени да ће се у дечијем дому смањити број непријатних ситуација.

Акакије је савладао познате методе утицаја на вршњаке, али он се није служио ни једном од познатих метода – ни физичком силом, ни терором, ни умиљавањем, ни подучавањем, ни лажима. Кредо његовог живота је било је гесло: «Само напред!» Такви појмови као савест и част код њега су били елиминисани из употребе као кочнице на путу за остваривање постављеног циља.

Након што је Акакије оставио за собом зидине дечијег дома и отпловио у велики живот – радио је у једој фабрици као бравар. Његову усредсређенист на остваривање циља запазили су у комсомолу, где су школу формализма и цинизма похађали будући

чланови партије. Прво су га поставили за секретара комсомолске организације у радној јединици, затим – у фабрици, а нешто касније у реонском комитету.

Управо тада је Акакију и дошла у главу мисао да промени своје презиме у неко згодније. Колијко год је думао – мништа прихватљиво му није падало на памет. Најзад је наишло просветљење: решио је да у презиме дода само једно слово – л. Дурилло. Звучи доста пристojно. Чак вуче на италијанско. Причу измислити није тешко – неко, негде, некад у породици је имао италијанске корене.

Готово на свим етапама комсомола од секретара се тражило једно: приређивати за оне, који су били рангом виши, раскошне пријеме са обавезно сретним финалом, односно послушним девојкама – комсомолкама.

Те вечери њега је хитно позвао први секретар Обкома⁵ комсомола, Андрија Рудиј.

- Седи, Акакије, и слушај. Моја супруга је дознала да ја имам посла са једном комсомолком и да она носи моје дете. Надрукала је телеграм у ЦК партије. Ако се то потврди – награбусио сам га.

- Не разумем, Андрија, шта ја имам с тим? – забрину се Акакије, предосећајући неку непријатност.

- То што ћеш ти морати узети врућ кромпир у шаке.

- То јест...

- То јест да се ожениш том комсомолком... Галантну свадбу, стан и место свог заменика гарантујем. Од твог решења зависи твоја судбина.

- Али дете није моје...

- Каква је разлика – моја, твоја... Наша! Ти времена за размишљање немаш. Ја сам организовао свадбу за среду. Истина, у твоје име позвао сам и инструктора ЦК, који ће испитивати мој случај. После свадбе долази на посао у Обком. Се ла ви. Ти си слободан.

За неслагање акакију је недостајало и снаге, и воље и времена.

- Имаш питања?

- Да ли могу да видим своју вереницу?

- Сутра ћу вас упознати.

Први секретар Обкома дохвати из фрижидера флашу недопијеног коњака, разли га у чаше и свечано наздрави:

- Честитам на женидби. Наздравље!

После тога мој господар, Акакије, ванредно је завршио вишу школу грађевинара – пројектанта у Институту где је ректор био таст првог секретара Обкома комсомола. Пред њим се простро широк пут у срећан живот.

И заиста, ускоро су га превели у престоницу, на функцију инструктора ЦК комсомола. Гурао га је онај исти Андрија Рудиј, уз припомоћ Кијевске братије.

⁵Обласног комитета

Временом је, у тешкој борби са конкурентима, освојио функцију руководиоца одсека, са које су га пребацили за инструктора ЦК компартије.

Ко ће га знати, можда би Акакије Дурилло и догурао до секретара паритје да није било Горбачовске перестројке, ГКЧП и проглашења независности Украјине.

Акакије, као и многе његове колеге, морали су почињати живот испочетка. После краткотрајног батргања сместио се у пројектну организацију као обичан инжењер-пројектант. Праксе није имао, па је почињао од нуле – сео је за цртаћи сто и већ након неколико недеља је како-тако овладао новом професијом.

Међутим, посао му се ускоро огадио. Био је љут на све – на независност Украјине, на упола своју супругу, на туђег сина, на сараднике, на себе. Почео је да пије, најпре сам, временом – с ким било. Спремио се да напусти посао, али су га на тај корак спречавали дугови, које је нагомилао у казину. Тако је и пловио између две обале, незнано куда, изгубивши било какав интерес за живот.

На послу су на Акакија ставили крст – плаћали су га незна се за шта, надајући се да ће, пре или касније, сам напустити посао, или ће се с њим десити нешто непредвиђено... За њега се чврсто залепио надимак «Акакије – Фраклић» .

Акакију није остало ништа боље него да стави уже на врат. Узевши неки канап, парче сапуна, четврт обожаване «Московске» вотке, изашао је на улицу и запутио се до трамваја, који се клатио у правцу Пушки-Водице. Али до трамвајске станице није стигао – успут су га шчепале нечије снажне руке и увукле у аутомобил. Кад се мало прибрао спазио је оне којима је дуговао гомилу новца.

- Шта је, бре, сероњо, куд си се спремио са тим дрангулијама? – Није ваљда у риболов?!

- Предамном је један пут – на она свет.

- Са задовољством ћемо ти помоћи, а да се избије из главе мисао о дуговањима, па ће и осталима бити наук, - рекао је тада, по изгледу интелегентан човек, са шкотском брадицом.

Акакије се чак и обрадовао што ће отпасти потреба да над собом изврши егзекуцију. Како се то каже, куцнуо је час да се сведу животни рачуни.

Некадашњи компањони мога господара су се зауставили усред шуме, изгурали Акакија из аутомобила, привезали га канапом уз дрво, и ставили уз његове ноге нешто налик будилнику. Укључили су га и он је једва чујно закуцао, а сами су се покупили у аутомобил и цупкали петама...

Баш се треба родити сретан па да баш у то време недалеко од проклетог дрвета са везаним Акакијем, на шумском пропланку, пикниковао некадашњи секретар ЦК компартије, тајни власник многих фабрика и завода, добро нам познати Андрија Рудиј, са својом новом братијом. Њему су досадили хотелске собе у којима је обавезно вршен аудио и видео надзор важнијих клијената, па је решио да искористи слободно време на свежем ваздуху. Заједно са

љубавником он је повео моју мајку и мене – његове верне телохранитеље.

Док се господин-друг Андрија мазио са љубавником, моја мама, да одвуче моју пажњу од поганлука, позвала ме у шетњу.

Одједном се тргнула и почела да стриже ушима. Зачуо сам њену изненадну наредбу: «Одмах бежи што даље!»

Ја, наравно, ништа нисам разумео, јер сам памети имао малте не као мачка, али сам ипак пожurio да се удаљим, осећајући псећим инстинктом опасност. Бежећи, успео сам за трен спазити како је моја мати, царство јој небеско, притрчала дрвету, зграбила зубима злослутни будилник и бацила се с њим иза најближег дрвета. Ја сам поуздано знао да је моја мајка прошла специјалну припрему у школи за псе особа на високом положају. Затим се десило непоправиво – одјекнула је експлозија. У ушима је завладала мртва тишина.

Одмах након тога дотрча Андрија са пиштољем у руци. Приближили смо се дубоком кратеру, али од моје маме на дрвету је остао да виси само каиш – оковратник, изрешетан ситним шрапнелима.

Ко си ти? Како си се овде нашао? – запитао је господин-друг ни живог, ни мртвог Акакија.

- Ама, то сам ја! Ја! – одједном оживе Акакије. – Андрија, то сам ја, Дурилло! Зар ме не препознајеш?

- Ти!? – зачудио се Андрија. – Који враг је тебе овамо довукао?

- Бандити су ме довукли – хтели су да ме ликвидирају због дугова.

- Е, па, Акакије, пази, по други пут си се родио. А ја сам твој двоструки кум.

- Хвала, Андрија, али боље би било да се нисам враћао с оног света... Шта ми се спрема, шта ми се спрема...

- Све иде по плану. Ово могу да разумеју само одбрани. Још ћемо ми окренути свет наопачке, као кожух, са све кожом, али тако да ће се Земља згрозити од ужаса.

- Андрија, ти мислиш да је све ово испланирано?

- Тако је, ми смо узели ову ситуацију на ручно управљање.

- Ко смо то ми, ако није тајна?

- Ми смо – нови комунисти! Ово утуви: ти ме овде ни са ким ниси видео, и пази да моја кобра за то не дозна. А тебе укључујем у партијске послове. Запамти: наши људи су свугде. Ми ћемо се још вратити на сцену. Знатно снажнији, али овог пута непобедиви. А тада ће нашим непријатељима досадашњи живот изгледати као истински рај... Ми ћемо им поновити и 17-ту, и 21-ву, и 33-ћу, и 37-му, и 47-му годину заједно узете.⁶

- Слушај Андрија, објасни ми ово: да ли ти стварно верујеш

⁶Године глади у СССР-у

у комунистичку идеју?

- Не верујем, Акакије, и никад нисам ни веровао, али је она једина која може ујединити милионе дрипаца и издићи нас на сам врх дешавања, односно довести до владе. Схвати, лудове: светом, како је рекао наш драги Маркс, влада капитал. А да до њега дођеш потребна је влада, диктаторска влада – да ни комарац не зуцне! Демократија – то је само степен до диктатуре! Јеси схвати? Уистину, како си се уклопио после распада Совјетског савеза?

- Радим као инжењер у пројектном институту.

- Догурао си, брале, до дна... Запиши ми све о себи. И чекај. Нама је главно да заузмемо територију... Постаћеш директор. Приватизоваћеш институт. Издаћеш објекат у аренду, а приход ћеш усмеравати у партијску касу.

- Андрија, ја сам твој дужник. До краја живота. Само једно те молим: поклони ми ово штене. Као талисман. Његовој мајци ја дугљем живот.

Ето тако сам се ја нашао у новој породици, где сам имао прилике да будем сведок многих историјских догађаја.

ДАРОВИ С НЕБА

Својим псећим инстинктом одавно осећам да вам је дојадило чекање на моју причу о доласку на власт мог господара Акакија Дурилла.

Мене, рекао бих исто као и вас, одавно мучи питање на које одговор не даје ниједна наука. Могло би се помислити као да су овде прсте умешале нечисте силе. Али мудри учењаци не износе узалуд теорију по којој је наводно материја створена од хаоса.

У оквиру мојих способности настојаћу да размрсим клупко замршених политичких догађаја, да би им нашао логично тумачење.

Као што се сећате, акакије Дурилло враио се с оног света са великом надом у будућност, држећи мене на рукама. К томе, и са значајном сумом новца. Његова супруга Јевдокија, по овдашњем – Дусјењка, чини се као да је ускрснула, претворивши се од обичне домаћице у велику госпођу. Очигледно, ка равнотежу мени, она је на Курењивској сточној пијаци купила мачку, којој је дала име Амфиса. Разуме се, ми се једно другом нисмо допали на први поглед, па смо настојали да коегзистирамо тако да нам се путеви што мање укрштају у границама двособног стана. Морам признати да реон у коме смо становали мене као пса није привлачио, будући да сам својим псећим њухом осећао како је испод земље до нашег спрата допирао мирис људских костију. А оно, заиста – није прошло ни три месеца, кад су се око наше зграде појавили људи и почели раскопавања. Они су вадили из земље поцрнеле кости и неке зарђале предмете. Испоставило се да је за време Другог светског рата на овом месту налазио концентрациони логор. Некадашњи Стаљинови побратими и марљиви ученици ликвидирали су Кијевљане, не

водећи рачуна о годинама живота, полу и раси. При том, не трудећи се да то чине подаље од људских очију, егзекуције су обављали на лицу места, не излазећи из логора.

Совјетски партијски иследници су дошли до открића: на месту давно подигнутог дечијег вртића пронашли су остатке фудбалера Кијевског „Динама“, који су се ту нашли после чувеног „меча смрти“.

Можете претпоставити како сам могао да спавам кад су ми у сан долазили кошмари и причињавали гласови несретних људи на чијим су костима изградили зграде-споменике. Видео сам како су недуго затим, на простору између дечијег вртића, наше зграде и дечијег игралишта подигли споменик са оградом. А колико је још костију невинно убијених остало у земљи?

- Куд си се ти, Каки, запутио? – заинтересова се Дусјењка, приметивши како Акакије пакује дипломат ташну. - И какав је то пакет у твојим рукама?

- Хоћу да вратим бандитима дугове за казино, јер ми они неће дати мира.

- Гледај да то решиш. Живот је, заиста, вреднији од папирића.

Дурилло ме је узео за поводац, позвао такси и ми одјездисмо до раскошног казина, где су се окупљали сумњиви типови, неки са задовољним, а неки са натмуреним изразом лица.

Акакије тутну у джеп сакоа зелени папирић и, држећи се гордо, ми се запутисмо пут стола за коцкање. Оне, које је овде очекивао, ове вечери се нису појавили. Акакије додирну руку познатог играча.

- Виде ли где Крота са братијом?

- Је ли ти, Акакије, с неба пао? Уосталом, нешто те дуго овде нисмо видели. Прича се да су те појеле жабе... А што се тиче Крота и његовог друштва, можеш лично изразити саучешће њиховим удовицама.

- Како, зар нису међу живима?

- Мислим да их има међу мртвима. Кажу да их је у некој шуми разнела паклена машина. А ко их је средио – нико не зна. Али посао је професионално одрађен...

Ја и Акакије враисмо се кући мало забринути. Не толико ја, колико Дурилло, јер га је још увек мучила савест што је Андрији дао адресе и телефоне својих кредитора... Хвала Богу, сад му више нико неће стајати на путу до каријере.

Од обичног инжењера-пројектанта Акакије Дурилло одједном се претворио у директора Института, пошто је дотадашњег директора, после позива реонске државне администрације, стрефила срчка, па су му лекари забранили чак излазак из куће.

Недуго затим је нови директор окупио око себе одговарајући кадар, а број запослених свео на минимум, приватизовао Институт, а зграду дао у аренду богатим ауто и компјутерским фирмама, које су тако штедро плаћали, као да се нису бавили продајом технике, већ штампањем пара.

Није успео мој господар ни да се нажива у новој позицији, а већ су га изабрали за градског одборника. Ипак, у редовима градских одборника није му се дало дуго остати – директора Института су изабрали за посланика у Верховну раду⁷ уместо недавно погинулог, у чудном аутомобилском удесу, неког демократе. Причају, као овај се ноћу са периферије враћао кући и на траси видео фиктивни знак са стрелицом удесно. Посланик је оштро скренуо удесно и залепио се у дрво крај пута. Удар је био толико снажан да нису могли да саставе ни посланика, ни његов аутомобил.

Поставши послаником Дурилло без аутомобила више није могао. Он је заборавио на посао, па чак и на мене. Кад би се затекао код куће, он је сатима разговарао са неким људима о неким питањима. Мада, ако се ја питам, Дурилло се у Верховној ради није баш истицао посебном активношћу. На ТВ-у никад нисам видео да он наступа са говорнице или учествује у изради неког закона. Он је обављао неки невидљив, али веома важан посао, и било је очигледно да га спремају за нешто врло важно.

Ја се заиста нисам преварио. Кад је у неповрат отишао актуелни премијер, ја, Дусјењка и Амфиса чули смо на радију да су Дурилла поставили за пренијера!

Те вечери Акакије се није вратио кући. Зато су нас, пар сати касније, превезли у нови стан. Дусјењку од радости умало да стрефи инфаркт... Два дана је Акакије разговарао са Дусјењком мобилним телефоном. Од њега се могло чути само: ја сам заузет, заузет сам државним пословима...

Како смо сазнали, неки познаници и сарадници Дурилла, од брзине узлета нашег Акакија, добили су срчане нападе – они нису могли да схвате на који начин је Дурилло постао други човек у држави...

Па ипак, једне вечери устао сам да чујем како Акакије, пошто је био под гасом, прича Сусјењки тајну његове вртоломне каријере. Њега су спремали као Тројанског коња, или како је сада модерно рећи – као трећу силу. Андрија Рудиј сматра да је данашњи председник потпао под утицај националиста и превише се заиграо демократије. А она је комунистима потребна само кад је под контролом. Истини за вољу данашњу демократију су искористили за инфилтрацију својих људи у све сфере државног апарата. Само се Дурилло, међу осталим претендентима, показао као највише компромисна особа – он се подавао управљању са дистанце.

Данашњег председника комунисти су саботирали. Он се изгубио, немајући подршке ни с лева ми с десна. А и народ се надао бољем цару... Највећим непријатељем председника постао је нови премијер, којег су му утрапили, како су некад у нашим крајевима садили кромпир. Премијер-дођош буквално је укопао председника, јавно га окривљујући за то да га овај омета у послу. На крају су

⁷Верховна рада (укр.) - Парламент

председнику посустали нерви и он је прогласио нове председничке изборе. Наравно, први кандидат за председника био је Дурилло. Чак и последњи наивац могао је предвидети резултат гласања – некадашњи комунисти и неокомунисти остварили су убедљиву победу, сломивши демократску опозицију, која никако није схватала да њихови непријатељи, као прави преваранти, играју прљаво. А демократи су својим кандидатурама за председника расули гласове својих присталица. Шта више, први ко је поздравио новпеченог председника, био је руководиолац опозиције. Закључак се намеће сам по себи: комунисти су деловали професионално, а демократе – на нивоу аматеризма.

Увече сам чуо како је мој господар убеђивао Андрију: „Све ћу урадити да остварим оно што нису умели Лењин и Стаљин!“

Чини се да је Дурилло био близу циља: њему је пошло за руком, као ником, да растури државу до самог фундамента. И све то се дешавало при потпуном муку народа, којег у свету третирају као приглупог...

Повремено је Акакије узвикивао у сну, претећи не зна се коме, једну једину фразу: „Ја ћу вам се осветити за своје детињство, зато што сте се иживљавали на мени! Светићу се!“

Треба рећи да је Дурилло своју реч одржао. При крају свог вражијег постојања он се трудио наметнути украјинском народу задатак, који ће се отелотворити кратком али страшном речју: „Крај.“

И нестаће Украјина под небеским шаром, или под водом, као Атлантида. И помињаће је исто тако како данас помињу велике земаљске цивилизације – Ацтеке, Маје или Египћане, који су у свом развоју досегли значајне висине, али се нису побринули за своју будућност, дајући неограничену власт безличним и сивим будалети-нама.

Белешка о њисцу:

Игор Сичовик је рођен 17. јуна 1945. године у селу Велитск у Украјини. Поред четрдесетак књига објављених за децу, Сичовик је познат и као преводилац, прозаиста, песник и драмски писац. Најпознатије сатирично-хумористичке збирке су му: „Жртва природе“, „Зачарана шесторка“ и „Азбука за одрасле“, као и сатирични романи „Невероватни доживљаји барона Минхаузена у Украјини“ и „Дурилло“.

Са украјинског превео: Јарослав Комбиљ

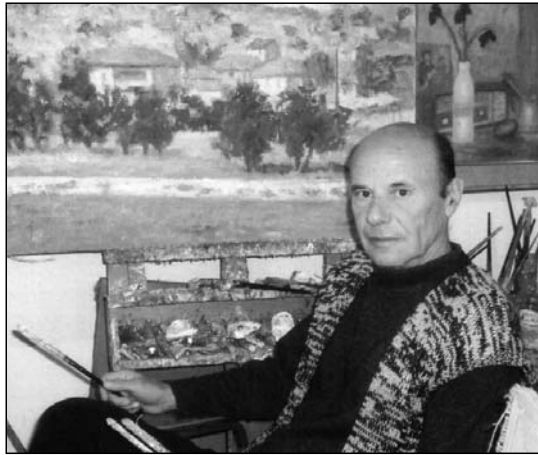
Јелица РОЋЕНОВИЋ

*СВЕТЛОСТ ОХРИДА
НА СЛИКАМА КИРА СТАНКОВСКОГ*

Требало је видети слику Кира Станковског (1944) „Охрид“ на изложби „Савремени македонски ликовни уметници – београдска школа“ на недавно одржаној изложби у САНУ да се сагледају дубоке метафизичке везе које спајају два поднебља обогаћујући особеним уметничким изразом наш ликовни живот.

Нисам била једина која се задржала пред сликом светлости старе цркве Светог Јована на обали Охридског језера. Учинило ми се као да чујем бруј звона. Нема шаренила: посматрач види само блиставост две боје, плавог и златног. Храм увек подстакне душу да напусти свакодневицу и мисли о невидљивом, и на слици. Архитектонска визија старих византијских мајстора Светог Јована охридског подсетила ме је на скромнији облик естетских идеала Милутинове Грачанице, њихов наук да математику треба учити ради сазнања Лепоте. На десној страни слике „Охрид“ уметник је насликао манастир, на левој обали Охридско језеро али на начин да оно изгледа као море. У Цариграду су некад, на Хиподрому, кажем, навијачи били подељени на „зелене“ који су страсно навијали за „море“ и „плаве“ који су навијали за „копно“.

„Ко је победник на вашој слици“? - упитах Станковског пред његовом сликом у Галерији САНУ.

Боџ! У Византији су људи веровали у Боџа. И ја сам на слици славио Боџа. Човека који се приближио Боџу. У стварности сам све то видео као хармонију земље, воде, неба и Боџа . Чистав Охрид са

језером је један бајковити предео с пуно светлости.

Манастир Светиоџ Јована био је подигнути у другом веку, да би касније вековима био обнављан. До њега се може доћи за тридесет минути шетње из центра Охрида.

То није мој завичај, ја сам из Криве Паланке, родно сеоце ми је Опишница. Дуго живим у Београду. Памтим, то гнездо детињства по коме шло вас по цео дан сунце грји. Можда због тога кроз његаж, као жанр, покушавам да оживим те помало уснуле македонске пределе..

Можда баш због тога што се као сова, симбол богиње Атине, по легенди, у предвечерје осврће на пређени пут, пејсажи Кира Станковског зраче трајањем. Они нису ту сами за себе, одвојени од неба и звезда, већ у тајанственој вези са њима. Отуда његов пејсаж у овом времену стрепње делује на посматрача умирујуће као чежња за заборављеном земљом вере, молитва под сводом Светог Јована. Сликарева осећања према македонском завичају, нису заклонила она које има према Београду. У његовом атељеу у Браће Југовића, међу поређаним платнима, задржава ми поглед једна ванредна слика Калемегдана: црква Ружица. Питам Кира које је то боје употребио кад Ружица изгледа необично као да је неко обавио у неки прозачни ружичасти вео?

Употребљив сам на цркви сфумато, толико окер. Око ње нијансе маслинасто зелене. Ваздух је у сивољубичастом тону, према улазу цркве крећу се једна жена у црвеној хаљини, човек и дете. Волим Београд, поглед са Ушћа, Златибор. Занимљиви су ми ти зимски контраси. Борба светлости и таме биће вечита. И њу доживљавам као склад. И у космосу постоји ред..

Заинтересовах се зашто су слике Златибора под снегом сивкасто-плавичасто-црно-беличасте, све само не беле?

“Снег има мноџо нијанси“!.

Била је то прилика да, замишљена, запитам сликара зашто бела боја нестаје из модерне уметности? Бело је светлост и светост, чистота свести, за разлику од таме, А светлост је централни проблем и Библије и естетике. Као да човек више није у моћи да носи тежину белог, светлог, његове филозофске симболе већ ову боју разлаже у мешане тонове?! Зар те промене у колориту слике нису знак ишчежавања етеричног сна, предосећај нечег тамног и злокобног?

Можда је то маниризам или утицај друштвене климе. Сва уметност је у основи алеџоријска. Шездесетих и седамдесетих у сликарству била је доминантна црна боја. У књижевности, уметности, музици све се више џовори кроз симбол. Без обзира на ове појаве, Добро ће увек побеђивати. Светлост не може да се заобиђе. Она је присутна и у бојама. Истина и Лейота су једно, Да су Христове речи до нас дошле живели бисмо у бољем свету.

Александар ДЕВЕТАК

ХРОНОЛОГИЈА ФИЛМСКЕ СЕКС РЕВОЛУЦИЈЕ

Пут који је сексуалност на филму превалила од 1933. до данас је дугачак и уско повезан са социјалном ситуацијом у којој су режисери снимали своја дела и на тај начин пред јавним мњењем тестирали (не)морал који приказују. Све почиње још 50-их година прошлог века у Шведској Бергмановим филмом „Лето са Моником“. Прича о двоје заљубљених тинејџера који након свађе са шефом и родитељима одлазе из града како би провели неколико дана на мору имала је неколико кадрова голотиње који су изазвали главобољу (још увек) претежно конзервативне публике широм планете, тада још ненавикнуте на приказивање секса без алузија. „Лето са Моником“ још увек је најгледанији Бергманов филм у Америци, а рекламирао се епитетом „филм за широка платна и широке умове“.

Један други шведски режисер помогао је у стварању јавне слике о Скандинавцима као људима широких погледа. Вилгот Шеман 1967. снима „Радознала сам (Жуто)“, причу о знатижељној девојци која проучава ставове о сексуалности и политици у тадашњој Шведској с паралелном радњом у којој режисер истражује реакције глумаца једних на друге и на саму причу. Иако је у неким земљама био забрањен (нпр. Шпанија), популарност филма утицала је на развој сексуално либералније климе у Шведској, али и у остатку света. Контроверзност се постигла и повезивањем сексуалности с критиком политике па тако глумци Лена Ниман и Берје Ахлстет воде „политички бунтовничку“ љубав пред стокхолмском Краљевском палатом. Следеће године Шеман снима „Радознала сам (Плаво)“, (жута и плава су боје шведске заставе и зато такви поднаслови у заградама), наставак филма са истом екипом и ликовима, али другачијом политичком поруком. Изоставивши разговоре о пацифизму и класној различитости, други филм већи акценат ставља на религију, затворе, и поново – секс. Шеман је 1964. снимио „491“, филм о групи дечака који су приморани учествовати у социјалном експерименту. Кроз портрет друштва које се мења Шеман је убацио директне алузије на хомосексуалност. Наслов филма долази од старе шведске изреке како се може погрешити 490 пута и да ће

нам бити опроштено - филм је прича о 491. греху. Током 70-их Шеман је наставио снимати филмове у истом маниру. „Трол“ (амерички назив филма је: „Док нас секс не растави“) из 1971. је сатирична прича о пару који се, уверен да ће уколико буду водили љубав једно с другим умрети, упушта у разне изванбрачне односе како би се ослободили фрустрација накупљених у браку. „Табу“ из 1977. говори о адвокату који се бави тзв. „сексуалним перверзњацима“ и напоследку закључује како је с њима све у реду, јер друштво је то које је покварено.

Сатиричан однос према друштву као и политички активизам показали су се саставним делом већине филмова који су се током 70-их појавили као реакција на сексуалну револуцију. Филмови Лилијане Кавани, Бернарда Бертолучија, Пјера Паола Пасолинија, Валеријана Боровчика и Нагисе Ошима продрмали су границе дотадашњег размишљања о сексу, сексуалности, родним и полним улогама као и њиховој презентацији, а слободније размишљање о сексу на целулоиду пратила је појава мејнстрим порнографије у њеном меком („Емануела“) и тврдом („Дубоко грло“) облику, што се показало комерцијално успешним и културно значајним. „Последњи танго у Паризу“, „Ноћни чувар“ и „Царство чула“ користе се изразом како на мотиву луде љубави показати реакцију на друштво у целини. У сваком од наведених филмова „уклети“ љубавници се изолују од остатка света затварајући се у празне станове или у своје приватне имагинарне светове. Бертолучи у „Последњем тангу у Паризу“ (1972) ликове Пола (Марлон Брандо) и Џини (Марија Шнајдер) смешта у напуштени стан, својеврсну урбану (и помало ироничну верзију) рајског врта у коме они одбацују све оно што их веже уз цивилизацију – имена, језик и (подразумева се) одећу.

„Ноћни чувар“ још је више узбуркао јавно мњење. Кроз причу о поновљеном сусрету бившег СС официра и заточенице логора који десетак година након догађаја обнављају своју садомазохистичку везу Кавани се на оригиналан начин позабавила озбиљним историјским проблемом (општим и личним) и њене презентације кроз уметност (филм, балет и кабаре). Кавани релативизира појам доминације користећи се библијском причом о Саломи, која је завела свога очуха како би добила главу Јована Крститеља. Питање доминације и међузависности у мушко-женским односима до екстрема је довео Нагиса Ошима у „Царству чула“ (1976). Филм је мотивиран истинитим догађајем, а смештањем радње у 1936. Ошима је од свога филма направио политичку поруку, јер се ради о години рођења јапанског фашизма. Кроз причу о опсесивном односу гејше Саде и њеног љубавника Кичиза, портретирана је незаситна страст у вези која једини епилог налази у смрти. Ошима је овим филмом нарушио односе моћи унутар мушко-женских односа, представљајући Саду као доминантнији пол (она је та која уводи све „грубље“ облике испољавања нежности: шамарање, ударање, штипање и - гушење), а чин резања пениса могао би се (фројдовски) протумачити као женско присвајање Фалуса као симбола моћи.

Фашизам је са сексом на најекстремнији начин 1975. повезао

Пјер Паоло Пасолини у филму „Сало или 120 дана Содоме“. Група од по шест младића и девојака одводи се у изоловану палату главног града Мусолинијеве Социјалне републике – Сало, где су подвргнути оргијању и садистичком иживљавању тројице официра. Пасолинијево прилагођавање истоименом Де Садовом роману храбар је покушај повезивања сексуалног насиља са фашизмом. Пасолини апострофира доминацију као свеprisутно начело у свим облицима људских односа где један увек доминира над другим. У „Салоу“ разум побеђује тело, код Ошме жена доминира над мушкарцем, баш као и у горепоменутом Бертолучијевом филму. А код Каванијеве ликови излазе из стана помирени са својим од Бога подареним им улогама, што резултира погодцима непознатог снајперисте који их на месту убијају. Кавани се тако по кратком поступку решила својих ликова, поручујући да конформизам ипак није једини излаз.

Неокруњени краљ филмске еротике, Валеријан Боровчик, у својим је филмовима често супротстављао чистоћу и лепоту људског тела с облицима репресије и лицемерја. Злонамерници би могли много нудизма у његовим филмовима окарактерисати као јефтин трик, но Боровчик је чврсто веровао у ослобађајућу моћ еротике, што је показао и на наративном нивоу својих филмова, где су девојке у сукобу са репресивним окружењем увек излазиле као победнице. У филму „Звери“ (1975) где је звер метафора сексуалности као нечег мрачног и застрашујућег што прети да ће силовати младу девојку, силовање се претвара у љубавни чин, на крају којег звер умире у екстази. Боровчик се користио структуром приче унутар приче, па свој прави завршетак филм добија када неколико година касније друга девојка наилази на потомка овога догађаја и заједно са тетком вриштећи бежи из дворца, вичући: „Звер! Звер!“.

Еротика се ширила из света уметничког/експерименталног у мејнстрим и остале филмске жанрове, нпр. хороре („Не окрећи се“), мјузикле („The Rocky Horror Picture Show“), комедије („Све што сте о сексу желели знати, а нисте се усудили питати“) и спектакле („Калигула“). Све већа потражња за сексом на филму довела је и до значајног успеха порнографских филмова. Репрезентативан пример је „Дубоко грло“ (1972) Џерарда Дамијана са Линдом Лавлејс у главној улози. Ова (еротска) комедија говори о девојци која не може доживети оргазам јер јој је клиторис смештен дубоко у грлу. Непретенциозно исмејавање неких конвенционалности у везама, асоцијативна монтажа (познати приказ ракете која узлеће у сцени када Линда доживљава оргазам) и духовити дијалози као и невероватан успех који је филм постигао на благајнама приближили су (меку) порнографију мејнстриму више него икад. За „Дубоким грлом“ уследили су још неки порно класици. „Иза зелених врата“ (1972) говори о жени богаташа коју отме група криминалаца и одводи је у секс клуб где се упушта у разне егзибиционистичке вратоломије. Филм је додатно заголицао јавност сценом међурасног секса (који је и данас прикривени табу у комерцијалном Холивуду), а антологијске су сцене оргијања у којима се главна глумица упушта

у однос са четири девојке које јој стимулирају сваку ерогену зону. „Демони госпође Џоунс“ (1973) прича је о уседелици која изврши самоубиство и долази пред врата пакла, где моли ђавола да јој да још мало живота на Земљи како би са правом заслужила „вечно проклетство“.

Појава видео рекордера и касета преплавила је филмско тржиште радовима без духа и креативности, свдећи цео филм на механички чин без душе. Тако је „Емануела“ (1974), прича о жени француског дипломате на Тајланду која се у супруговој одсутности упушта у секуална експериментирања, постигла велики успех у Паризу, Њујорку па чак и Јапану (где су јапанске феминистичке наводно аплаудирале на сцену у којем након класичног мисионарског положаја Емануела буде та која се „пење на врх“). Иако је прославио Силвију Кристел, серијал није успео продужити живот жанру еротског филма.

Након узлета током 70-их, сексуалност је на филму стагнирала. Развој порнографије као достојанственог жанра зауставила је појава видеа, а филмска еротика се инфантилизовала служећи као предмет исмејавања у новом жанру тинејџерске комедије. Но и даље се покушавало са сексуалном комерцијализацијом. Тако су режисери попут Залмана Кинга и Адријана Лајна снимили читав низ стилизованих мелодрама од којих су најпознатији Линов „9 и по недеља“ (1986) и Кингова „Дивља орхидеја“ (1990). Упркос на тренутке сугестивној режији, као и водећим глумачким именима тог тренутка (Ким Бејсингер, Мики Рурк) реч је о филмовима који испод ушминкане површине нису скривали много тога. Изузетак из ове групе је једино Лајнова „Фатална привлачност“ (1987) која функционише као ироничан коментар на мушкарца који се не уме изборити са испољавањем женске сексуалности која представља као чудовиште које прети да ће разорити традиционални патријархални поредак.

Секс се показао комерцијално успешним у комбинацији са насиљем па су „Ниске страсти“ (1992) Пола Верховена постале камен темељац новог поджанра – еротског трилера. Филм је из заборава извукао Шерон Стоун, која је играла бисексуалну заводницу Кетрин Тремел, влажни сан и ноћну мору сваког мушкарца, у овом случају Мајкла Дагласа. Док су неки њен лик видели као еманциповану жену која најозбиљније угрожава мушки хетеросексуални поредак, јавиле су се бројна удружења протествујући против стереотипног приказивања хомосексуалних ликова уз које се нужно вежу особине љубоморе, посесивности и насиља.

У групи филмова који су продрмали традиционално схватање сексуалности треба споменути „Судар“ (1996) Дејвида Кроненберга, бизаран филм о групи људи које сексуално узбуђују аутомобилске несреће и све оно што произлази из њих – металне протезе, ране, ожилци и гангренозни удови. Заправо, потпуно у манири његових осталих филмова, Кроненберг технологији (која из дана у дан има све већи удео у људском животу) даје приступ човековој интими, а пенетрирање аутомобилског метала у људско тело

он представља као сексуални чин. Смисао свега требао би бити стварање новог човека, с новим телом и новим потребама. Филм је у Кану прошао лоше, но Бернардо Бертолучи га је прогласио „религијским ремек-делом“.

Нешто мање скандалозан „Лош одгој“ (2004) Педро Алмадовара такође је продрмао традиционална схватања, али овог пута о хомосексуалности. Свој класичан миље очајних домаћица Алмодовар је у потпуности заменио „мушким“ светом хомосексуалаца и трансвестита, који воде очајне животе због лошег васпитања у младости. Поента филма је да хомосексуалост јунака ипак није произашла из малтретирања у младости, јер двојица дечака заљубљују се у самотану и пре то што је једнога од њих злостављао свештеник. Сексуалношћу се бавила и Катрин Бреља, најпознатија по филму „Романса“ (1999). Кроз причу о учитељици која, незадовољна везом са нарцисоидним глумцем, сексуално задовољење тражи на другим местима и начинима, Бреља говори о потреби жене да буде ослобођена од спутавајуће мушке доминације која ју не успева задовољити.

Полне улоге и двоструки морал када су у питању мушко-женски односи, на својствен начин ј истражио и Стенли Кјубрик у свом последњем филму „Очи широм затворене“ (1999). Екранизација приповетке Артура Шницлера написана на почетком прошлог века, филм је препун психоаналитичких симбола и метафора, а говори о буржоаском браку који долази у кризу када муж схвата да је верност своје жене олако схватао и да га је она једном замало и преварила.

Аустријски режисер Мајкл Ханеке у филму „Пијанистица“ (2001) показао је како отуђење од света води до изопачене сексуалности (или обрнуто). Настао по култном роману Елфриде Јелинек, филм говори о средовечној пијанистици Ерики (маестрална глума Изабеле Хуперт) која живи у стану са посесивном мајком. У Ерику се заљубљује њен студент, но њихова веза је осуђена на неуспех. Иронизирајући традиционалну поделу доминације у мушко-женским односима, Ханке пружа импресиван портрет једне особе потпуно неспособне за љубав.

Филмови попут „Интимности“ (2001) Патриса Шероа и „9 Песама“ (2004) Мајкла Винтерботома успели су секс учинити темом за себе, без да он служи као метафора или да се деконструирају границе његовог схватања. Шеро обнавља Бертолучијев концепт „Последњег танга у Паризу“, али овај пут смештен у Лондону. Стан је поново празан, љубавници су и овај пут сами са својим демонима, али је развој догађаја непредвидљивији и другачији. Винтерботом је свој филм режирао по принципу ред секса – ред музике. Експлицитни призори између се са снимкама концерата, а све у функцији дочаравања угођаја једне интензивне љубавне везе.

Бернардо Бертолучи је snимио „Сањаре“ (2003), носталгичну причу смештену у 1968. за време студентских немира у Паризу. Филм говори о младом Американцу који се упусти у љубавну везу са близанцима, братом и сестром инцестуозних склоности,

који уживају у двома најбољим стварима стварима: филму и сексу! Иако делом исмејава шездесетосмашку генерацију, истичући површност њихових политичких парола, филм је најзанимљивији у тренуцима када њих троје учествује у сексуално - филмофилским играма.

„Кратки гузови“ (2006) Џона Камерона, емотивне и сексуалне проблеме својих јунака објашњава метафорички, као „стање нације“. Сексуални терапеут која не може доживети оргазам, проститутка која не може изрећи властито име и хомосексуалац који не може допустити да га његов партнер сексуално задовољи, представљају сву ону затвореност која је обележила Њујорк након 11. септембра. Оргазам којим за(с)вршава нада је да ће овај метрополис поново једном постати место политичких, интелектуалних и сексуалних слобода као што је био и пре трагедије.

Иако су еротске сцене у домаћим филмовима често граничиле са силовањима, у којима су мушкарци узимали жене независно од њихове воље, третирајући их и ниже од сексуалног објекта, постоје и софистициране сцене путене еротике. Осим стандардних сцена ниподаштавања жена, у екс-Југословенским филмовима налазе се и другачији видови коитуса - од еротских комедиографских сцена, до романтичног вођења љубави с ружом у устима. У најкраћем, прво је било мртвило, затим се десила Ева Рас, а после ње поново мртвило. Све до смрти вољеног вође и почетка краја СФРЈ, када почиње процват секса у домаћем филму у правом смислу те речи. Режијери се почињу ослобађати окова цензуре и аутоцензуре, а секс се у филму (и шире) почео доживљавати као апсолутна бласфемија.

Први случај скидања у домаћој продукцији забележен је у филму Душана Маквејева „Љубавни случај или трагедија службенице ПТТ“ (1967). Ева Рас је постала прва обнажена дива домаћег филма који, као такав, заслужује култно место у историји ЈУ – кинематографије. У Шијановом „Ко то тамо пева“ (1980.) цела Југославија завидела је малом

Штимцу, партизанском куриру и пријатељу немачких овчара, када је у шумици, недалеко од изанђалог аутобуса фирме Крстић, навалио на младу и једру Неду Арнерић. Већ годину дана касније у филму Емира Кустурице, „Сећаш ли се Доли Бел“, Славко Штимац поново јаше, овај пут у улози младог сарајевског клипана Дине, којем локални мангуп Брацо Шинтор повери девојку на чување. Између њих двоје јавља се љубав. Љубавна сцена између Штимца и Лјиљане Благојевић оригинално не постоји у књизи Абдулаха Сидрана према којој је направљен филм.

Лордан Зафрановић је 1981. снимио „Пад Италије“. Радња прати дешавања у једном малом острвском месту где долази до великих политичких превирања проузрокованих падом Италије. Командант партизанског одреда, тип аскетског револуционара, посвећен борби, упада у замку љубави с ћерком велепоседника, коју глуми Ена Беговић. У преломној сцени филма Франо Ласић бива заведен од буржујке Беговић, и то у једној пећини у близини мора, где се аскета повукао да размишља о револуцији, Марксу и Титу.

У филму „Маратонци трче почасни круг“ (1982.) Сека Сабљић и Бора Тодоровић, иако као од мајке рођени, нису ништа конкретно учинили јер их је у томе у последњи час спречио Богдан Диклић. Најбоље правдање, како на филмском платну, тако и у стварном животу: - *Шта радиш тио, куме?! - Вежбамо, куме. Вежбамо за филм. И ти ћеш овако, али сутира.* У „Варљивом лету 68. (1984.), Горан Паскаљевић портретира живот младог матуранта који стасав за љубав баш у време револуционарних превирања. Политичке трзавице, студентски протести и политика младића (поново Штимац) апсолутно не занимају, а сав његов интерес је окренут према девојкама. - *Меси, меси, ништа ти неће бити*, говори му Бата Стојковић, у улози његовог надобудног оца, типичног ситног бирократе. Исте 1984. Снимљен је и филм „У раљама живота“, Рајка Грлића и антологијском сценом Бате (Животиње) Живојиновића у тиграстим гаћама када каже Штефици Цвек (Витомири Лончар): - *Сад ћу да те карам*, па се онда исправи: - *Не, караћу те целу ноћ.*

У „Лепоти порока“ (1986), Живко Николић обрађује тему традиционалног против модерног. Мира Фурлан у улози жене која се бори против затуцаних обичаја да мушкарци прекривају црним чаршавима лица својих жена приликом чина вођења љубави запошљава се као спремачица на нудистичкој плажи где следи пуцање окова по свим традиционалним шавовима, и дешава се једна од најлепши сцена секса утроје икада виђена на филму. Готово једнако софистицирана је и сцена у „Официру с ружом“ (1987), Дејана Шорка, где је млади партизан Жарко Лаушевић имао задовољство да постељину изгужва са две лепотице.

„Искушавање ђавола“ (1989.), Живка Николића је прича са дна традиционалне племенске касте о завади две фамилије и крвној освети. Поред прелепе црнке италијанске лепоте, коју глуми Драгана Мркић, у загрљају Алана Нурија, незаборавна је и сцена када мушкарац кога глуми Бранко Видаковић у штали сексуално општи са козом. Последњи филм југословенске кинематографије „Чаруга“ (1991) још једном је донео оно најбоље из режисерске кухиње Рајка Грлића. Филм је прича о хајдуку Јови Станисављевићу – Чаруги, коме је баш као и многим другим харамбашама, жена дошла главе. Ексцентричну грофицу, која заврти мозак Иви Грегуревићу (Чаруга) и Петру Божовићу (официр и главни Чаругин прогонитељ) глумила је прелепа Ена Беговић, чија ће сцена ватреног секса са Грегуревићем на поду испод клавира постати једна од најрепрезентативнијих кинематографије земље која више не постоји.

Милосав Буца МИРКОВИЋ

СВЕТИЛНИК

(Иван Неђришиорац, „Светилник”, Орфеус, Нови Сад, 2010)

*Наизаг сам ѿшао својим ѿуѿем, Госѿоде,
сам самѿиѿ, без иѿде икоѿа,
без кучеѿа и мачеѿа, без седла и самара,
сам самѿиѿ ѿред ѿекара и влачара,
ѿред шесѿосѿраѿиѿница и брвнара,
ѿред сеочанских ѿѿѿока и језера са алѿама,
ѿред малиѿака, неизмерних ѿлодова,
и уѿиѿна које миришу на ѿусѿиѿѿски ахаѿѿ,
ѿред ѿонича сѿѿоке и ѿасѿиѿира босоноѿих,
ѿред ѿрумена земље црнице и виноѿрада,
најзаг сам ѿшао својим ѿуѿем, Госѿоде...*

Милосав Мирковић

Још је Исидора Секулић 1928. Записала: “Оно што у високој поезији и прози тежи у моралну сферу, то је религиозно осећање, које у светлости човечјег живота види највиши идеал. Сваки Клингсор жели да постане витез светог Грала. Један Бокачо, жив у доба знатне удаљености од религиозних времена Средњег века, жив у доба кад је Пучо Капана сликао *Шибанье Христѿа*, и само мало даље од Христа насликао превртање мајмуна – и Бокачо се у једној добро промишљеној песми окреће Богородици:

*di divenir ancor dal destro lato
del tuo Figliuol, tra la beata gente*

Песник, стваралац, блиски рођак Бога, самим тим мора спасавати свет и разбијати зидове мрака и зла, мора се заносити идејом истине, добра и лепоте, дакле идејом Бога.

Покушали смо једном приликом избележити врсту антологије религиозних мисли у сабраном делу једног аутора који нема глас да је религиозан или мистик. Доживели смо што нисмо сневали. На свакој трећој, четвртој страници, у сваком ставку од вредно-

сти и лепоте: религиозни поглед на свет и на душу човечју. Понекад, у изразу и слици стоји право побожно скрушење, понекад мука и гнев због приближавања искушењу. Нашли смо мисли чисто монашких и аскетских. Избележили смо читав један мали систем учења: да у свакој жељи човечјој има мамац у злу.”

Песник са јаким религиозним осећањем не значи уједно песника религиозних песама, још мање хришћанског песника, католичког или православног песника. Модеран песник религиозне душе то је индивидуални мистик. Он може описивати вече, или воду која крај нас протиче и не враћа се натраг, и испунити строфе дубоко контемплативним акцентима и симболима. Наравно да међу мистицима песницима има и католичких и православних песника. Мотиви тих песника имају везе са црквеним обредима, са догмом, са Библијом. Ренесанса православља је више у филозофији, религиозној филозофији, наравно. Има међутим једна догма хришћанска, догма источне и западне цркве, која не да мира уметницима најразноврснијих категорија, и уметницима кроз многе векове. То је догма о безгрешном зачећу, то је мотив Благовести. Ова догма је обрађена уметнички – бојама, у камену, у дрвету, у легендама, у песмама – много стотина пута, чак много хиљада пута ако се рачуна од времена првих сликара. Та догма је тако тврда, да сликарима и вајарима просто императивно намеће композицију. То је оно стереотипно сликање са фиксираним позама мање више, и са фиксираним душевним стањима. Песници, који чисто идејно, апстрактно мистички обрађују тај мотив, имају несравњено више слободе.

*А ја Ти, Мајко Божја, не долазим
Одсечене руке, ноге, ма којеж дела тила.
Ја дођох сломљене душе неверне,
На тмемену ми нека ђогана сила села.*

Данас и овде пред нама је једна књига, *Светилник*, аутора Ивана Негришорца. На први поглед сасвим обична књига, књига као и све друге књиге, све док је не узмемо у своје руке и не почнемо да читамо написано штиво. Морам признати да сам на моменте био збуњен пред ауторовом визијом Хиландара и Свете Горе. Визије коју читалац неосетно упија, на њу свакако пристаје и постаје део пишчевог личног света. Иван Негришорац видео је и доживео свет Свете Горе као временит и стамен, он га је посматрајући осетио у свој његовој духовној саомитности и узвишености. Било је тренутака кад је груб и силовит монашки живот рањавао његово срце и кад је као последица таквих приказа постајао болан и потресен, али наш аутор ни у једном тренутку није губио љубав, веру и наду. Његов лирски субјект у *Светилнику* буну се против поремећаја строго освештаног и устројеног реда у једном посве затвореном простору какав је хиландарски. Простор који због своје саомитности и оспоравања у ма ком виду, опире се силама које га разједају – и

оним силама дубоко у њему и онима око њега.

У историји књижевности познато је да су познати песници тежили да пронађу нове изразе за нове доживљаје. Својом књигом *Светилник* Иван Негришорац успео је да нам понуди један нов и узбудљив вид хиландарског живота и његовог света. Нашег аутора је свет Хиландара потпуно и непосредно окружио, пошто је песник у њему пронашао ризницу световног сјаја и животне истине.

Сликари *Благовести*, то су највећи уметници тога мотива. Али немир је и у песницима. Један од најузбудљивијих песника немира, Рајнер Марија Рилке, питао се душом, шта то трепери у оном прамену ваздуха између прста арханђела и на одбрану истурене руке Маријине.

У данашњој српској религиозној лирици обновљене и усавршене су традиционалне ноте, ноте идиличне једног Вијона, Мароа, Ронсара. То су ноте нежно елегантне, чисто емотивне, без помпе и ужаса. То су ноте поезије која изједначује животиње и ствари са људима, која сен мртвог врапца облачи у велико почетно слово, и чини од њега име, лице, божје биће. Песме у књизи *Светилник* смештене су почетно у садашњост и како нам саопштава Саша Хаџи Танчић у *Багдали*, оне су као песнички свет од изузетне важности за читаоца. Песнички свет *Светилника* успоставља и поставља непознати песник, с почетка XXI века, једна типска личност, са становишта новог века. Поезија Ивана Негришорца припада новом типу поетског исказа, поверењу у наставак живота једног тако посвећеног и повлашћеног места какво је Света Гора.

Његову поезију читамо у њеном етимолошком значењу. Међутим, она је накупила у себи, толико дуговековне распоне за веома разнолика сагледавања – суштаствено, али и под навалом сензација које дозвољавају нову изражајну артикулацију. Да би и то могао да оствари, песник није ниједном одступио од првобитне чистоте нуминозно глориозног слоја *молитвеног бруја*.

Подвојеност у језику очита је и сходна временским раздобљима из којих пева лирски субјект Светилника. У том погледу, најкарактеристичније су песме из савременог живота светогорских монаха, савременим идиомом обликоване. Оне своју убедљивост постижу сударом појединих симбола светлости и осавремењеног говорног језика, поготово тамо где је језик уклопљен у одређену ситуацију, врсту понашања, где је њен вољни акт у нечему конкретном, реалном.

У песништву Ивана Негришорца дошло је до изражајних, језичких помака због његовог односа и става према непосредном животу и житељима Свете Горе, и његове песничко-људске саосећајности са њима. Подударности које се јављају међу појавама и облицима понашања изражене су одговарајућим језиком, боље је рећи – песничким језиком, а песников улога у свему томе је да их поступком обликовања уметнички изрази, чиме Негришорац недвосмислено потврђује оно Винаверово поимање језика као највеће светиње и светилника.

Иван Негришорац не бежи од већ познатих и признатих пос-

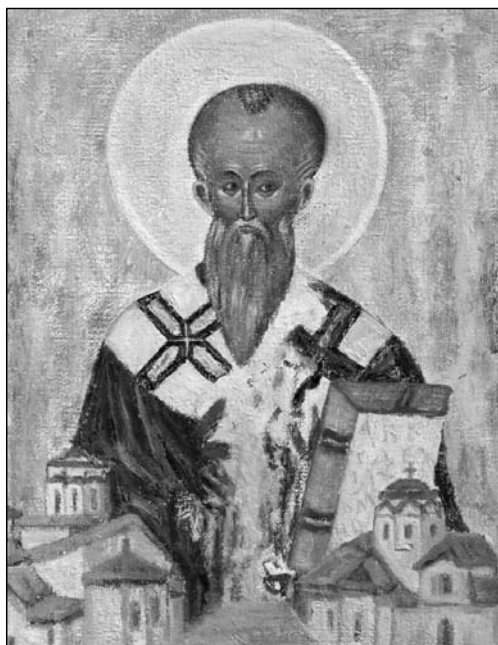
тулата да Света Гора обједињује симболичка значења мира, молитве, медитације, тајну, тајанствено, тишину, тиховање, унутрашњи живот. Она представља и склониште и уточиште. Оличава чистоту, духовност, утеху у хришћанској вери. Наш аутор из свега тога гради своју непоколебљиву визију Хиландара и Свете горе и она је данас ту, пред нама, у овој лирско надахнутој књизи.

УМЕСТО ПЕСМЕ ИВАНУ НЕГРИШОРЦУ

Не брини међу близанцима-бродовима. Пробудиће те кад стигнеш у манастир. Само ти као истина, као једро. Неуки калоперу који оговара, можеш да станеш у моју малу собу, у моју малу шкољку, у моју зеницу тајну!

... Саставио си типик, глориозни хиландарски, и сада, у возу, у ноћи сричеш његове тајне и противуречја. Големе дане си из тишине извукао, обема рукама подигао стари врч, млин који су похарали и оставили ветру обиграо си као мирољубиво звере. Журно си срочио типик, а када си угледао већ реку, самотасту и крепку као млади морски пас, речи су постале залишне, а само кубе, посрнуло у септембарској јари, поигравало у твојим очима и мирисало на јаја препелице.

Одмиче тако сенка те сенке, смањује се бремене углачане грађе, и све постаје једно: лето и река, студена и оштра сабља која још траје у сновима велможа. Задобљена је тишина траве: она расте из бездана равнодушности, па ипак, нестрпљиво се сједињује са зидинама да би лето-паликућа поштедело то зелено и риђе лице једног брега.

Драгољуб СТОЈАДИНОВИЋ

РЕТКА СВЕЖИНА ПЕСНИЧКОГ ЈЕЗИКА

(Ненад Грујичић: „Вијадукт“, Прометееј, Нови Сад, 2011)

Вија-дукт. Чудна, необична реч. И није наша. Тврда је, одсечна, латинска *via ductus* = пут + вођење), неприкосновена и – сама. У српском језику то „вија“ као да сија, као да се извија, као да је дуга чивија, али не вијуга, него онако право негде напред хоће, с вијадуктом, реско и жестоко, с наглашеном динамиком да се забија и – над нечим надвија. А онда – „дукт“ тврдо, завршно, беспоговорно. Све је заустављено, нема даље, закопчано неким петент-дугметом. Пукне „кт“ и остави празнину за собом. Наредна реч мора мало да се удаљи од ове која пуца или штуца тим својим окончањем између два цактава праска. Оба гласа, и „к“ и „т“, што се додирују и штекћу једно крај другог без паузе, као да пуцкају тим додиром, у неспојивом споју, и штрецају двојним одвојеним кратким прскалицама.

Вијадукт наоко није поетска реч као што то није ни, на пример, продукт. Вијадукт јесте продукт нашег здраворазумског „два и два су четири“, плод стварности, нешто логично, израчунато, високо, чак елегантно раскриљено преко котлине, као кад летне галеб из маште и заледи свој траг; ту се вијадукт раскрили.

Али овде је реч о предузећу, о фирми, о оној групи људи која вијадукт прави, која господари његовим поетским изгледом на непоетској речи која из неког разлога хоће намерно да га промовише и именује. Предузеће – и то из Загреба. Стигло у крајишку, српску пустињу, још далеких, прошловековних, шесдесетих година, дуктовано, да пут постави и да га у недођин управи.

Пола имена вијадукт – поезија, друга половина – њена негација. Силнија негација него поетика. И, ето, ту је легла, ту се на неки свој загонетан начин протегла, од тог изазова хоће да живи, на тој дисхармонији хоће да раскрили свој поетски лет и да тако начини ризични, изазовни прелет ова Грујичићева најновија књига.

Вијадукт је однео и разнео народ, Грујичић га вратио. Је ли ту тајна мисао аутора или само поетска промисао. Да се зна, да се насликано памти. Све је овде велики поетски дар (и – панађур). Као

да је у стубове вијадукта уклесан и лиже их, подмазује, пали и кад народа више нема и кад га „не мере бити“.

Ово је поезија бивања, живовања, виђевања, лексичких шаренгаћа, крајишких опасача и ојкача, слава и гозби, коцкања и умирања, љубави и игара, беса и вреса, и – трајања. Све се ту сакупило, све у вир песме уметнуло, све у блиц-криг речи савило, све оплеменило, од пролазности очистило, у памћење ускопистило и траје и лаје, и у инат – не нестаје.

Неће да каже шта га чупа из недара памћења, из детињих снова и виђења. Бивања га утемељују, бране и хране од вијадуктованих преса и пртина помоћу којих је пребачен, како то код нас нажалост често бива, са прага бивања, преко прага памћења – да као сваки епос подсећа да траје и – не нестаје.

Вијадукт није само симбол. Симбол назначује, открива, упућује на нешто, везује, повезује ствари, предмете, појаве, личности, догађаје. Он уноси асоцијативну слободу међу њима, спирит, могућност да се у некој тачки споје или додирују или зближавају. Симбол је ширина, он је све и не мора да буде ништа. Кажеш симбол и као да си рекао човек. Какав, који, на кога личи, шта га чини да се из чопора разликује?

Вијадукт јесте симбол, али је овде, у овој књизи, пре свега и изнад свега знак, печат, тачка сугреба чак. Да, да, сугреба. Шта је сугреб? Место на које кад станете наилази болест, невоља, несрећа, зачаран неки простор који наш народ избегава, обележава, пази на њега, обилази га и страши се, прави од њега плашило, легенду. То је сугреб.

И, сад, зашто сугреб, зашто знак, печат, нешто што је важно, одсудно, пресудно, усудно. У овој књизи сем тога што је насловљена том речју, ничега нема што је његова слика и прилика. Вијадукт је ту стваран само на корицама књиге, леп, примамљив с многим луковима и као нека геометријски уприличена, каменита стонога пружа се правим, равним леђима окренут небу преко неке дубодолине да споји две стране неког крајолика. Рекао сам, о вијадукту у књизи нема ни речи.

Али, то није баш сасвим тако. Ту се, у фусноти, на првој страни, испод наслова ВИЈАДУКТ, вели да је то фирма из Загреба, не мост, него фирма која је шездесетих година прошлога века правила асфалтни пут у том крајишком крају, песниковом другом или првом завичају. Ако гледате где је песник рођен, то није први његов завичај. Али ако читате ову књигу видимо да јесте. Дакле фирма, дошла, била и отишла. Име остало, народ нестао.

Песник је у три поеме ове књиге („Вијадукт“, „Покривање куће“, „Жабар“) насликао тај нестали, свој свет. Вратио се чак тамо далеко, у времену, да евоцира детињство, и баш у та времена кад је фирма Вијадукт из Загреба правила тај пут, у том његовом крају. И тај живот, непатворени, крајишки тврд, ж'сировж', као у некој поетској вршалици песник заграбио и суљнуо њиму ову поетичку сваштарницу, као на каквом вашару.

Хрупнуо чулав и зачудан тај живот, као страшило у наш

данашњи поетски тренутак, кад песма све то неће, него сусреће неке безличне теме и људе, завезује пластику замки око човека где зуји метафизичка апстракција усамљености. Та тзв. поезија главиња некакву изгубљеност, вуче за собом неке речи, што празније и прозније то постмодерније, и оставља празан и пуст траг за собом. Као да се у овом времену загубила и обезличила код неких. Нити се чуди и чему, нити се забезекнула ичим. А зачудити се и забезекнути јесте драма, покрет, доживљај, живот. То се просто данас загасило у књижевности, као осећај, као ритам, као мелодика, као поетска слика и прилика. Можда је наше време заслужило такав беживотни говор. Отуда му се, можда, наш песник на свој начин, особен, супротставља и руга.

И, ето, две загонетке, прве две кад је ова књига у питању. А има их, иако је књига релативно обимом невелика, колико год умете да видите и откријете. Загребачка фирма, а онда још вијадукт у крају у коме више тога народа и нема. Зар вам се не чини да је овим разапета голема асоцијативна пређа што нас лови у замку историје и страдања? Пазите, вијадукт у крајишким пределима је најавио узурпатора, као што је мост на Дрини утемељио окупатора. Можда га чак, да будемо разборити, није најавио, него само накнадним догађајима означио, обележио као место сугреба, као судбину, као околиш, као ону „кућу на друму“ Танасија Младеновића, или „кућу на сред друма“ Васка Попе, као напетост по природи ствари, па тиме и опасност, и неизвесност, и драму.

Тај свет који се враћа, који се тражи, који се намеће у памћењу, завичајном, неће директно, али хоће поетским посредством да каже, и не само да каже, него да изврши одређени завет, жал, како хоћете, за једним светом који је нестао, протеран, уништен, пошто ми је тај вијадукт, обмањујући га тетовењем, у самој ствари утро пут без повратка.

Али варате се ако помислите да ова поезија хоће ту. Она неће да се меша у историјске и дневно-политичке послове. Никако и ничим. Она је изнад тога. Надвремена, а у времену. Она слика видљиво и невидљиво, и то чини веома вешто и зналачки. Свеједно што тај свет нахруљује у гомилама и поворкама пред нашим очима. Песник га слика помоћу детаља, малих знакова и призора, скраћених одлика, осмуђених прилика, многих анонимних ликова и њихових у лету ухваћених трагова, кроз посао, опстанак, доколицу, играње, певање и картање, кроз изнуђена и „курентна“ радничка занимања, женидбе, удадбе па и смрти. Тако стигне и вест да се тај и тај („млинар Урош“) утопио у реци, како то већ бива, како је суђено у свакодневном битисању. И много тога још.

Само, тог света више нема. И ту се ми за све ово везујемо и у свему томе морамо, како знамо и умемо, да се сналазимо. Тог света нема. А бивао је, и видећете кад књигу прочитате какав је сликовит и наочит и радан и полетан и питорескан тај свет. Са природним вековним правом да такав буде и без вијадука и с њим. Али је нестао. И нестаће сваки ако се око нових вијадука, данашњих, нападних, других и другачије названих вијадукова, овај народ не

опасуљи и на прави, другачији начин од зла не одбрани. А то, понављам, казује контекст, а не ова поезија, далеко од ње независан контекст у коме је она, та поезија, принуђена, кажњена чак, да живи, и бива, и траје, и пева.

А нешто, опет, утемељује, и не само што утемељује, него инспирише и са собом барабари овај Грујичићев крајишки тренутак и говор. То су у поемама на моменте уграђене крајишке песме ојкаче, доскочице, розгаче, поскочице, потресалице, ојкани и ојкалице, грохоталице, викалице и ругалице никле током векова – да маме, показују, сликају драму живота. И не само оне. Већ и, додајмо и то, свака песма у насловној поеми „Вијадукт“ неким севдалинским стихом завршава, означавајући и тако босански крајишки абијент. Поетско се меша, равна, једно из другог извире, једно друго храбри и, што је најважније, слаже и меша у бескрају времена и судбина.

Песник је књигу исписао језиком сликовитим, свежим, речитим, архаично звучним и сочним, шаренолико бучним, какав нисмо често сретали на нашој данашњој песничкој сцени. Можда овакав, колико знам, никад. Тај језик тражи посебну причу.

Песник се у овим поемама са народом повезује, из њега ниче, њему се обраћа и враћа, и с њим бива и постаје - народан. Свеједно што тог народа ни тамо ни у нашем савременом модерном певању више нема (паланка, вели умни Радомир Константиновић, превиђајући да је она пре Фема Фемић, него Љубомир Мицић), али ће га на овај начин, кад тад, и тамо и овде, и свуда, ипак бити. Ова поезија показује да је запамћен тај народ и да је због тога, као што је то било одувек, кад га мит узме у наручје, неуништив. Наш народ вели – даће Бог, свеједно што до сада, кад смо ми у питању, и није било нарочите дарежљивости. Елем, даће Бог!

Ксенија КАТАНИЋ

У КОШТАЦУ СА СУРОВОШЋУ СВЕТА

(Милан Ненадић: „Горко изобиље“, ДНС „Лоџос“ - КК „Дис“, Бачка Паланка, 2008)

Са радозналошћу и питљивим жаром загладан унутар човекове судбине и сопственог битисања, новосадски поета Милан Ненадић (иначе баштиник наше врсне песничке традиције) у својим виолентним мисаоним песмама, испитује интегрално поетско виђење света. И у песничкој збирци *Горко изобиље*, као избрушени поета неоромантичарског сензибилитета (прецизније као оличник стражиловске песничке лозе), он је, вечно неспокојан, упорни истраживач људског живота. Поезија снажног зрачења, *Горко изобиље* је верна пројекција свеколиког Ненадовићевог поетског бића, његових стожерних животно-искуствених и филозофских ставова, моралног вјерују. Разврстане у шест лирских кругова (*Песме, Ойшћи одар, Венац за Гаврила, Уйочиније, Сјрашњи суд, Пола кайи rose*) 152 песме имају драж аутентичне, из живота кореноване, медитативно-меланхоличне лирике. Аутор људски непосредно и искрено интерпретира свој унутрашњи свет, духовни свет искушеника вођеног трновитом стазом пуном животних теснаца. Обојене рембрантовским бојама, елегично-рефлексивне, Ненадовићеве песме махом носе тескобна расположења. Са готово грозничавим заносом, он песмује увек када је суочен са горчинама, са суштинским апсурдом живота, кад га, наднесеног над згариштем илузија, ломе недоумице и тиште (најчешће обманљиви) одговори, кад прокључају емоције којима нема утехе, кад над гротлом ништавила гасне вера, кад га чама слама и узавре бол без утехе. Ненадић је пејзажиста душе. Симфонијски разуђене, његове песме, давно је примећено, јесу песме болних животних обрачуна. У њима има врло опорих животних истина, има бранковских туга и опомена и расположења сплина. Све их провејава нека згрудвана, затајена туга, дубока меланхолија којој нема умира. *Горко изобиље* је и поезија бунтовне мисаоности и снажних (ауто)ироничних осећања. Прекаљен у опорној животној стварности, Ненадић зајекне стихом увек “кад све боли света скупе се у мени“, како је писао, Ненадићу

духовно врло сродан, Милош Црњански. То је свакад лирика дубоке мисаоне основе, у којој се песник хвата у коштац са суровошћу света, често негирајући и егзистенцијални ред ствари. Грундиране тамним бојама (најчешћа атрибутизација је црном бојом) и несрећним расположењима, верно одсликавају одемоњено лице света. Темеље се на трагичној спознаји да, како су говорили Стари Грци, “сав свет у злу лежи“, на његошевском спознању да све(т) је “земаљски сајам несмислени“, зло непролазно, а сумња да свет може бити бољи корен је свих песникових размишљања. Сагледавајући животне појаве у дубинским видовима, Ненадић, као танани инструмент душе, негује песму у којој доследно афирмише хуманистичку етику човекољубља и поштења.

Овом приликом издвајамо циклус *Песме* и овлаш се дотичемо још неколиких песама из других циклуса збирке.

У циклусу *Песме*, на пример, Ненадић помно мапира пулсације својих духовних немира, грознице што га ломе. Мисаони стожер циклуса - песма - избијајући из скривених понора бића, носи аутобиографски печат. Као огледало унутрашњег живота, она је *моје добро* и вечно је прожета немиром упитаности. Песник *живи смртан / Стивара у њобуни*, како каже у *Ојасној песми*, свестан да је суштина света неприступачна, да се губимо у непознатљивости и сумњама. У тражењу последњег егзистенцијалног смисла, песма и реч могу *убијти* (“Срећан је ко своју песму не плати главом“ писао је Бранко Миљковић). Иако не лече од зла и не решавају најважније животне проблеме, речи исказују моћ духа и зраче духовном енергијом (*Тајна речи тајна је светица* записао је Ненадић у песми *Дневно светло*). Песма је увек одисеја духа поете који, зарањајући у самог себе, ходи кроз снове, илуминације духа и симболе:

*Не волим симболе.
Лажу и њредзнаке - све је то истина
Или ће већ бијти.
Чујем испред себе
Сойствене кораке: као дан је јасно -
Песма ће убијти.
(Ојасна песма)*

У овом циклусу Ненадић исповеда и своје естетичке медитације о поезији као уметничком роду и о психологизму писања. Иако кроз познање човека и света носи могућност тоталног израза, песма је увек окружена и неразјашњивом тајном која се крије у њеним тамним дубинама, неизрецива је. За логику необјашњива, несводива је на интелектуалну и естетичку свест. Она је *слаћка страв* и представља недокучиву менталну утвару (*Шта значе зачарани слогови / С њримесом демона?*). Иако у стиховима има животног песимизма, песник чезне да се и даље врти у *колу живојта*, али је непрестано присутан и страх од смрти (песник је често наднесен над њеним понором). Знано је да песма мисаоно и емотивно обогаћује људски живот, али не казује куда се, као играчка судбине, човек-жртва пути:

*Ужас ће још крајко. Што овако живим?
Ноћи и дани мешају се, ију.
Црним звуком вођен, праћен звуком црним
Жури у слеђену, вечну анархију.*

*Колебај се руко, колебај се моћи -
На сумњу у лепо свели су се саји.
Слушам тојојој ирена који мора доћи
Из дубине Бога - у људско иуцаји.
(Дивљи Бог)*

На Ненадовићевим стиховима опорог тона је увек печат духовне самоће, резигнације, често нихилистичког очаја. Песнику болно отуђеном без наде и присности, они су лирски крик пун тамних наслућења. Песма је непрекидно бдење и оптужење нашег, трагичним колизијама прожетог, умирућег века. Скољен кошмарним размишљањима, подривен сумњом, Ненадић у њој вазда ниже тучна питања, цедећи црну лаву из свог песничког пера (писање је плод очајања). Он не пристаје на данашњи, историјски остварен свет и стога су његове поетске визије често и бодлеровски осенчене, носе осећање коби (давно је записано да Ненадић умногоме оличава и песнике трагичног проклетства). Из стихова раскошних у поетским сликама клија отровно “цвеће зла“, јер, попут Бодлера, и Ненадић-кобник осећа пораз и мучнине егзистенције.

Ненадић пева да превазиђе недовољности и замршености живљења и да се ослободи сплина. Стога, поетски рефлектован, свет овог бодлеровца свагда садржи горке, готово антички неумитне животне истине, које се ниском сликовитих метафора често окамењују у даворје, као, на пример, опомињући кумулативни стихови песме *Ојшји одар*:

*Људска сјаза добрим смером унишћења.
Гробна барка не разуме кога не сме
Да иренесе. Дрхтуримо - али јесме? -
наша болна, узалудна ошкровења?*

*Плови тихо, и смеши се. Умри бодар.
Над главама крећаће се облак бео.
Нека ниси, нек те нема. Свемир цео
Плови с тобом, с тобом илови ошји одар.*

И у Горком изобиљу Ненадић често исповеда своја патриотска осећања (родољубље је иначе комплексна тема његове поезије, а јунаштво највиша врлина у етичком кодексу). У патриотским песмама он гневно потреса својом поетском лиром и пева ракићевски протестно и побуњено, мушки елегично. У многим стиховима има бунтарства и неке превратничке енергије, јер Ненадић сматра да је

отпор највиши смисао човековог трајања. Уметничка инспирација врло често дотиче и, вољом историје, несрећне судбине Рода (многи стихови настали су у стваралачкој контемплацији историје и данашњице, јер поетско искуство историје увек је могућност тумачња савремености). Забринут за судбину родне горовите и вреловите Босне (рођен 1947. у Грковцима (код Босанског Грахова, крајишку домају напустио 1974. и прешао у Београд, затим се 1984. преселио у Зрењанин, а од 1998. живи у Петроварадину), Ненадић је, на пример, испевао географски аутентичну и на меланхоличном менталитету утемељену песму *Босанско Грахово* (циклус *Ойишћи одар*). Док, уз прегршт мотива са патриотским набојем, исказује своју јасну духовноисторијску и етичку позицију, Ненадић саопштава невеселу и тмурним колоритом обојену повестицу града, у коме влада духовна замука, опада животни тонус и који *мре*. У песми се разграђава ритам студених слутњи црномислећег песника, који прозира драматску атмосферу трагичних неспоразума и заблуда света пред расулом. *Док у сџих цедим црнило своје*, песник подсећа да узалуд тражи *браћу јер не йосџоје*.

Такође прецизно географски ситуирана у егзистенцијални амбијент тамновилајетске Босне је, на пример, и песма у тону сплина *Сарајево жраг* (из циклуса *Ойишћи одар*). И она носи ауру очајности, осећања отуђености из живота, депресивности. Пројцирана је на фон трауматских стања несигурности, угрожености, тескобе и страха. Из живота призване (песма је настала 1972) упечатљиве поетске слике откривају Ненадићеву далековидност: кроз кошмарну сарајевску атмосферу, кроз моралну разривеност света, он је предосетио коб, мрачине и опорине, предсказао тријумф негативних енергија живота, из којих су се деведесетих ишчаурили ратни злочини. Свестан бесмислености цикличног понављања историје на овом, сузом мивеном, лицу Балкана, антиципирао је каснији ратни метеж - живот над Тартаром. Наслутио је усуд вечних превртанија и бежанија, јер је прозрео немогућност да се превазиђе мистика некадашње мрачне балканске прошлости Другог светског рата, када су се народи гледали преко нишана и куршума.

Мисаона суштина ових родољубивих песама је немирење са постојећим редом ствари. Данас, када пут човечанства све више тамни, кад пада адска тама и наслућује апокалипса, Ненадић их је написао са намером да се умање силе зла у свету, да човек постане бољи (што и јесте морална срж патриотске лирике), да се човек етички преобликује, како би сви људи у свету постали браћа и како би нестало разотуђења. Ненадић заговара пацифизам, очовечење и помирење међу народима, пут ка моралном исцељењу.

И песма *Смртиносни сајти* (такође из циклуса *Ойишћи одар*), на пример, јесте песма аутентичних животних боја. У упечатљивим поетским сликама у тамном степеновању слегло се све житијско. Захватајући из сопствене духовне туге, аутор пева о психолошким калваријама кроз које је недужан својевремено прошао, о непретрпљивом злу од којег је страдао:

*Свако од њих хоће по свој део мене,
Свако би, у око, свој ѿрн да задене;*

*Сви би одреда, и у истом ѿрену,
Да исишу ѿанку, ѿреосталу вену.*

*Да крвљу најојим круџ у ком ме држе,
Да ѿкивом заситим жлад коју садрже.*

Ненадић се често враћа миљеу изгубљеног завичаја од ког се рано откинуо. Изузетном елегичном лепотом блистају песме-почаснице дому, који је, као породично светилиште, код Ненадића дигнут до светиње. Никад лишени интроспективног флуида, ови стихови загрцнутог тона, сликају опору горштачку судбину. Шантићевски болна визија згаслог кућног огњишта дата је, на пример, у песми специфичног емотивног колорита *Међу својима* (из циклуса *Ојшћи одар*), у којој, ослушкујући ехо детњства, песник изјеца своју домохвалку док *џазим / По мртвом срцу оџњишћиа*, где, рембрантовски засенчене, промичу миле сени. Док стојичке душе испија чашу *џоркоџ изобиља*, родни дом поприма форму фатаморгане а стихови катарзични смисао.

Писмо Андрићу (такође из циклуса *Ојшћи одар*) опомиње на туђинство међу народима три вере у Босни, при чему песник ни једну конфесију ни не хероизира ни не демонизира.

У лирику бунтовног родољубља сврстава се, на пример, и песма највишег уметничког ранга *Венац за Гаврила*, саздана у поетској техници сонетног венца. Болним дахом продахнута ова, по строгим стилистичким правилима брушена, имагинативна и звучна арабеска, извире као горски кључ. Сва рапсодична и од унутрашњег драматизма, сва од шумног метафоричког плетива, од утанчаности музике и вербалне елегантије (има ритам и звук литургије), открива Ненадовићево живо осећање отаджбине. Оживљавају духовни профил Гаврила Принципа, који је живот сматрао привременим жилиштем и, из чежње према слободи и правди, изабрао пут ка жртвеном, пут револуционарног национализма. Анализирајући анархистички принциповски принцип, Ненадић је просузио над његовом злосрећном судбином и удесом свог народа у предвечерје Првог светског рата (у многим својим стиховима Ненадић, укоренењен у косовску традицију, осећа бол негдашњих и садашњих косовских рана и слика крвљу мивено лице Балкана). У песми је истовремено дедемонизована и “Млада Босна” која је, у борби за ослобођење од Аустроугарске, за еманципацију од социјалних зала, обнављала косовску идеју. Пуна неког свештеног пламена и јарких поетских слика, ова уметнички и структурално врло сложена и магистралне звучности песма - јасно огледало бића света - представља песму-погребницу, црну читуљу за Гаврила и епитаф за народ који страда у болним метежима историје.

Међу многим изузетним стиховима ове збирке, посебно

интересантна је и, садржински егзотична, песма *Ушочишиће* из “зрењанинске фазе“. У њој се нижу тмасте слике духовне атмосфере Зрењанина 90-тих. Само наоко писани у духу Анакреона (хедонистичка жица је сасвим одсутна), ови стихови су гротескна оптужба инертне средине и малограђанског животног стила. Песник није кушач животних уживања у стилу “царпе дием“, није проповедник животног весеља ни несташних кафанских расположења. Боемише, али без анакреонске понесености. У песми преовлађује песимизам. Аутор у ироничној инвокацији наздравља оном што нема вредност, негирајући тренутке винске екстазе. Исписана на црном фону пијанства, разорног деловања алкохола, ова песма је, заправо, антианакреонска и слика тренутке боемског бродолома, а катарзу добија у *Финалу ушочишића* (настала је 1993):

*Земља нам је шужа, очај ушочишића,
Наша црна њисћа за узлећ у нишића.
Да у овом коћлу какве наде има,
Не би мукло шукло на јави, у снима.
Земља нам је склиско клујко црних ђлисића
Лежло на мртваје као крст на Христћа.
Па се мало њрѓне, њрошеѓне, одмоћћа
Да се оћетћ склујча - рањен њас крај њлоћћа.
Земља нам је њусћа, суморна навика
Са хиљаде лица без људскођа лика.*

Напоменимо само још да Ненадић актуализује познате књижевне личности у својим стиховима (Миљковић, Овидије, Ђопић, Пастернак - уз кога се Русија пробудила), као и ликове из наше историјске прошлости, опомиње се косовске погибије. Интересанта је, на пример, и песма *Скела* која носи слике из суновратних 90-тих или, на пример, песма посвећена сликару Здравку Мандићу под насловом *Силуеће* (мини-есеј о стваралачким моћима зрењанинског уметника), затим песме инспирисане Београдом или оне посвећене ћерки и сину...

И последња песма ове збирке *Црвени чоћ* (настала 2007) огледало је песникових душевних валера. Сва од пастелних боја, са колористичком скалом која се пали и са суматраистичким флуидом, она плени свиластом мелодијом и ритмичким меандрима, еуфонијом стиха. Озрачена суматраизмом, носи тестаментарну, заветну жељу и пуну меру Ненадовићеве уметничке поезије.

Да ли су песме *Наша болна, узалудна оћкровења*, како је записано у *Оћишћем одру*? За Ненадића поезија је уметничко светилиште. Он познаје исцелитељско послање лирике. Стихови са дубинским моралним подтекстом сведоче да је види као спаситељку и видарку. Ненадић, чини се, још верује у морални смисао књижевне речи и сматра да само стварањем човек може спасти нешто од свог живота. Другим речима речено, пева да сачува свој морални интегритет, пишући у име добрих животних принципа.

Милан Ненадић у *Горком изобиљу* виртуозно располаже умећем стиха, који има сјај високе језичке ковине, богатством прозодичних форми, разноврсном римованом версификацијом. Лако образује метафоре, проширујући мисаони и емотивни смисао речи. Има врло разуђено осећање за музику: вибрирајући стих таласа и пада у каденцама, откривајући изобиље звучне лепоте и сонорности.

Њираџ иичиџавања - Ксенија КАТАНИЋ

Душан СТОЈКОВИЋ

ЕСЕЈИСТИЧКА ПОЕЗИЈА

(Зоран М. Мандић, „Боџ у продавници огледала“, *Интелекџа*,
Ваљево, 2010)

Кренимо од наслова. Он је несумњиво симболичан. Шта Бог тражи у продавници огледала? Јавља ли се као муштерија или као неко, ко осматривши оно што му огледало приказује, жели да промени свет? Хоће ли, као Алиса, да се у огледало увуче и открије онај други, паралелни, одсеђани или сањајући, сасвим свеједно, свет? Јесте ли он творац и онога што се иза огледала збива? Која је, уосталом, симболика огледала? Истина, самоостварење, мудрост, ум, душа, натприродна и божанска интелигенција, искреност, чистота... Амбивалентно по значењу, може бити и соларно и лунарно. Може ли се данас уопште споменути, када је о књижевности реч, огледало, а да се Борхесу не обрете у наручју? Шта је Борхес, данас, нама?

Песме или лирски есеј? Нову Мандићеву збирку несумњиво треба упоредити са *Малим (и)огледима* (2006; допуњено издање 2008), њеном *близаначком* књигом? Као што бисмо мини есеје могли (понекад се то и чини) третирати као песме у прози, другачијом графичком организацијом Мандићеве песме могли бисмо “преобући” у мини есеје. Имамо писца који, негирајући сваку круту жанровску омеђеност, своје литерарно стваралаштво укотвљује у особен међужанровски простор. *И* тамо *и* овамо, једнако као *и*: *ни* тамо *ни* овамо. Песништво његово налик је на живу. Покретно, гибљиво, неухватљиво, незаробљено. *Мандићевско*. Препознатљиво од прве.

Збирку отвара, засебно насловљен “Увод у читање” који се састоји од једног јединог такође насловљеног – “Смисао питања (мали есеј о непорецивости)” (он би се могао сасвим удобно сместити и међу корицама *Малих наслова*) – текста. Из њега издвајамо два поетичка става. По првом, “Песници су ‘апостоли’ смисла”, а по другом “Песма је увек више стање. Највиши ниво и стадијум бестелесне страсти. (...) И ненаписана песма је то стање.” Са којим песницима се Мандић хвата у коло? Малармеом, Рембоом, Рилкеом, Паундом, Елиотом, Ајгијем, Лазом Костићем, Томашевићем... ? У

ком смислу је поезија *више* стање? Асоцира ли се ту на *тврђе* стање (ни јава ни сан, ни ум ни срце, и јава и сан, и ум и срце) о којем поетички збори Лаза Костић?

У збирци су неколики циклуси: “Почиње кад кренеш” (6 песама), “Бог у продавници огледала” (4), “Предграђе” (1), “Лирика синоћ” (4), “Сезона откупа” (4), “Не дозволи да те поезија освоји” (3), “Све је крај” (3) и – финални –, опет једноделни, “Зачуђујуће” (1). Постоје “поруке” ових наслова. Њихова амбивалентност. Они као да припадају различитим, другим дискурсима. Онај поетички – “Не дозволи да те поезија освоји” сасвим се “уклапа” у поетички став с почетка књиге по којем је поезија “производ” “бестелесне страсти”. Успут, можемо се приупитати постоји ли уопште страст која би тако придевом могла бити означена. Последња песма својим насловом упућује на очуђење без којег модерне књижевности нема, те бисмо, без икаквог теоријског остатка, читаву књижевност могли поделити на ону *пре* и ону *после* очуђења.

Известан број песама има – у заградама – поднаслов. Они почињу одредницама типа “скица”, “мали есеј”, “прилог / прилози”, “лирски путопис”. Поднаслов песме по којој је насловљена читава збирка је “Мали есеј о слепилу”. У њој је и Борхес (споменута је његова прича “Конгрес”, штампана у чувеној – *вавилонској* – библиотеци Франка Марије Ричија која је постала, и остала, алтернативна историја светске књижевности, сагледане Борхесовим – слепим – очима). Борхесовске мале литерарне форме, и заговаране код других и остварене у властитом опусу, постале су есенцијално у свеколикој – и не само модерној – књижевности. О слепилу су писали, надмећући се међусобно, учинивши га притом језном метафозичком чињеницом са симболичким набојем, поред Борхеса, између осталих, антологијски, и Ернесто Сабато и Жозе Сарамаго.

Мандићева збирка је, као што је то био случај и са његовим ранијим књигама, прикривено, цитатна. У трима песмама се појављује Годо (“Легенда”, “Можда сам могао другачије” и “Не дозволи да те поезија савлада,⁴”). Свако од нас чека (и не дочека никад) *свој* Годоа. Годо је клоновска варијанта Кафке, но клоновско у бекетовској верзији поприма метафизички набој. У песми “Можда сам могао другачије” спомиње се носорог те се тако призива Јонеско. Разлика између Јонеска и Бекета (апсурдни хумор, на једној и апсурдна трагедија, на другој страни) основна је разлика која међи свеколику савремену литературу.

Мандићеве песме су неримоване. У њима је присутно, готово каскадно, “слагање стихова”. Чести су анжамбмани. Приметно је “ломљење” стихова. Притом, значајну улогу игра употреба великог слова на почецима појединих стихова која песмама даје особену динамику (довољно је, као пример, узети песму по којој је збирка добила наслов). Мандићевско ломљење речи, али такво које речима подарује амбивалентност, илустроваћемо само једним примером с краја последње споменуте песме: (*и*)*ољед* (“кључна” реч читаве збирке) у исти мах означава најразличитије ствари: и поглед и оглед, али и по глед и поглед.

Звучна раван читаве књиге, веома засићена, не заснива се на „вриштећој“ еуфоничности, иначе заштитном знаку многих српских савремених песника..

На лексичкој равни издвајамо две, потенцијално неологистичке речи: *словенскојлажна* (Будва) и *собље*.

Речи-теме читаве књиге, уз *(ћ)ољед*, су *ћишина* и (унутрашња) *ћрича*.

Песник не скрива властиту поетику: ... *Живоћ је ћречица*, / *чићај снове* (“Почиње кад кренеш”); разумевање поезије је *ћосебна ћоезија*, *речи које не ћосћоје* (“Поглед са исповедаонице”); *Све је уну-ћрашња ћрича* (Исто); *Поезија се свела на / Поезију / Бесконечноћ низа / Исћричаних ћрича / ЈА / (...) / Харћија без ћела / Не додаје души / души* (“Предграђе”); *Иза Језика је њежово несавршенство* (“О савршеном”). Потребно је навести читаву кратку песму “Сто за писање”:

*На сћолу за
Писање
Плоча од
Немаћерије
Полица без
Књиџа
Бела слика
Белоћ
Зида
У рукама
Писца
Писац са руком
Без
Оловке
Треба се сечћићи
Разлоџа*

У њој белина, не само хартије, покрива и ништи све. Ствара се и без материје, и без књига, и без било каквог прибора за писање. Остаје само писац. Белина сâма која је песма. И када није написана. Поготову, онда када написана није.

Памтимо неколике синтагме: *болесћи једења* (“Поглед са исповедаонице”); *ћрћезом ћаме* (“Песак тајне, 2”); *ћлаџола црћежса* (“Песак тајне, 3”); *ћољед даха* (“Јесен”).

Постоји читав инвентар разнородних слика. Њихов колоплет. Вртложење. Сви модерни књижевни правци оживљавају, симбиотички се сплеће оно што је на први поглед сасвим одвојено, изнутра помично. Долази до специфичног поетског усисавања. Отуђења попут оног које „покрива“ следећа песничка слика: *Живоћ је одурна / вежба / (...) / ... Држи ћлаву доле, / не осврћи се. Не осћајемо иза себе* (“Почиње кад кренеш”). Не заборавља се гномско: *Самоћа је извор заразе* (“Самоћа”).

Слике често добијају надреалну ауру: *у камћу / за обуку ћру-*

лења (“Почиње кад кренеш”); *Надахнућа смрти иражи главе / речи...* (“Поглед са исповедаонице”); *Тек када сојственом лицу ипринесе бри-
тву / Самоћиник ирејозна једног од себе* (“Самоћа”); *Усред дана ноћ
као / нова унутрашња ирича / коју иричају неми* (“Митови нијанси”); *На самом почетку постојања / недоумица / мучила је ириче о речима* (“Песак тајне”); *У врху иризе сунце је / међу бројевима / зајочело
расправу / О / Поезији / О иридевима без / глагола ирижежа* (“Песак
тајне, 3”); веома често – и то велико – О је читав стих); *Не вреди на
једну зомилу / сакућити / Уиустиво за оистанак / Расуће ствари / Оне
по себи иућују и / Окрећу се / Свака на своју бежичну / страну* (“Расуте ствари”). У појединим песничким сликама присутно је, благо надреално, право вејање стихова при којем се једна слика, не ништећи се притом, “убацује” у другу. Илустроваћемо то с два при-
мера: *Око је насиље значења / једне речи / Око себе / Око космоса /
Около / (...) / Само унутрашње око / Избор је забрањених слика* (“Око”); *Пре него што усниш / Прејознај / Сањача који те сања* (“Не
дозволи да те поезија савлада, 4”). Обе слике права су „илустрација“ борхесовског у Мандићевој поезији. То борхесовско основни је фон по којем се она, палимпсестно, пише. Присетимо се, већ давног, тек-
ста „Поезија као шифра битка“ (прештампаног у Томашевићевој, такође давној, књизи *Из искуства бијка и ђевања*) Бошка Томашевића о Борхесовој песничкој збирци *Шифра* у којој се Борхесово певање овако одређује: „Реч код Боргеса је истовремено твар и биће бивствујућег, иманенција и трансценденција у кретању. (...) ... властита бит песничког дела коју Боргес изворно предочава јесте песничко дело као шифра бића.“ У овом огледалском приказу огледалске збирке Зорана М. Мандића, оно што Томашевић збори о Борхесу огледалски се може „прецртати“ и када је о Мандићевој поезији реч. У овом песнику имамо, могуће је, боље – сасвим је извесно, највећег *борхесовца* свеколике српске поезије.

Постоји у овим песмама несумњиво и ауто-биографски слој. Читава збирка велика је песма о Мајци, Оцу, Брату. О себи у њима, једнако као и о њима у песнику.

Ту су и неколике љубавне песме. Песму „Будва 2007“ сам песник одређује као „путописну песму“.

Мандићеве песме су налик на лирске тетоваже. Но шта је кожа (чија је она?) по којој се пише? Палимпсестно несумњиво. Притом, време је нивелисано, „обрисано“, праметнуто у простор: *Време је ипросиор* (“Не дозволи да те поезија савлада, 5”).

Чува се, испод видљивог слоја, подпесмно, „религиозно“. Све је саставница живота. Сваки човек (и Бог; Бог?) ређа коцке за себе, по себи. Притом, Бог *увек користи / своје ја* (“Почиње кад кренеш”). Шта чини човек? Да ли се он обезЈАјио? Има нечег од Јозефа К. у песничком субјекту збирке. Нјегов свет искошен је свет. Једино и могућ као искошен, да живот не би постао, и остао, *одуран*. Зато је једна песма и насловљена “Поглед са исповедаонице” (предлог са ништи, одгуркује из; није се у нечему, већ изнад; поглед је то не очи у очи, или смерно оборен, већ одозго, орловски). Како (у)гле-
дати, (про)гледати оно што се не може, никако не може, (са)гледа-

ти? Гледалац, *Човек не припада ником. / Под шерејом шела налеће на / риме душе...* (“Поглед са исповедаонице“). Како се душа оримила? Са ким или чим, ако је тело теретом стиска, двојећи се од ње? Огледала су та која завањају? Човек је неограђен (Исто). Тело се праметнуло у свечуло, те пипа, опипава све. Осим душе.

Последњи стих *Боже правде укини роман* (“Зачуђујуће (прилози религији непотребног”)” стих је који, као права финална поента, књигу окреће наглавце. Извлачи нас из огледала тако што нас још дубље гура у њега, избацује нас из погледа тако што се загледа у нас. У нашу рањиву душу. Постајући она сама.

Мирослав РАДОВАНОВИЋ

О УТОПИЈАМА КОЈЕ НАС ГУШЕ

(Срба Игњатовић, „Чим сване и друже утопије”, Повеља, Краљево 2011)

Збирка поезије “Чим сване и велике утопије” Србе Игњатовића носи неисцрпну амбицију песника да потврди супериорност песничког бића над материјалним светом и слободе над условностима човековог ограничења. Повремена афективна фрустрираност прераста у опсег универзалне драме стварања у којој субјект поставља као примарни циљ своје право на самоодређење и аутентични израз. Песнички субјект трансформише свет реалности у симболичне формуле, преводи реалне сцене у домен визија покушавајући да докучи тајанствене аналогije уз помоћ перцептивних уплива. Видљиви свет претвара се, у овој чудесној збирци натопљеној меланхолијом, у складиште слика померених значења које трепере симболичком. Израз добија бесконачне могућности, зрачења и обнављања, асоцијативно повезивање претвара се у моћ неслућености. Спиритуализацијом песнички субјект помера појавности у сфере асоцијативних токова:

*Чим сване седам за радни сјео,
за оно што тако зовем,
ојчињен белином.*

*Пре него што зашуми
јајирна моја душа
обављам важан посао.*

*Са равне површи чистим поноћни прах -
сићушина тела мртвих инсеката,
једини праг крајкокрајног пра.*

*Поштом смишљам опис немилосрдне руке
сјремне да нас све помете
одједном и заувек.*

(Чим сване)

Игњатовићеве слике најтешње су повезане са његовим уметничким уверењима и начелима поетике. Оне су настале као резултат сучељења песника са ружним, блатним, магловитим, нејасним, хладним из чега се извлачи најфинија нит и супстанца смисла, у коме се непосредно искуство претаче у метафизички набој афективног значења. Смислена артикулација надилази дочарану и предочену слику као универзално умеће свести.

Игњатовићева луцидност израз је једног дубљег мисаоног и животног опредељења у коме доминира свест о узалудном покушају разумног деловања на токове развитка и покушај промене у свету лудости, окрутности и потпуног безумља. Једино разумно уточиште налази се у сагледавању свеопште комедије и разоткривању парадоксалности. Везаност за реалност у њеном најгорем испољавању обележава песнички лик као симбол неспојивих крајности између идеала и сабаласне збиље:

*Узалуд говорим: злујости је етилон,
образац који ђамет ђкрива,
ђајна кђија мудросђи,
ђосебно сђање духа.*

*Зар не видђије да су злуђаци
на великој сцени?
Збођ њих се ђође ледници,
дижу и ђрођадају ђрадови,
бркају међе воде и кођна.
Планетђа цврчи као врело уље:*

*Блажени ниђиђи духом.
Блажени ниђиђи духом.*

(Похвала)

Песник се у збирци “Чим сване и друге утопије” са циничном меланхолијом обрачунава са наличијем велеграда чија поамна динамика руши илузије становника, а посебно песника. Игњатовић је отворио паклене просторе беде, пузавости, порока, лажне насладе. Приметна је отужна слика велеграда испуњена траумама урбаног човека са маргине друштва немоћног да промени след ствари, изложеног замкама једне рафиниране и софистициране подмуклости којој покушава да побегне и да се од ње на неки начин одбрани.

Пренапрегнутим чулима, својим болно суптилним духом, песник тоне у очајну самоћу покушавајући циничним тоном да жигосе реалну механику коју нам намећу слуге глобализма, господари наше злосрећне судбине у нашој престоници одани деструкцији свега националног и рационалног. У лицима несрећних сапле-

меника и житеља Београда, беспомоћних бродоломника живота, песник је препознао и судбину савременог човека, песника и његов очајни крик у приметној пустињи духа. Песник је опседнут појавношћу света, парадоксалношћу човекове безнадежне ситуације, али је чврсто везан за свет и не подлеже ништавилу већ призива побуну, елан, дејство, не дозвољава да се дух не супротстави. Живот и мисао се кристалишу као неопозиво суочење са изазовима, опасностима, искушењима. Субјективни елан тежи протесту свести и речи према наметнутом, Игњатовић је побуњеник против фаталности и неприхватљивих норми.

У својој дијалектичкој игри духа песник сажима мисао о универзалном значењу које се супротставља понору и није само песничка парола него темељно одређење, ризик говора као сведочанство о аутентичности става и немирења са пласираним и наметнутим. Свој протетс Игњатовић развија као протест меланхоличног сањара који верује у тежину речи желећи да наруши тривијалност реалности. Револт песника против демонских снага зла, против сатанизма је наша последња брана, револт против прекомерне патње којој смо изложени:

*Пућујем некуда. Стижем до границе. Службено лице
ми попура под нос формулар и тражи да га појуним.
Крућим црним словима на формулару пише:
ЈЕСАМ СРБИН - НИСАМ СРБИН.
А изод тога, ситије:
непојребно прецртајти.*

(Путовање, Сан)

Потресну драму свести о понорној заточености човекове и националне ситуације песник је дигао до Хамлетовске дилеме која нуди само једно решење - побуњеног човека који не трпи наметнуто већ снеса могућност превазилажења огавног друштвеног система и свесног дистанцирања од наметнутог: “Закони реалнога света”, у коме је дочарана трагичност ситуације, имају алтернативу у духу побуне против наметнутог и неморалног.

Томислав МИЛОШЕВИЋ

ПОЕЗИЈА СВЕТКОВИНЕ И ПРИЈАТЕЉСТВА

(Миодраг Д. Игњатовић, „Недеља“, Књижевно друштво просветних радника Србије 2011)

Поезија је један, никада до краја истражени свет, а песник његов становник, његов путник који битише између света реалности /у коме материјално преживљава/ и света имагинативног, неистраженог, у коме препознаје себе као другачијег и то му је, најчешће, сатисфакција за оно што му недостаје. Негде у том контексту, тој корелацији живи и уметнички ствара Миодраг Д. Игњатовић, окренут једном широком видокругу књижевног стваралаштва, које је и његова пасија и његов уметнички идентитет. Што се тиче његовог односа према свету који га окружује и из кога црпи инспирацију, могао би се подвести под епитет алтруисте и ономе што често недостаје писцима виших домета: благонаклоност и поверење према свакоме из тога лирског света, спреман да увек несебично помогне својим знањем, које је и официјелно на високој лествици. Игњатовић живи непрекидно активно у књижевној периодици, највише са књижевном критиком, а индивидуално највише као песник, потом прозни писац и есејиста. Она позната изрека Душана Матића да је “поезија непрекидна свежина света” је мото Игњатовићу када хоће да се “извуче” из те, често опоре свакодневице или да живот и ликове перципира из свог уметничког калейдоскопа. “Живот је сезонски цвет”, написао је Игњатовић у једној својој песми, настојећи да својим укупним интелектуалним и стваралачким проседеом оваплоти тај цвет, чији ће мирис осетити и на свој начин уживати, сви који су наклоњени не само њему, већ и његовој уметности “без граница”. Веома је богат његов стваралачки опус, нарочито у поезији и, он никада не чека квантитет, већ, чим осети лирско сазревање своје песме, илити песама, пожели да своју радост подели са ближњима! Чиме ако не књигом! Тако је настала и његова песничка књига НЕДЕЉА, најновија у дугом низу /не зна се броја/, његових песничких и прозних књига.

Већ сам назив даје књизи свечану интонацију и, к томе, веома је асоцијативан. Недеља је празник. Живи се породично,

облачи свечано, одлази у цркву и код пријатеља. Ова књига се одистички прожима баш у односу на пријатеље којима је посвећен добар број песама /да не кажемо већина/, али и оне, као и све друге његове песме, увек садрже одређену дозу дубинске филозофичности. Дакако, акценат је најпре био према њему најдражим и најближим, његовој деци и унуцима: Каћи, Тањи, Влади... Није заборавио ни пријатеље, за које каже да би им, у свакој прилици поклатио своје поверење, у чији реципроцитет, наравно, верује. То су: Јелена и Чедо Недељковић, професори, доктори Данијела и Љубиша Јовановић, песници Димитрије Боба Николајевић и Томислав Милошевић, али и песници његове инспиративне младости: Миљковић, Црњански и велики Дучић, чију је поезију посебно заволео и прву прихватио као свој узор. Игњатовић је у дугом књижевном, поетском стваралаштву /више од пола века/, створио своју *Ars poetica*, која започиње од емоционалног стања, а потом истражује симбиозу и симболику у ликовима и појмовима, све до истанчане, сведене форме, било везаног или слободног стиха. Игњатовићева лексика је богата и лако применљива у оба случаја, па је тако периодично и експлицира. Све изречено као особеност или песничка врлина, Игњатовић је сместио у 36 песама ове књиге, различите књижевне форме али са заједничком сублимацијом знаности, духа, вештине и наравно, емоција, без које поезије не би ни било. Игњатовић своју поезију отвара не само читаоцу, него и стручној критици као могућност за аналитичко тумачење. Насловна песма “Недеља” посвећена је његовом сабратау по вокацији, како он каже: “песнику мисаоне нежности”, Томиславу Милошевићу, којом, у ствари, “дескриптивно тумачи етимологију овог песника урбане провинцијенције, а емотивне личности, те му препоручује: /”нек, рецимо, буде јако поверење у биље/у неки излет у немогуће лепо/у срце травке у привид збиље“/. Саветује песник свог сабрата по перу, склоног честом скептицизму, сетности и морбидности, али приметног, чак израженог потенцијала и за нека друга видјења и описе. Већ у следећој “Недељи II” Јелени и Чеду Недељковић, Игњатовић шаље поетску честитку /”Нек буде дан мале радости/нек тебе у реци варка греч/покушај да се из себе родиш/ходао ко по динама Галилеје/нек твоју Атлантиду однесе вода/у тишини да остане ведар тон“/.

Скоро егзалтиран однос једног универзалног писца према другом исте провинцијенције, са закључком: “Освоји острво и буди на тлу том/нек и небо види да имамо душе“. У примеру песме “Геометрија безмерја” - Птица, песник ће прво поћи од етимолошког појма птице: /”кост њена оперја на ветровој грани/по етимологији саткана од сна/живи тако што нигде се не настани/да у води ил на небу не угледа коб дна“/. Птице имају постање пре човека. Етимолошки назив птице очито је настао без неког посебног разлога и начина како је дошло до тога, па је песник закључио, да је можда и плод неког сна и живела је и живи, у безмерју простора, тамо где јој животни услови омогућавају преживљавање до кобног дана, као и сваком живућем бићу. Како су настале, очито пре човека, може се рећи и да су његови преци /или неки од предака/, те

да се у човеку јавља не ретко завист према крилатим прецима, јер та жеља да може да узлети и нађе се негде где би му живот био лагоднији и до својих потреба лакше дошао, није ретка, па је песник то осликао стиховима: “По људској генеалогiji птице су преци човеку који снева бекство и рукама маше/најближи птицама замишљени као свеци/јер птице нашој машти смелост крила душе“. И одмах следећа песма “Срна“, открива такође песников свеобухватни приступ. Подела природе на флору и фауну, на звериње и жртве, лешинаре и мрце... Песник је кроз песму објаснио ту природну појаву одабира, селекције за неминовни опстанак и тако изравнао на свом тасу, објективност и потребу селекције за једне и за друге. Песник се бави физиолошком и психолошком равнотежом живота и тиме поезији даје и димензију научног у одговарајућим оквирима. “Кротка срна брсти нежни цвет/а зверињи зуб однекуд вреба/такав јесте тај природни свет/све од бубе под земљом до неба“. Ето и срна је, на неки начин, егзекутор за тај нежни цвет, од кога можда зависи и њено преживљавање, као и звери која је њена судбинска опасност. “Зенонова апорија“ /нејасноћа говора/, песма која има митолошке премисе, митолошке ликове и сви они су прислоњени уз могућу језичку апорију, што ће рећи да је ствар тумачења у одређеном времену, миленијумима после митологије у којој су настали. Песник је објаснио: “Ми протичемо као огањ до сржи пепела/јер што сјај сагори речник је ништавила/Мона Лизин осмех није загонетан од среће/ Сврху брзоногом Ахилу корњача поништила“. Митолошку потку има и песма “Звездани шар“ са причом о Дедалу и Икару, оцу и сину, првом митском летачу, а песник је начинио асоцијацију према узлету, чему стреми свако ко нешто ствара, што подлеже оцени и рангирању. “Летачи су облак пун привида/из земље расту с клетвом неба/и крхка биљка гризе оклоп зида/и глад засејава семе хлеба“. Ценећи др Љубишу Јовановића као врсног приповедача, романијера, духовно и национално приврженог своме блиском роду и својој вери /православљу/ Игњатовић предвиђа вечност његовом приповедању. Песма “Из тмине реч“, искрсла из дугогодишњег пријатељства и пијетета према људима посвећеним хуманости... “Наук брат зоограф ни тајни/људи, плод семена,у Божјој су њиви/и само мукама кујеш ореол сјајни/а смртни човек својом речи живи“. Ево и примера песме која у валерама садржи филозофеме о животу и човеку у њему, што је, иначе, вечна тема. Песма “Обичан живот“ у стиховима носи дефиниције које човек често не разуме „Обичан живот по обичају човек не разуме/са становишта историје људи немају име/јер њихов се живот колективно израчунава“. Стихови указују на стереотип по коме човек као јединка и није тако битан. Зато су нам статистике “крива огледала“. Песник критикује релативизам овог појма, који не даје довољно светлости људској нади. “Обичан човек росин је цвет/зора га озари/срећан кад вода отекне без његовог лика/а највећа - када и старост са њим остари“. Вештина песника састоји се у “умећу да надмудри свако брбљање у тексту“ /Роланд Барт/. Сведеност Игњатовићеве поезије на мисаоне бревијаре, где год је то могуће,

ослобађа је сваке сличности са другим песницима који се баве сличном тематиком. “Путујем само да мој пут у мени не залута“ /”Кап на усни“/, је рефлексивна унутрашња ега и психолошки суплемент у том његовом егу. Тако се и у овој прилици потврђује пословица, да се “дијаманти чувају у малим паковањима“. За громове у истоименој песми Игњатовић говори стиховима изведеним из традиционалног пучког тумачења ове појаве: “Неко то нас с висине опомиње/да је и наш свет од ватре и жара/а ми зрнце бачено у море сиње“.

Речи песника Игњатовића су: светлосне, нежне, опоре, благе, љубовите... Оне су као слике различитих сликара са приближним идејама и темама, а различитим перцепцијама једног те истог света. “Обичан живот необичан је по томе, што и обичним необично изненађује“. Стихови овог песника увек су у основи кохерентан, синтагматични склоп и ретко ћемо када, код њега, срести прекиде у континуираном току. Панта реи. Игњатовић и као писац /песник/ и као књижевни теоретичар, користећи аутономност савремене, модерне поезије, па и критике, има своја “правила“, своје представе о целовитости и лепоти песничких слика, о чему је уосталом и писао у својим књигама из области Теорије о писању и Теорије о књижевној критици итд... Ево очигледног примера како једна, опусом невелика књига, може да буде много већа од свог визуелног изгледа, толико да читаоца повуче дубоко у шуму своје семантике, етимологије, а тамо га чека албеда који ће успешно заменити његове снове. Књиге оваквог обима су само “загревање“ овом инвентивном, интелектуалном писцу, препуном стваралачке енергије.

Сенахид НЕЗИРОВИЋ

ИСПОВЕДНИК ВЛАСТИТЕ ДУШЕ

(Мирјана Ђапо, „ELYSION“, „АРТЕ“, Београд, 2010)

Путеви живота и књижевне каријере Мирјане Ђапо (1950, Смедерево, Република Србија) су меандрични. Образовала се у Јагодини где је завршила Учитељску школу, затим је наставила студиј на Филозофском факултету-Универзитета у Београду (одсек за српски језик и књижевност), а од 1975. године, почиње радити у гимназији „Васа Пелагић“ у Брчком. Присутна је преко тридесет (30) лета у књижевној периодици тако да је захваљујући својим текстовима у часописима за књижевност и културу, стекла завидну репутацију. Морам признати да је то пример који сваки талентован и млад писац треба да прође, укључујући и књижевне награде, прекаљујући се и сазревајући.

А онда се десио узлет – поетски првенац „У бунилу“ (2006. и ре-издање 2008.), који никога није изненадио, нити се публика чудила јер је већ њено име било познато на књижевној сцени Југославије. Исте године, када се догодило ре-издање поетског првенца, успела је објавити своју другу књигу приповедака „Клупа за тиху рају“ (2008.), а онда је стигла на ред и трећа књига поезије „Тумарање по егу“ (2009.)

Резултат њене књижевне зрелости, у правом смислу речи, представља најзахтевнија књижевна форма – роман „ElySION“, објављен код београдског издавача „Арте“, 2010. год. Један од наших најбољих експерата у области хеленизма, Бранко Бошњак у једној од прве две књиге „Грчка филозофија“ („Филозофска хрестоматија“, НЗМХ, репринт, 1984. Загреб, СРХ.), тумачи ову реч као део раја. Надаље, из читаве плејаде древних мудраца издваја само једнога који је написао своје чувено дело – филозофски трактат – у дијалозима. Много касније, модерни филозофи ће му упутити приговор да је исувише рационализовао филозофску мисао свога времена. Мирјана Ђапо је веома смело засновала роман „ElySION“ на бриљантним дијалозима који су доминантни. Укрштањем древног, митског и савременог, Мирјана Ђапо је постигла невероватан степен магнетске при-влачности у приповедању тако да читалац „гута“

странице као омађијан!

Роман „ElySION“ је хармонично компонован од четрдесет (40) поглавља (дана). „Толико дана ствара се ћелија човека. Толико дана и разграђује... Четрдесет дана лута душа, толико дана је потребно мајци и детету, после порођаја, интима од осталог света...“ (Дан XXXIV, стр. 124) У својој занимливој књизи „The Mystery of Numbers“, немачка ауторка Annemarie Schimmel (Oxford University press, New York, USA), објављује нека темељна и надамце интересантна истраживања феномена броја 40 као броја који заузима идеалну питагорејску меру под насловом „Припрема и употпуњење“.

Дан је код Мирјане Ђапо време у трајању од 24 сата и она „разговара са властитом душом“, у свако доба дана (и ноћи), било да је рано јутро, пре подне, подне, после подне, вече или пак ноћ. Она је родитељ и мајка на дужности без предаха и непрекидно посвећена своме огледалу, својој „левој страни“. Она са љубављу, нежно и племенито прича детету у себи, инсистирајући на савршенству и хармонији, на свему позитивном у Човеку, и то са надом да ће тај нови облик живота као свештеник постати исповедник властите душе! Наравно, њена је прича натоплена и веома инспиративним наносима савремене и савремене литературе коју су писали „они који су преживели својим делом“: Матија Бећковић, Меша Селимовић, Иво Андрић, Џонатан Ливингстон, Владан Десница, Јован Дучић, Хермана Хесе, владика Петар Петровић Његош, Конфучије, Фјодор Михаилович Достојевски, Исидора Секулић, те „небеске Објаве“: Света Библија и Кур’ан Величанствени. Кроз цео роман провејава сијасет пословица, од којих свака представља праву послатицу за љубитеље. Од многих наведених, издвајају се нарочито по својој концизности и лапидарности: „Рескир-профитир“ (стр. 129), или она дужа, латинска: „Пут до звезда је присут трњем“ (стр. 117).

Феномен за себе, у роману „ElySION“ Мирјане Ђапо, јесу и речи, односно синтагме под наводницима. Какве то корелате уводи у свој књижевно - уметнички проседе Мирјана Ђапо у роману „ElySION“? Има ли основа за тврдњу да се ради о једнодимензионалном проблему, или је реч о свесном кокетирању које аутор нуди читаоцима? Само један одговор ми је понудио академик и књижевник Младен Ољача у своме писму које ми је послао с адресе у Бањалуци, очински брижно саветујући да се клоним и „бацам“ речи под наводницима! Како сам, ономад, тако неискусан, могао да не прихватим сугестије великана бх и југословенске литературе, чије књиге сам читао, истински уживајући у сваком делу овог мајстора писане речи? Сада, након толико времена, када је дошло до хлађења емоција, гледам на његову препоруку, сасвим другачије. Једноставно, роман „ElySION“ Мирјане Ђапо није претрпан овим речима и синтагмама под наводницима, па не изазива забринутост, ни индиферентност. Утисак је да овај наш савременик у своме делу уводи сваку реч и синтагму са мером, на тај начин да не изведе из беспрекорне равнотеже своје књижевне интенције. Овако зас-

тупљени су јако симпатични, допадају ми се.

Богатством језика и стила Мирјане Ђапо у роману „Elysion“ биће импресиониран сваки читалац. Ово потврђује скоро свака мисао у делу, испуњена стилским фигурама, попут метафора, ретке лепоте: „хаљина лажи“ (стр. 16), „хаљина чврстине“ (стр. 38), или поређења: „Ето сам си направио још једно поређење. Љубомора је као паукова мрежа у коју се запетљамо“ (стр. 91), „идеали као циљеви“, а „циљеви као брда, врхови“ (стр. 94/5), „затворени људи као бисер у шкољци“ и „отворени као цветови“ који нуде: мирис, боју и лепоту (стр. 57). Њен књижевни израз је, понекад, гномичан и пун симбола. То најбоље илуструју приче о зачећу, порођајном болу, глади, снази, ходању, греху, лажи, плачу, смеху, оптимизму, хуманизму, мажењу, одговорности, стиду, миру, кукавичлуку, разумевању, пријатељству, самоћи, самопоуздању, поверењу, сујети, плагијатима, завидности, верности, шаху, конобару, већ поменутим људима – шкољкама и цветовима, песма о ћутању, награди, сујеверју, издаји, страху, патњи, падању, заљубљености, лицемерју, побожности, учењу, пауку, сну, превари, звонима која најављују наступање Судњег Дана када ће Правду делити Владар. Мирјана Ђапо га описује бираним речима: „Нико осим Њега није савршен“ (стр. 8). Нема сумње, да писац овим романом исписује своје „Верују“ и бори се за принципе као прави Верник! Њено писање подсећа на узвишено слово религиозне особе која је спознала Творца, тако да је њена унутарња лепота у духу опуштеног приповедања. Мирјана Ђапо је врсни зналац психологије човека и њена је „филозофија животног опстанка“ супериорна и ефектна! Поред тога, она је „немоћна“ одупрети се поседничкој психологији, јер ће нека нова жена одвести са собом њено дете-сина у живот. То је проклетство сваког родитеља, мајке. На тај начин се затвара зачарани круг узимања-давања. Побожност на којој се аутору формата Мирјане Ђапо само позавидети може, заиста, изазива дивљење јер писац не расправља о тајни – судбини људској! Како неодољиво лепа је њена прича, најбоље сведочи и ова мисао: Сада те сасвим разумем. И ја бих био љубоморан да неком другом причаш овако лепе приче. (стр. 90)

На крају, неопходно је упутити поруку свим њеним читаоцима: када год будете близу књига овог сјајног (женског) писца, будите нежни према аутору – Мирјани Ђапо, јер се ради о књижевном ствараоцу истанчаног сензибилитета и чији дух високо лебди изнад овог света! У онај исти дан када је Узвишени Бог, из Своје Милости, Створио све душе које су га потврдиле, баш у исто време је било унапред одређено Мирјани Ђапо да напише ово изузетно књижевно- уметничку творевину, ремек-дело која испуњава све услове домета врхунске прозе.

Марија ОРБОВИЋ

АНДРЕАС СКОЛКА И ГИМНАЗИЈА У НОВОМ ВРБАСУ

Досељавањем на просторе некадашње Угарске, Немци су били принуђени да своје црквене и просветне потребе организују на начин који ће најмање нарушавати њихову традицију, пошто је у новој средини био доминантан мађарски утицај. У том настојању су успевали све док су били запослени стари свештеници и учитељи, досељени из Немачке. Године 1791. евангелистичко-лутеранске црквене општине Бачке и Срема обједињене су у један Сениорат који је припадао Брдском црквеном дистрикту (Bergstädtischen-Montan-Kirchendistrict), што је био стари назив за припадност горњомађарској области, тачније данашњој Словачкој у коме су били и Сениорати Банска Бистрица (Sohl), Банска Штиавница (Hont) и Бекеш-Банат. Врховни црквени надзорник из Нове Банске Бистрице (Neusohl) бринуо је о потребним свештеницима и учитељима у бачким општинама. Тако је почела једна нова ера у немачкој културној историји, којом је постепено прекинута традиција негована у старом завичају, па је настава у школама извођена према протоколу Бачко-сремског сениората из 1798. године наишла на неприхватање. „Из незадовољства са споља послатим службеницима, расла је потражња за свештеницима, учитељима и нотарима из сопственог народа. Да се то постигне било је неизбежно потребно подизати латинске школе. Ово је био разлог за оснивање нововрбаске гимназије. Већ 1807. бавила се скупштина Монтан-дистрикта, као и заседање Бачко-сремског сениората питањем оснивања латинске школе. Закључено је да се оснује једна сениотратска тривијална школа. Појам тривијална школа значио је једну припремну школу у којој ће се учити тривиум, тј. нижи степен наставе, који подразумева граматику, реторику и дијалектику. Пошто је за учеснике сениоратског заседања било пресудно стимулисање евангелистичко-лутеранског знања, требало је

да латинска школа образује омладину у протестантском духу и преми за више студије.“¹

Андреас Сколка, хуманиста, теолог и педагог пре свега, чије образовање почива на просветитељским идејама, најзрелији део свог кратког живота провео је у Новом Врбасу, где је као свештеник улагао напоре за подизање евангелистичке цркве и као већ искусни педагог допринео стварању тадашње латинске школе – будуће гимназије.²

Рођен је 22. априла 1778. године у месту Св. Николај (жупанија Липтау) у Словачкој у подножју Високих Татри. Као и друга деца из тог планиског краја за даље школовање био је упућен у гимназију у Братислави. После завршених студија теологије, филозофије и педагогије у Гетингену у Немачкој, заинтересовао се за практично спровођење савремених педагошких идеја у познатој установи „Филантропин“ у Десау код чувеног педагога Базедова³. Заговорник филантропизма⁴, Базедов је био најпознатија личност теорије и праксе овог покрета. Основао је у Десау гимназију са васпитачким домом „Филанотропин“, према чијем узор је настало више таквих завода у Немачкој. Сколка је провео извесно време у овој установи упознавајући у пракси један сасвим нов, реформски приступ у образовању деце, одакле је прешао у Шнепфентал, где је Залцман⁵, некадашњи ученик Базедова, подигао своју школу у истом духу. Ту је Сколка радио као учитељ. Нема сумње да је борав-

¹F. Hamm, F. Lotz, M. Lindenschmidt, „Das Gymnasium zu Neuwerbass“, München, 1960, стр. 20.

²Највише података за овај рад преузето је из текстова: Ein Werbasser Pfarrer wird der Gemahlin Napoleons I, der Kaiserin Marie Louise, vorgestellt, „Werbasser Zeitung“, бр. 49, 1986, стр. 1-3; Istvan Poth, Zum Thema Andreas Skolka, „Werbasser Zeitung“, бр. 65, 1990, стр. 7-9.

³Јохан Бернхард Базедов (1724-1790) најпознатији представник филантропизма, надахнут просветитељским идејама у својој школи је спроводио образовање засновано на теорији рационализма, уводећи у наставу реалне предмете и физичко васпитање деце, при том захтевајући одвајање утицаја цркве на рад школе, који треба да буде брига државе. Његово главно дело је : „Теоријски систем здравог разума – једна методска књига за очеве и мајке, фамилије и народе“.

⁴Филантропизам је педагошки правац који се појавио у XVIII веку у Немачкој под утицајем идеја Ж. Ж. Русоа и просветитељства. Полазећи од става да је човек по природи добар, филантропи су заступали васпитање у складу са природом детета, увели су у своје васпитне установе (филантропине) гимнастику, ручни рад, игре и такмичења, одбацивши строгу дисциплину и казне и васпиатавали су у духу љубави и хуманости. Бринули су за образовање световних учитеља и били присталице државне основне школе.

⁵Кристијан Готлиф Залцман (1774-1811) филантропистички педагог, истакнути организатор школе засноване на новим васпитним идеалима, који је сматрао да људским невољама није узрок њихова природа, већ погрешан начин васпитања.

ком у ове две установе стекао драгоцену искуство, које ће касније примењивати и у Врбасу. У Шнепфенталу га је затекао позив свештеника Самуела Теседика да ступи у његову пољопривредну школу у Сарвашу, у сениорату Бекеш у данашњој Мађарској, у једну општину која је тада бројала више од хиљаду становника евангелиста.

За боље разумевање Сколкиног животног пута неопходно је поменути и свештеника Теседика (1742-1820). Његов образовни пут је исти као Сколкин. После гимназије у Братислави следе универзитетске године у Јени, Халеу, Лајпцигу и Берлину, а у наставку један боравак у Десау. Такође и он је био Базедов сарадник прихватајући потпуно рационалистички утицај, који је оставио јасан траг на његов каснији рад. За њега се права божја служба састојала у практичном раду свештеника, који је људима неопходан.

Када је 1802. основана гимназија у Мезеберењу, вароши не много удаљене од Сарваша, добио је Сколка позив од Кураторијума⁶, да преузме службу ректора⁷ школе, са налогом да ради на популаризацији отварања латинских школа у општинама и градовима евангелистичког Оберланда, тј. Горње Мађарске. Са тих путовања вратио се тешко болестан у Мезеберењ. Убрзо по оздрављењу ојачао је толико да је могао наставити вођење школе. Ректор сам, као и чланови Кураториума, били су свесни да прва евангелистичка латинска школа у равници има религиозно-морални и културни задатак у одржавању верске толеранције, мира и братског заједничког рада свих нација које тамо живе. Кураториум је сарађивао не само са врховним црквеним надзорником евангелијског дистрикта, него такође и са реформатском црквом и митрополијом српске православне цркве, јер су сви они слали у тај завод своју омладину опредељену за студирање.

Митрополит Стратимировић поклањао је годишње прилог од 20 гулдена, јер школу у Мезеберењу је посећивало више православних ученика. Сколкина педагошка умешност, човекољубље и његов реалан поглед донели су гимназији добар глас. Нарочито су постали чувени његови узвишени поетични говори на латинском језику, као и високо оцењене студије о равници. За кратко време задобио је не само поверење професора, већ и уважавање велепоседника, нарочито баронице фон Венкхајм. Школу је 1806. године признала влада. Следеће године, 1807. десио се најзначајнији дан у животу ректора школе и каснијег свештеника у Новом Врбасу. Цар Франц II⁸ на свом путовању у Мађарску посетио је са својом ћерком

⁶Вест о именовању „ректора Андреаса Сколке, досадашњег учитеља у практично-економском институту у Сарвашу, једног цењеног питомца господина Теседика“ објављена је у листу „Intelligenzblatt der Allgemeinen Literatur-Zeitung“, 1803, бр. 8 (јануар), 61.

⁷Од XVI века латинске школе се називају гиманзијама а њихови директори – ректорима

⁸Франц II (1768-1835) аустријски цар и угарски краљ.

Маријом Лујзом⁹ градић Мезеберењ, односно замак Венкхајм. На свечаном пријему пред окупљеним становништвом, бароница им је захвалила на посети и државном признавању гимназије. Посебно похвалним и речима пуним уважавања усмерила је пажњу уважених гостију на ректора Сколку, чије је свестрано образовање и педагошки таленат осигурао велики углед латинској школи. Цар се обавестио од Сколке о школи и заједно са надвојвоткињом Маријом Лујзом исказао њихову заједничку благонаклоност према гимназији.

Већ наредне године (1808) одлучио је Сколка да напусти Мезеберењ, да би ступио на место свештеника у евангелистичкој општини у Новом Врбасу. Његова учитељска плата износила је: 300 аустријских гулдена, 20 мерица пшенице, 10 хвати огревног дрвета, од ученика по глави 4 гулдена. Преселио се и поред добре плате, јер је желео да посвети више пажње свом већ нарушеном здрављу.

Нови Врбас је одржавао тесне везе са латинском школом у Мезеберењу. Сваке године боравили су у том месту краће време Врбашани, који су доводили своје синове на пријемни испит. Врло је вероватно, да је тај долазак у њима изазвао жељу за отварањем сопствене латинске школе.

Тада се десило нешто, што је могло бити судбоносно за оснивање нововрбаске гимназије. Место евангелистичко-лутеранског свештеника у Новом Врбасу постало је упражњено, пошто је 16. децембра 1808. умро свештеник Георг Мајер, који је ту дужност обављао 23 године, још од досељавања Немаца и подизања места. За његовог наследника именован је четири месеца касније, почетком 1809¹⁰. Андреас Сколка, кога су очеви врбаских ученика упознали на повременим приватним испитима у Мезеберењу. Иако не постоји писани траг о томе, не може бити сумње, да при позиву овог искусног педагога Врбашани нису имали на уму оснивање властите латинске школе, што се ускоро по Сколкином ступању на дужност и десило¹¹.

Шта је затекао у Новом Врбасу по свом доласку? Ово 23 године старо јозефинско насеље било је већ једна напредна општина која је бројала 2.260 душа. Заједничка кућа за молитву служила је за обе протестантске општине (евангелистичку са 1045 и реформатску са 619 душа). Од 1786. до 1814. свештеник реформатске општине био је Јохан Бузаш (1753-1814), који је после својих теолошких студија у Дебрецину и Утрехту ступио у службу реформатског Колегијума у Кечкемету. Тако су се у Врбасу срела два човека истог образовања и такође истог погледа на свет у духу протестантског просветитељ-

⁹Надвојвоткиња Марија Лујза (1791-1847) три године касније ће постати царица Француске удајом за Наполеона I Бонапарту.

¹⁰Ф. Лотз, "Нови Врбас 1785-1935", Нови Врбас, 1935, стр. 188.

¹¹Ф. Hamm, F. Lotz, M. Lindenschmidt, „Das Gymnasium zu Neuwerbass“, München, 1960, стр. 17.

ског рада. Обојица су црпили стимулацију за своја дела из живих извора најпознатијег протестантског универзитета у Европи¹².

У Врбасу је Сколка нашао такође један зачетак касније средње школе. Пре његовог ступања у службу вредни учитељ Јохан Блази (1783-1836) учио је приватно децу из више породица и његов рад је тако претходио оснивању латинске четвороразредне школе. Богато педагошко искуство свештеника Сколке имало је немерљив удео у организацији ове школе, па се с правом може тврдити, да је свештеник Сколка положио добру основу будућем развоју врбаске Гимназије. Међутим, његово здравље није се поправило у Врбасу, напротив постало је још лошије. Ослабљени организам није могао да се одупре нападу „галомирајуће“ туберкулозе, па је тако његов кратак, али плодан живот окончан 20. јуна 1816¹³, док је његов саборац, реформатски свештеник Бузаш, умро две године раније¹⁴.

Иако је живео само 38 година, Андреас Сколка је остао упамћен, не само као врстан педагог и хуманиста, већ и као аутор више дела и чланака објављених у часописима. На основу података из биографског лексикона карпатских Немаца¹⁵, може се видети да је његово пријатељство са бароницом фон Венкхајм за време службовања у Мезеберењу послужило као основа за две књиге¹⁶: „Неколико речи у прилог успомени госпођи Марији фон Венкхајм“, Пешта, 1803. и „Алегорично објашњење грбова породице Венкхајм“, Прешов, 1807. Непотпун је и назив књиге „Букет цвећа, један свадбени поклон...“, без места издања, 1805.

За његов научни углед далеко су важнији бројни чланци објављени у стручном гласилу који се бавио мађарским историјским, етнолошким и књижевним темама - „Zeitschrift von und für Ungern zur Beförderung der vaterländischen Geschichte, Erdkunde und Literatur“, као и књига намењена школској деци за поуку и забаву, која садржи опис егзотичних животиња са питањима у виду загонетки („Sonderbare Naturerscheinungen zur Unterhaltung und Belehrung für die Jugend. Nebst einem naturhistorischen Räthsellbuche“, Gota, 1803.) Да је ова књига тражена до данашњих дана, нарочито за колекционаре раритета, може се видети из списка ретких књига, часописа, фотографија и сл. (Harbeck rare books) изложених на 38. сајму аустралијских антикварних књига у Државној библиотеци Новог Јужног Велса, у Сиднеју од 10. до 12 новембра 2011. године¹⁷.

¹²Сколки је драгоцену подршку пружио и Јозеф Киш (1748-1813), инжењер, идејни творац и градитељ Великог бачког канала. Као црквени инспектор залагао се за подизање евангелистичке цркве, као и за утемељење латинске школе у Новом Врбасу.

¹³Књига рођених и умрлих 1785-1816, стр. 101, р. бр. 34.

¹⁴„Werbasser Zeitung“, бр. 49, 1986, стр. 3.

¹⁵„Karpatisches biographisches Lexikon“, Stuttgart, 1988.

¹⁶Наслови Сколких књига у „Karpatendeutsches biographisches Lexikon“ су вероватно због дужине дати скраћено, па зато овде њихов превод треба схватити условно.

¹⁷www.harbeck.com.au/sbf2011.pdf

Из описа се види да је књига занимљива за аустралијске антикваре, поред тога што је ретка и зато што су у њој описане животиње из тог поднебља, као што су: кљунар, црни лабуд, зелени мрави, плави јастог и две врсте морских гусеница. Књига је луксузно опремљена у кожном повезу са златотиском на хрпту и садржи плочицу са угравираном сликом аустралијског кљунара. У другом делу су питања о описаним животињама – код кљунара питање се односи на његов пачији кљун. Ова ретка књига за децу награђена школском наградом 1806. године и преведена је на холандски језик у два дела између 1805. и 1809. На изложби у Сиднеју процењена је на 4. 400 долара.

„У научном свету Сколка ће остати упамћен у области статистике која се у 18. веку развијала самостално. Тако се могу поменути његове статистичке расправе за места Бекеш и Физеђармат у југоисточној Угарској. Касније је писао статистичко-топографска дела, од којих је најзначајније „Историјско-топографски опис Мезеберења у жупанији Бекеш“, у коме он пише не само о историји, економији и природним одликама места, већ и о социјалном стању, животним односима и локалним потребама. Ова књига је због свог значаја доживела поновно издање у новије време, 1988. године. Штампана је у Бекешчаби тројезично, на словачком, мађарском и немачком језику на 249 страна.¹⁸

Од Сколких до сада пронађених текстова за културну историју Врбаса најзначајнији је следећи чланак, објављен у часопису „Хесперус“ у Прагу, у рубрици *Кореспонденција*, марта месеца 1814. године, у коме он пише о свом доласку у Нови Врбас и почецима рада латинске школе:

Приватна образовна установа у Јужној Угарској

Првобитну поставку моје садашње приватне установе затекао сам 1809. године већ такорећи припремљену. Овдашњи месни бележник и локални инспектор, господин Андреас Мокри, и сам отац три дечака, желео је да им пружи на лицу места код куће образовање за више јавне школе, које овде нису могли стећи у регионалној школи. Повезао се зато са неколико овдашњих родитеља са истом жељом за отварање једне мале приватне школе и позвали су 1808. једног мог ученика у Мезеберењу за приватног учитеља. За његовим примером повели су се и други родитељи. Из суседног Секића (данас Ловћенац) дошла су још два дечака, и тако сам ја затекао школу са три детета и учитељем. Године 1810. када се број деце повећао за четири, придружио сам се и сам подучавању у слободним часовима из наклоности према овом позиву. Држао сам наставу из латинског, историје природе и нарочито ботанике. Први испит и леп напредак, који су наши полазници постигли, задобили су поверење и других родитеља и брзо се број наших ученика попео

¹⁸Иштван Пот, Zum Thema Andreas Skolka, „Werbasser Zeitung“, бр. 65, 1990, стр. 8.

на 20, што нас је приморало да закупимо сопствену кућу и да ученике поделимо у два разреда; у једном сам предавао ја, а у другом учитељ, господин Блазиус. Када је школске године 1811/12. број ученика премашио тридесет, повезао се с нама истим поводом уважени 60-годишњак, велики пријатељ младих, господин Јохан Бузаш, овдашњи реформатски проповедник, који је два часа дневно учио омладину мађарском језику, на коме им је предавао историју и географију. Управо у то време добили смо за вредног сарадника искусног и марљивог педагога, господина Јозефа Нађа, евангелистичког проповедника у суседној Куцури, који је омладини предавао почетне основе математике и астрономије. Он нас је посећивао најмање два пута недељно, долазећи већином пешке из свог места удаљеног један час хода, посвећујући сваки пут пола дана настави, а такође при ведром небу, пуном звезда у летњим и зимским вечерима забављао нас је својим солидним познавањем звезда, што је било пријатно и поучно. Наши ученици су након тога знали одлично да се оријентишу у тим сликама звезда на небеском своду, исто као што су тачно знали да препознају дивље лековито биље у свом окружењу. Сада сам у старијем разреду предавао осим поменутих синтаксе, периодизацију и универзалну историју. Два пута недељно били су часови цртања. У писању подражавао сам листове издате у Лајпцигу. Тако смо ми, нас четворица учитеља радили без плате. Захвални родитељи деце осигурали су тада сваком од нас тројице хонорар од 100 гулдена, а четвртом, заправо једином истински ангажованом учитељу, поред беспалтне хране и 200 гулдена плате. Господин Блази, који је прихватио место у Кулпину, напустио нас је у септембру 1812. А пошто се број питомаца попео на 49, позвали смо за исту плату кандидата теологије, господина Михаел Фонтања, ученика гимназије у Братислави и академије у Халеу, који је тај позив упркос неодлучности прихватио у октобру и своју службу до сада обавља са радошћу и видљивим учинком. Болешљивост мог уваженог колеге господина Бузаша, затим одлазак великог омладинског пријатеља господина Нађа, који се вратио у првобитно место свог службовања, у Thesch у Банату, обавезивало ме је да сада ја предајем 4 часа дневно у школи, што би мени заиста било напорно поред свих мојих осталих службених послова у једној општини од 1600 и једној филијали од 200 душа, да љубав према омладини није савладавала све. На предавањима у школи служимо се искључиво, али наизменично, немачким и латинским језиком, којима се с лакоћом служе и сви образовани људи у Мађарској.

Једини досадашњи фонд установе је школски новац, који деца прилажу (месечно 2 флорина бечке валуте). Од тога ће се закупити зграда за школу и станови за професоре, од тога ће професор добијати садашњу плату од 300 флорина, одржавати се столови и клупе, табле итд, од тога ће се набављати неопходно огревно дрво и све друге потрепштине.

Инспектор Сениората Јозеф Киш, који је преминуо у марту ове године и који је становао на Шлајзу био је са пуно ентузијазма

наклоњен овој школи, тежећи крајње озбиљно да од ње створи сениоратску школу. Стога је овдашње свештенство заседало више пута одржавајући једну скупштину за другом. Све је било већ спремно; чињеницу да је школа стварна потреба подржало је 15 инкорпорираних евангелистичких општина, чије становништво има више од 24.000 душа, према томе једна таква установа је неопходна; чиста плата од 400 флорина, бесплатан стан, 100 флорина за дрво и 6 флорина школског новца од сваког ученика, уз то 40 пресбургерских мерица хлебне житарице били су већ договорени за позване професоре, једино није било сагласности око избора места у коме ће бити школа. Све је ишло у корист Новог Врбаса, само 3 гласа су била за Нови Сад и један сасвим неутралан, али како 12 гласова није могло победити 3, скупштина свештенства одржана тим поводом у Петровцу остала је без успеха. Господин фон Киш тражио је да се ствар поново разматра на генералној скупштини у Пивницама 4. јуна 1812, када је већина гласова поново била за Нови Врбас, ипак извршење је одложено за срећнија времена због осетног недостатка новца. Господин фон Киш умро је 13. марта ове године, и о тој ствари се од тада није више говорило. Када ће доћи срећнија времена, то само драго небо зна. Ипак приватна школа траје, и трајаће, онолико дуго колико ми бог даје снаге и здравља у овом тренутку, или док је не докрајче насилни удари непријатеља.

Једанаест ученика припремљених за реторички разред смо већ у августу ове године извели на пут и они сада спремно могу похађати наставу у гимназијама у Братислави, Модерну или Сремским Карловцима. Један од најпродорнијих међу њима позван је у не тако безначајну општину у Бачкој жупанији на место школског наставника и организатора.

Дворски саветник и коморник, господин Михаел фон Рорескењ је прошле године у присуству префекта господина фон Турски, представника славног господства уз сагласност славне администрације у случају одлуке, да јавна сениоратска школа буде изграђена у Новом Врбасу, издвојио један леп, погодан плац од једног јутра земље господина Тајса, окружног судије. И ове нове школске године бројимо већ 40 ученика.

Нови Врбас, 1. децембра 1813.

Андреас Сколка

Андреас Сколка, инспирисан хуманим идејама учинио је много за културни развој и ширење образовања, а као учитељ и пастор остварио је садржајно богат и успешан живот. Његови напори да се у Новом Врбасу подигне евангелистичка црква уродили су плодом, мада се не зна да ли је због болести могао присуствовати полагању камена темељца 1816. године, али је извесно да његово име остаје у темељима врбаске гимназије, која спада међу најстарије у Србији.

Претплатити се на ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази 4 пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 800,00 динара за физичка, а 1.000,00 динара за правна лица.

Претплата се може улагити на жиро рачун број 840-98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис ТРАГ“.

Чим се прокњижи уплата, ми ћемо вам слати часопис „Траг“ на адресу коју нам пошљеите.

Све информације можете добити путем телефона: 021/707-566.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Небојша Деветак. - 2005, бр. 1 - . - Врбас : Народна библиотека „Данило Киш“, 2005 - (Нови Сад : „Будућност“). - 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407